berbang

Kovara Federasyona Komelên Kurdistanê Li Swêdê

Şoreşgerê Kurd
WEDAT AYDIN
li Diyarbekirê
hat kuştin!

73

www.arsivakurdi.org

BERBANG

Organ för Kurdiska Riksförbundet
Organa Federasyona Komelên Kurdistanê li Swêdê

Ansvarigutgivare/Berpirsiyar:
N. Kiriv

Redaktion/Redaksiyon:
A. Tigris, Cemşîd Heyderî, Dilan Dersîm, L.Cengîn, Xorto, Xebat Arif, Siyamend Şêxaxayî

AmadekarêBeşaZazakî:
H. Diljen

SättningochLayout:
A. Tigris, Dilan Dersîm, N. Kiriv

Adress:
Box 45 205
104 30 Stockholm/Sweden

Telefon: 08/652 85 85

Postgiro: 64 38 80-8

Prenumeration/Abonetî:
Kes/Enskilda: 100 Skr/sal/år
Meqam/Myndigheter:200 Skr/år

Annons/Îlan:
Rûpelên navîn/Insidor:1000 Skr

Redaksiyonneberpirsiyaranivisarên bîîmzeannivîsûgotinênFederasyonêye. NivîsarênkujiBerbangêretên şandin, heke çap jî nebin, li xwedî nayênvegerandin.

ISSN - 0281-5699
Sal: 10, Hejmar: 5/91 (73)
15 .7.1991

Apec Tryck-Stockholm

Naverok

Beşa kurmanciya jorîn .... **Rûpel**

Wedo hat kuştin- Xorto 3
Di terora dewletê de gavên nû - Behram Arda 4
Di girtîxanan de rewşa dawî - Kamran Bizaw 6
Pîrozkirina sihsaliya Amnesty 7
Gala ji bo KURDISTANÊ - M. Xarpêtî 9
Dengbêjên navdar ji bo gelê Kurd stirîn -Loran Cengîn 10
Roj bi roj- Amadekar: A. Tigrîs 12
Bîranîna qehremanê Kurd Simkoyê Şikakî -2-, Kerîm Husamî 19
Li welêt kurdî qedexe ye, lê li der? Amed Tigrîs 22
Hevpeyvîn bi Ferhat Pîrbal re - Mehmet Uzun 24
Şino Can - Ehmed Huseynî 26

Beşa zazakî (dimilî)

Siyabend û Xecê -H. Diljen 29
Çend helbest ji Astare 31

***** AGAHDARÎ *****

Navnîşana seredanê û reqema telefonê ya Federasyona Komelên Kurdistanê li Swêdê û ya Berbangê hatine guhertin. Yên nû li jêr in:

Navnîşana Seredanê:
S:t Eriksgatan 33B, T- Fridhemsplan

Telefon : 08/652 85 85

www.arsivakurdi.org

WEDO HAT KUŞTIN!

Di roja 5'ê Tîrmehê de, nîvê şevê Wedat Aydın ji mala xwe tê girtin. Yên wî ji mal digirin 3 kes in. Li ser wan cilên sivîl û di destên wan de jî tifangên otomatîk hene.

Li gor der û doran, Wedat wan nas dike. Gava ew bi wan re diçe, ji zarokên xwe re dibêje "meraq mekin, ez ê biçim û bim." Wedat diçe, lê belê bi paşta ve nayê. Di ciyê Wedat de, piştî 3 rojan xebera reş tê. Laşê Wedat li ser rîya Madenê tê dîtin. Pelên salnamê 8'ê Tîrmehê nîşan dide.

Berê li wî tade kirine û piştre dane ber gulayan. Mêrkujên ku Wedat ji mal digirin û bi hovîtî dikujin, bê şop ji holê wenda dibin.

Gava Wedat ji mala xwe tê girtin, Fehmî İşiklar, serekê HEP'ê, daxuyanîyek dide rojnaman ku endamê wan û serekê HEP'a Dîyarbekirê Wedat Aydin, ji alî polîs ve ji mala xwe hatîye girtin. Polîs jî daxuyanîyek dide; li gor daxuyaniya polês, yên Wedat ji mal girtine ne polîs in.

Çend roj berê bûyerê, Wedat di tilefone de, ji birayê xwe re wisa dibêje: "îcar ji me kê bigirin xelasbûna wî tune." Gotina Wedat rast derdikeve, wî digirin û bernadin. 8 meh berê, di Kanûna 1990'i de Wedat cardin hatibû girtin.,Li Anqerê, di kongra Komela Mafên Mirovatî de tê girtin. 9 roj li ba polês û 42 roj jî, li binçav dimîne. Wedat, li kongreyê, wekî nûnerê Komela Mafên Mirovayî ên Dîyarbekirê, bi kurdî dipeyive. Sucê wî ev e.

Gava cunta, di sala 1980'yê de tê ser ixtidarê, bi hezaran welatparêz tên girtin. Di nav wanan de Wedat jî heye. Di navbera salên 1974 û 1977'an de, Wedat wekî welatperwerekî aktîf kar dike. Ji alîyekî ve, di dibistana mamostetîyê ya Dîyarbekirê de dixwîne û ji alîyekî din ve jî karûbarê welatperweriyê de baz dide. Di nav DDKD'ê û TÖB-DER'ê de cîyê xwe digire. Ev karûbaran dibin sucê Wedat û sedemên girtina wî.

Sal 1985, ji demsalan payêz e. welatparêz û şoreşgerên Kurd yên ku cezayên xwe temam kirine, ji hepsa Dîyarbekirê yeko yek tên berdan. ji wan yek jî Wedat e. Di payiza 1986'an

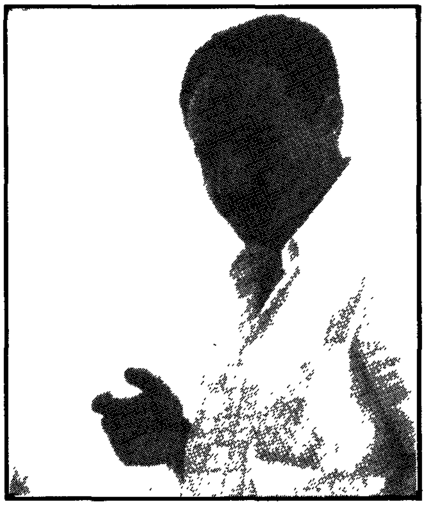

de, ez têm berdan. Tade û zilma hepsa Dîyarbekirê çavên Wedat natirsîne. Gava Wedat li hepsê ye, gelek hevalên wî yên kevin dibistana xwe xelas dikin, hinek dibin doxtor û hinek dibin mehandîs û cîyê xwe da rûdinin. Êvarek ez û Wedat rastî yekî wisa hatin.

Ji bo serxweşîya malbata Mehdî Zana, ez û Wedat hêdî hêdî ber bi mala Mehdî Zana diçûn. Êvarek tarî bû, çayxanên taxa Ofîsê pêşmaltî û avkirî benda muşterîyan bûn. Ji hember ve hevalekî kevin berbi alî me ve tê. Ez dipêm ku ew ji me re silavek bide û serxweşîyê li me bike. Lê mixabin hevalên me yê kevin gava tê tanga me, serê xwe dixe ber xwe û derbas dibe. Ez şaşmayî li Wedat dinêrim. Bersiva Wedat amade ye:

" Ew sekbav e!"

Berê kuştina Wedat li Dîyarbekirê, buroya Komela Mafên Mirovayî, kovarên Roja Medya, Gelê Azad û ereba abûqat Mustafa Özer tê bombe kirin. Yên ku bombeyan dixin, ev cîyan bê şop wenda dibin. Kuştina Wedat dibe dûmahîk û zîrvaya van bûyeran.

Piştî kuştina Wedat, di cenaza Wedat de polîs xelkê didin ber guleyan li gor nûçeyan 12 kes tê kuştin. Di nav wan de zarokên çardeh salî jî hene. 38 kes bi guleyan û 69 kes jî bi kevir û daran birîndar dibin. 353 kes ji aliyê polis ve tên girtin.

Li gor xelkê û rojnaman, yên ku Wedat kuştine Kontrgerîlla ne. Kontrgerîlla ji xelkên Kurd û Turk re ne xerîb e. Bi salan in, ku ev organîzasyona terörê li Tirkîyê û Kurdistanê marîfetên xwe didomîne. Gava pêla welatperweriyê û daxwazên demokrasîyê bilind dibe, kontrgerîlla jî, karûbarên xwe xurt dike. Li mirovan tade û êşkence dikin, direvînin, dikujin û provakasyonan çêdikin. Lê mixabin heta niha tu kesî nikarîbû vî organîzasyona bi delîl û şahîdan eşkere bike û derxe himber mahkemê.

Di 11'ê Tîrmehê de Federasyona Kurd li Stockholmê, ji bo protestoyavê bûyerê mitîngek çêdike. Di mitîngê de birayê Wedat jî dipeyiva. Wisa dibêje:

"Ji min ra mebêjin, bila serê te sax be. Bila serê me hemûyan sax be!"

14. 07. 91/ Xorto

Wedat Aydin kî ye?

Wedat di sala 1954'an de, li gundê Bismilê, li Haciya Kurdan tê dinê. Wedat dibistana pêşîn li gund,ya navîn jî, li Bismilê xelas dike.

Li Bismilê dest bi lîseyê dike û li Kiziltepê xelas dike. Di sala 1975'an de dest bi dibîstana Mamostetiyê ya Dîyarbekirê dike. Di 1978'an de dibe mamoste û weke mamosteyekî welatparêz di nav TÖB-DER'ê de kar dike. Di wê demê de di nav DDKD de jî aktîv dixebite.

3 hefte, piştî cuntayê, yanê di 1980'an de Wedat ji daweyên DDKD û KIP'ê de tê girtin. Di hefsa Dîyarbekirê de, li hember tade û zilma dijmin bi mêranî berxwe dide. Di destpêka sala 1981'an de bavê Wedat diçe rahmetê. Ew di hefsê de ye.

Piştî penc salan, dawîya di 1985'an de Wedat ji hefsê tê berdan. Hefs raketin wekî herkesî Wedat jî guherandiye. Êdî ji bo Wedat, dîtinên kî çawa dibe bila bibe, hemû welatperest hêja û bi rêz in.

Ew di nav Komela Mafên Mirovayî de aktîf kar dike. Di Kongra Komelê de, bi Kurdî dipeyive, ji ber vî sedemê tê girtin. Wî derdixin mahkemê, îcar di mahkemê de, bi kurdî xwe diparize. Ji ber tepkîyên der û hundurîn, mahkeme mecbûr dibe ku wî berde.

Wedat, piştî 51 rojan di Çileya sala 1991'an de tê berdan. Di vî demê de partîya HEP ava dibe. Wedat di nav HEP'ê de cî digire û dibe serokê HEP'a Dîyarbekirê, heta roja ku aliyê mêrkujan ve, ji mala xwe tê girtin û kuştin bi xurtanî kar dike.

www.arsivakurd.org

Li Kurdistana Bakur Şerê Qirêj

Dİ TERORA DEWLETÊ DE GAVÊN NÛ

Behram ARDA

Şerê qirêj yan jî bi gotineke din şerê xusûsî ku ji alî dewleta Tirkîyê li hember gelê Kurd tê meşandin, bi hin metodên nû ve fireh dibe. Bombayên ku van demên dawî li Dîyarbekirê û Batmanê teqîyan, tehdît û şantajên ku bi telefonan tên kirin û bi bêbextî qetilkirina şoreşgerê mêrxas Vedat Aydin û welatperwerên din, hin ji van metodên qirêj in.

Wek tê zanîn, pêşîyê bombeyek di 18'ê Hezîrana 1991'an de di texsîya serokê berê yê HEP (Partîya Ked a Gel) a Dîyarbekirê, abuqat Mustafa Özer'î de teqîya û texsîya wî peremperçe bû. Piştre, di 25'ê Hezîrana 1991'an de, di xanîyê ku buroyên İHD(Komela Mafên Mirovî), kovara Medya Güneşi û Özgür Halk têde ne, bombeyek bi hêz teqîya, derî û pencereyên vî xanîyî û yên hin xanîyên dorê, şikîyan. Arşîv û hin dokûmanên van her sê buroyan tevlihev bûn, hinek dokumanên muhîm wenda bûn.

Li ser van bûyeran komel, rêxistin û sendîkayên demokrat, kovarên şoreşger û welatperwerên ku buroyên wan li Dîyarbekirê hene rawestîyan, beyan dan û van karên qirêj protesto kirin. Hîn van protestoyan dewam dikir, di 2'ê Tîrmeha 1991'an de îcar li Batmanê di texsîya yek ji mesûlên İHD'yê de bombeyek teqîya û ev welatparêz û kurê wî birîndar bûn. Di ser vê bûyerê re hîn çend roj derbas nebûbûn îcar serokê HEP a Dîyarbekirê Vedat Aydin, di 5'ê Tîrmeha 1991'an de, nîvê şevê li mala xwe ji alî tîmên kontrgerîllayê ve hat girtin. Lê sibetirê, mesûlên dewletê gotin ku V. Aydin ji alî polîsan nehatîye girtin. 8'ê Tîrmeha 1991'an de cesedê V. Aydin li nêzê bajarê Madenê hat dîtin. Di cesedê wî de zaf şopên îşkencê û gulleyên hebûn. Ev tişt jî nîşan dide ku W. Aydin, rasterast hatîye kuştin. Di 8'ê Tîrmeha 1991'an de, wek ji mal birina V. Aydin, tîmên kontrgerîllayê xwestin serokê HEP a Entabê Abdulselam Sakik jî, ji mal bibin, lê serokê HEP'ê li ber xwe da û bi wan re neçû. Di 10'ê Tirmeha 1991'an de di merasima cenazeya V. Aydin de, tîmên xusûsî yên dewleta Tirkîyê, bi deh hezaran însanên ku beşdarî merasimê bûbûn, dan ber gulleyan; li gor malûmatên pêşîyê 12 welatperwer hatin kuştin, bi sedan kes -dehê wan ji ber birînên xwe yên giran di qomayê de ne- birîndar bûn û ji hezarî zêdetir kes girtî û wenda ne.

Şervanên biçûk bi kevirên xwe li hember tanqên dijmin...

Van demên dawîyê li heremên din jî bi dehan welatperwerên Kurd ji alî tîmên xusûsî yên dewleta Tirkîyê ve hatin qetilkirin. Li Stenbolê jî du welatperwerên Kurd, ji bo ku bi hevûdû re bi Kurdî peyivîn û stranên Kurdî gotin, di restoranteke de ji alî polîsekî hatin kuştin. Li Stenbol û Enqerê jî 13 şoreşgerên Tirk li malên xwe ji alî tîmên xusûsî yên dewletê ve hatin qetilkirin

POLÎTÎKAYÊN KU HEVÛDU TEMAM DİKİN

Ev tiştên ku van demên dawî li

www.arsivakurd.org

Kurdistana Bakur dibin, di nav wan de çuqas metodên nuh hebin jî, perçek ji şerê qirêj e. Ji mêj ve ye, ev "şerê ji hemû alîyan ve ne îlankirî", li Kurdistana Bakur her berdewam e. Bi taybetî jî piştî cûnta 12'ê Îlona 1980'yî, ev şerê qirêj, him ji alî naverok him ji alî şikil ve bi metodên nuh fireh bû. Ji bo ku zîndanên rejîma faşîst kêr nehatin, îcar seranserê Kurdistanê kirin wek zindan. Tahde û îşkence, girtin û kuştin, surgûn kirin, valakirina gundan bû perçekî jîyana Kurdan.

Ji alî mueseseyên mêtingehkarî jî hinek gavên nû hatin avêtin. Walîyê Umûmî, Milîsên Gundan, Ordîya Xusûsî, Tîmên Xusûsî û hwd, bûn aletên nû. Kontrgerîlla, di kar û barên xwe de giranî da Kurdistan ê.

Lê ev tiştên ku bi kurtayî me li jor jî behs kir, hewl neda ku dewleta Tirkîyê, rê li ber mixalefeta netewî ya Kurdan, şîyarbûna netewî û navnetewîbûna meseleya Kurdan bigre. Bi taybetî jî, serîhildan û berxwedanên gel yên ku li çar alîyên Kurdistana Bakur çêbûn, tirseke mezin xistin dilên mêtingehkarên xwînmij. Serîhildanên gel, ji dost û dijminên Kurdan re baş nîşan da ku, êdî Kurdistan ne Kurdistana berê ye; jin û mêr, xort û extîyar bi xurtî li ber zilm û zordestîya dewleta Tirkîyê radiwestin. Di van serîhildanên gel de bi hezaran welatperwerên Kurd hatin girtin, di dezgeyên îşkencê re derbas bûn. Dijmin ji bo ku ji metodên xwe yên qirêj re çerçeweke "huqûqî" çêbike, li ser hevûdu çend qerarnameyên xusûsî ku, jêre "qerarnameya di hikmê qanûnê de" tê gotin, derxist û Beyannameya Mafên Mirovî ya Navnetewî ku hewcedarîyên hikmên wê tu carî li Kurdistanê nehatine meşandin, bi awakî resmî jî cemidand.

Qanûna ku di nav munaqeşeya "efû" û " ji holê rakirina hin qanûnên antîdemokratîk" de hat derxistin, hewl dide ku her welatperwerê Kurd, hetta her kesê ku bibêje "ez Kurd im", ji alî dewletê ve "terorist" bê îlan kirin. Zaf eşkere ye ku "Qanûna antîterorê" bi giranî li dijî mixalefeta netewî ya Kurdan e.

Piştê van hemû hazirîyan ev bûyerên dawîyê destpêkirin. Ev kar û barên kontrgerîlla yên ku di van demên dawî de li Kurdistana Bakur geş bûn, çuqas perçek ji polîtîkayek giştî ya dewletê be jî, ji alî metodên dewletê ku heta nuha li bajaran dihatin bikaranîn, merheleke nû ye. Wek tê zanîn heta nuha li gundan gelek bûyer û qetlîam -rasterast neyê qebûl kirin jî- ji alî dewleta Tirkîyê ve çêbûn. Qetlîama gundê Gerê (Çewrîmlî), di vê warî de mîsalek gelek balkêş bû. Lê tiştên ku di van demên dawîyê li bajarên Dîyarbekir, Batman, Entab û yên din de bûn, hinekê wan gav û metodên nû ne. Dewleta mêtingehkar her roj, bi hin metodên nuh çerçeweya şerê xwe yê qirêj fireh dike. Bi teqîna bomban, bi kuştina şoreşger û welatperweran, bi name û telefonên tehdît û şantajê, dijmin dixwaze rê li ber şîyarbûna netewî û serîhildanên gel, tevgera netewî a demokratîk ku di warê legaliteyê de jî roj bi roj pêşve diçe, bigre; tirsê, nuh ve di nav gel de belav bike.

BÊDENGÎ NE KARÊ WELATPERWERAN E

Gotinên Serokwezîrê Tirkîyê Mesûd Yilmaz û tiştên ku li ser navê hukûmata Tirkîyê hatin gotin, carek din nîşan dan ku, dewleta mêtingehkar ji bo ku bigîhîje armancên xwe yên hov, hemû rê û metodan mubah dibîne. Piştî merasima cenazê V. Aydin ku di wir de hêzên dewletê bi deh hezaran însan dan ber gulleyan, him serokwezîr him ji mesûlên din yên hukûmatê zaf vekirî gotin ku, hêzên dewletê wezîfeyên xwe baş bi cî anîne û rê li ber talûkeyên ku li hember dewleta Tirkîyê hene, girtine. Serokwezîrê Tirkîyê bi awakî eşkere sosyalîst, şoreşger û welatperwerên Kurdan û kesên ku piştgirîya wan dikin, tehdît kir û got ku kî di nav van kar û baran de be - qesta wî têkoşîna netewî ye- divê ku ji "netîceyên" wê re jî hazir bin û qebûl bikin. Yanî serokwezîrê Tirkîyê dibêje yan li mala xwe rûnin yan jî emê we bigrin û bikujin.

Ev tiştên han, armanca "serbest kirina zimanê Kurdî" jî ronî dike.

Ne raste ku meriv vê reforma sexte ji polîtîkayên mêtingehkaran ku hevûdu temam dikin, cihê mulahaze bike. Bêdengîya Amerîka û dewletên din ku di şerê xelîcê de alîkarîya hevûdu kirin jî ne tesadûfî ye. Wusa xuya ye ku dewletên ku ji xwe re dibêjin "hêzên hevkar" û dewletên ku li Rojhilata Navînê hevalbendên wan in, pirsa Kurd û Kurdistanê têde, li ser gelek tiştan wek prensîp li hev kirine. Ev rastîya han, hewceye di tozûdûmana alîkarîya însanî de neyê ji bîr ve kirin. Bi kurtî divê ku rewş û bûyer ji pir alî were mulahaze kirin.

Ev hemû tişt ji bo me dibin sebeb ku, em wezîfeyên xwe di wext û warê wî de bi cî bînin. Bêdengî û ji xebatê dûrmayîn ne karê welatperweran e. Ji bo ku, em bikanibin plan û leystikên mêtingehkaran îfşa bikin û li hember wan muxalefeteke xurt çêkin, rê li ber cînayet û qetlîaman bigrin, gelek wezîfeyên muhîm li ser milê me, sosyalîst, şoreşger û welatperwerên Kurdistanê hene. Em çi li hundir çi jî li derveyî welêt bin, li gor bîr û bawerîya xwe em dikarin gelek tiştan bikin.

Divê ku, em wek partî, rêxistin û kesên sosyalîst, şoreşger û welatperwerên Kurd, bi her awayî nîşanî dijmin bidin ku, qet tu metodên şerê qirêj ewê nikaribe mixalefet û şîyarbûna netewî ya Kurdan bide sekinandin. Ji bo ku tirs ji nuh ve di nav gel de belav nebe, hewceye em piştgirîya xwe bi her awayî bidin muesese û kesên ku bûn yan jî di pêşeroj de bibin hedefên tîmên kuştinê yên kontrgerîllayê. Ji ber kuştinan yan jî ji tirsê ku hinek xwe bidin alîkî, hewce ye em zûtirîn şûna wan tije bikin.

Di mitîng û meşan de, merasimên cenazan û di platformên din de divê em yekîtîya xwe ya netewî û demokratîk biparêzin. Divê ku tu astengek rê li ber têkoşîna me ya li hember şerê xusûsî yê dewleta Tirkîyê, negre. Têkoşîneke ji alî polîtîka û metodan hîn dewlemendtir, ji alî xebata di nav gel de hîn bi hêz û xurtir, panzehîra şerê qirêj yê dewleta Tirkîyê ye. ❐

Dİ GIRTÎXANAN DE REWŞA DAWÎ

Kamram Bizaw

Ev deh salên dawiyê, di rojeva dunyayê de li ser Turkiyê çi tê peyivîn? Bersîv işkence û girtîxane ye. Bi darbeya leşkerî û faşîst ya 12 îlona 1980'î re, di girtîxanan de işkence û zulm derker merheleyeke pir bilind û girtî li dij wan kirinên nemirovî berxwe dan. Hinek ji wan bi can û xwîna xwe, kêm be jî işkencê rawestandin. Malbatên girtîyan jî li ber girtîxanan li dij wan bûyerên ne mirovî rawestiyan û têkoşîn.

Ev sala dawiyê, di gîrtîxanan de bêdengîyekê dihat jiyîn.Kolonyalîstên turk vê bêdengiyê hezim nekirin û carek din dest bi komplo û neyarîyan kirin. "Qanûna li dij terorê" ku di nîsana derbasbûyî de bû biryara hukumetê, ne tenê qanûnekî li dij girtîyan e; Ew qanûn komplo û kemînekî hem li hember xelkê kurd û hem jî li hember şoreşger û demokratên turk e.

Bi alîkariya maddeyên muweqet ku bi "qanûna li dij terorê" ve girêdane, bi hezaran girtî cezayê xwe tecilkirin û tehliye bûn. Lê dîsa jî ewê bi hezaran girtîyên siyasîyên kurd û turk bi alîkariya maddeya muwaqet a "sucên li dij şexsiyeta dewletê" li hundir razên. Faşîstên ku bi dehan qetlîam çêkirine, profesor, rewşenbîr û demokrat kuştin, bi alikarîya vê qanûnê tehliye bûn. Cezayên îdam ya faşîstan daxistin deh salan, muebbet heyş salan û yên din jî ji 1/5 daxistin. "Sucên li dij dewletê" (ji boyê kurdan) û girtiyên şoreşgerên turk ku ji maddeyên 125, 146, 168 û hwd. ceza girtine ku îdamî bin hukmê 20 salan, muebbet bin 15 salan û ji bo yên jî hukmê 1/3 daxistine.

Girtiyên siyasîyên kurd ku bi alîkariya vê qanûnê derketin, cezayên wan ya 6 meh yan jî salekî mabû. Ji nîvî zêdetir ên yên îdamî û muebetiyan kurd in; ewê hîn bi salan li girtîxanan razên. Di ser jî, bi xayintî ji dunyayê re propagandayê mîna "me qanûnên 140,141 142 û 163 rakirin, girtîyan berdan û me demokrasîyê anî Turkiyê" dikin. Ku em bes lêkolînekî li ser vê qanûna ku bi girtîyan ve girêdayîye bikin, bûyerekî pir ciddî dertê holê.

Bi vê qanûn û maddeyên muweqet ve, ji bo hepsiyên tehlîyê bûyî re du alternatîv dimîne; yan ewê ji bo dewletê kar bikin, yan jî ewê dev ji siyasetê berdin. Gora vê qanûnê, ku mirov ji bo belavokekî jî were girtin, divê cezayê xwe yê kevn jî dîsa razê. Tu li derekî dunyayê qanûnekî wusa yê afûyê nehatiye dîtin.

Yên ku ji "sûcên li dij dewletê" hukum digrin û yên ku nuh têne girtin, li hember rewşeke gelek ciddî ne. Hucreyên yekmirovî dibin qanûnî. Girtiyên ku di van hucrande dimînin, dê nikaribin bi tu kesî re têkilî daynin. Ewê bi serê xwe derkevin hewa girtinê, ewê nikaribin malbatê xwe vekirî bibînin. Bi vê awayî ewê li girtîxanan birizin. Ne dure ku em "întixaran" bibihîsin. Îdarên girtîxanan, kê bixawazin, dikarin bibin işkencê. Heqên ku girtî bi salan bi canê xwe û xwîna xwe stendine carekî de tê paşte girtin.

Girtîyên ku faşîstên 12 îlonê, bi işkencên herî hov nikaribin teslîm bigrin. Hîn ji destpêkê, di hemû girtîxanan de grewên birçîbûnê dest pê kirine. Girtiyên sîyasîyên kurd û şoreşgerên turk bi hev re berxwe didin.

Malbatên girtîyan jî li dij vê qanûnê, bi grevên birçîbûnê protesto dikin û têdikoşin. Demokrat û welatparêz jî li hember vê qanûnê bêdeng namînin, ew bi konferans û xebatên din, hovîtî û kevneperestiya vê qanûnê îfşa dikin.

Wazîfên penaberên kurd jî li vê derê li dij vê qanûnê hene. Ev qanûn di vegerê de ji bo me dê bibe kemînek. Divê em hem li Ewropayê hem jî li aliyên din ya dunyayê protestoyên hevwelatîyên xwe belav bikin û wan bi serê xwe nehêlin. Divê em antî-demokratbûna vê qanûnê, ji îstîtusyonên demokratîk a Ewropayê re behs bikin û wan hişyar bikin. Divê em zixtê bidin hukumeta Turkiyê ji bo ku em bikaribin protestoyên li welêt û Ewropayê koordîne bikin ku ev qanûn meşrûbûna xwe wenda bike û nikaribe bi rê bikeve.

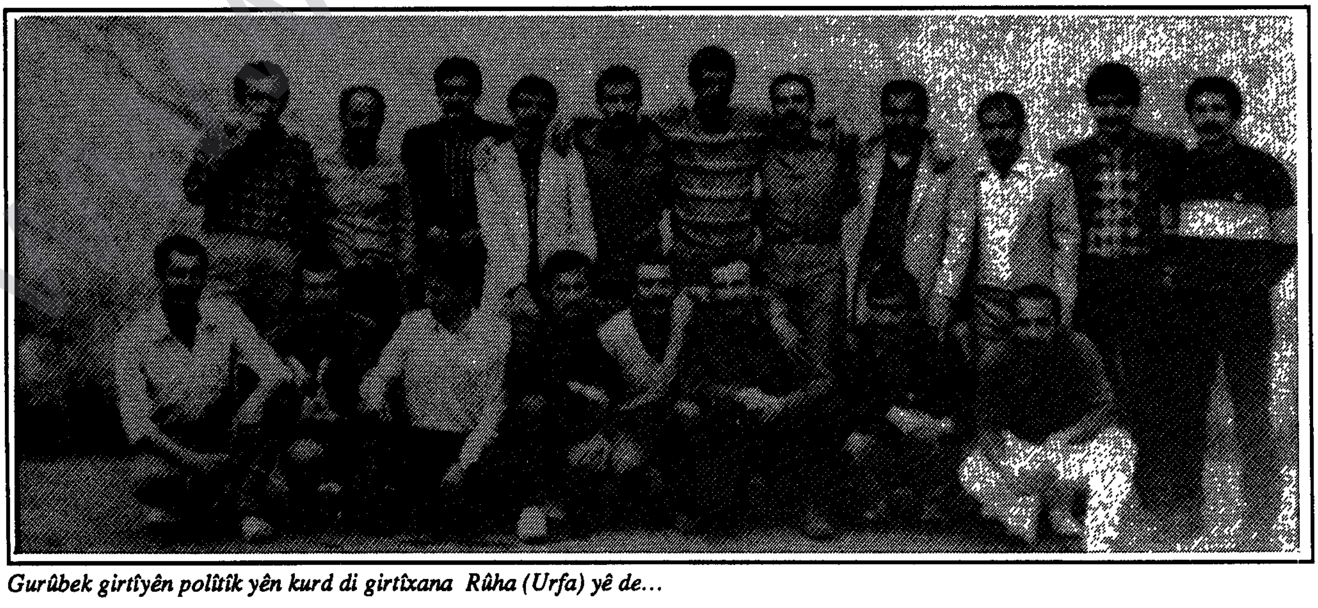

Gurûbek girtîyên polîtîk yên kurd di girtîxana Rûha (Urfa) yê de...

PÎROZKIRINA SIHSALIYA AMNESTY

Di 28 ê Gulana 1961 ê de advokatê Birîtanî Peter Benenson, ji bo derketina li hember îşkence û zordariyan teşkîlateke mirovatî bi navê "Appeal for Amnesty" damezirand. Îcar dema ew teşkîlat dest bi xebata xwe kir, gelek karên giranbiha kirin û gavine bi nirx ber bi pêş ve avêtin. Hin bi hin gelek kesên navdar û hin dewletên demokrat lê xwedî derketin û ew parastin. Salekê şûnde jî ji aliyê dewletên Rojava ve hat eyişandin û binavê "Amnesty International"ê hate binavkirin. Piştê wê yekê Amnesty li gelek welat û bajaran şubeyên xwe vekirin û dest bi xebata mirovatî kir. Herweha li hember gelek hikûmet û dewletên paşverû yên stemkar şerekî giran kir û dike. Amnesty her sal di biwara wan hikûmet û teşkîlatên stemkar de rapor dinivîse û li dinê belav dike.

Di 1964 an de li Stockholmê (Swêd) jî şubeyeke Amnesty hate vekirin. Di îro de enndamên şuba li Stockholmê 52 000 kes hene. Herweha ji 150 welatan li dora 1. 100. 000 kes endamên Amnesty hene. Niha 4.200 grûbên wê hene, ku li 70 welatan dixebitin.

Roja 21 ê Gulana 1991 ê, şuba li Stockholmê, sihsaliya AMNESTY bi presskonferansekê pîroz kirin. Sê kesên biyanî ji bo konferansê, wek "şahidê îşkencê" hatin vexwendin. Yek ji wan Gunnars Rode bû, ji Lettlandê ye. Ya din Sara Arcos bû, ji Chileyê ye. Ji Kurdistanê jî Zeynelabidîn Kaya bû. Ev hersê kes her yekê ji wan serpêhatiya xwe bi du-sê rûpelan nivîsek hazir kiribûn û di Konferansê de xwendin. Herweha nivêsên wan ji aliyê Amnesty ve li rojnevan û beşdarên Konferansê jî hate belavkirin.

Vekirina Konferansê bi axaftina pressekretera Konferansê Pia Hallonsten çêbû. Piştre kurtedîroka Amnesty û xebata wê ya 30 salan li dinê, ji aliyê Bo Lindblom ve hat xwendin. Bo Lindblom eşkera kir ku, Amnesty di 1990 î de 130 raporên mezin di derheqê 56 welatan de belav kiriye, ku li hemwelatiyên xwe îşkence û stemkariyê dikin, yan jî hin kes xeniqandine. Wek nimûne navê Sri Lanka, Marocko, El Salvador, Chile, Guatemala, Hindistan, Turkiye, Îraq û Îranê diyar kir. Xasma di derheqê Tirkiyê de raporeke taybetî bi sernavê "Turkey: New Law May Increase Risk Of Torture" bi zimanê Îngilîzî ku ji aliyê Merkeza Giştî ve li Londonê hatibû nivîsandin, li beşdarên Konferansê belavkirin. Wekî din navên 31 kesên li welatên cihê-cihê ku hatine îşencekirin, yan hatine xeniqandin yan jî cezayên girtîgehan yên giran wergirtine, tevî wêneyên wan broşîreke Amnesty li beşdaran belavkirin. Di broşîrê de wêne û kurtejiana serpêhatiya van kesan hebû:

Sita Valles - Angola. Alirio Jesûs Pedraza Becerra - Colombia. Esteban Gonzalez Gonzalez - Kuba. Febe Elisabet Velasquez - El Salvador. Mulugetta Mosissa - Etiopien. Andreas Cbristooulou - Grekland. Nabaman Carmona Lopez (13 salî) - Guatemala. Arebana Guba - Indien. Dr. Thomas Winggai - Indonesien. Trifa Saîd Muhammed (keçeke Kurd a 14 salî) - Irak. Abdal Raûf Gbabin - Israil. Pastor Lawford Ndege Imudnde - Kenya. Vera Cbirwa - Malawi. Jose Ramon Garcia Gomez - Mexiko. Srifi Mohamed - Marocko. Mung San Suu Kyi - Myanmar. Nugustine Eke - Nigeria. Mario Raul Sebaerer Prono - Paraguay. Wang Xizbe - Çîn. Fidel Intusca Fernandez - Peru. Marina Nonna Santa Clara - Filipinerna. Zabra Habib Mansur al Nasser - Saudiarabiya. Stanza Bopape - Sydafrika. Kim Songman - Sydkorea. Gbassan Najjar - Syrien. Erban Tusban - Turkiet. Vytbialingam Skandarajab - Storbritannien. Dalton Prejean - USA. Nikolay Sbust - Sovyet. Crisanto Maderos - Venezuela. Nguyen Cbi Tbien - Vietnam.

Ji hersê kesên "Şahidê Îşkencê" pêşî Gunnars Rode serpêhatiya xwe ya 15 salan, ku di girtîgeheke Sovyetê de mabû bi kurtî got. Herweha wî metodên îşkenca Sovyetiyan jî bi kurtî anî zimên. Li dû wî îcar Rasa Arcor peyivî û kuştina malxweyê xwe di girtîgeheke Chilê de û şerpezetiya xwe ya ku ji destê cuntaya Eskerî dîtibû beyan kir. Di dawiya konferansê de jî Zeynelabidîn Kaya serpêhatiya xwe ya îşkencê bi alîkariya tercûman, bi kurdî diyar kir. Herweha Zeynel mendîleke ku di îşkencexaneyekê de çavên wî pê hatibûn girêdan, ka bi çi awayî bi xwe re derxistibû der, di Konferansê de bo Amnesty diyarî kir û da sekeretera Konferansê Pia Hallonstenê. Piştî wê yekê Zaynel potekî reş ji berîka xwe derxist û mîna yên niha ku di îşkencexaneyan de pê çavên girtiyan girêdidin, li çavên xwe girêda û teqlîdê ku îşkencê de be kir. Zeynel ha wisa çavgirtî peyivî, heta ku dawî li xeberdana xwe anî. Metnê axaftina Zeynel ya kurdî ev e ku me li jêr nivîsî:

EZ JI ÎŞKENCEYA 178 ROJAN, NIMÛNEYEKE BI RIH IM.

Berî her tiştî ez 30 saliya Amnesty pîroz dikim û hêvîdar im ku Amnesty xebata xwe ya li hember zordariyan hê bêtir zêde bike û bo wê serkeftin divêm. Herweha ez li ser navê kurdên îşkencedîtî jî gelek spas dikim ku bi xebata Amnesty, ger hindik be jî hinek Kurd û gelek kesên din ji îşkence û girtîgehan sax filitîne.

Ez li vir bi xeysetê kurdekî îşkencedîtî dipeyivim û tu propagande jî nakim. Çimkî ez 178 rojan hatime îşkencekirin û gelek rewşên xirab bihurandime.

Ev rastî eşkera ye, ku bingeha dewleta Tirkiyê li ser asasê îşkence û zorê hatiye avakirin. Lewra kîjan hikûmeta ku tê, bi awayekî sîstematîk li îşkencê didomîne. Mînayeke herî eşkera, berî du mehan çewa ku min ji Radyoya "Merheba" ya li Stockholmê bihîzt: Îsal di nav çend rojan de, 9 kes bi îşkencê hatine kuştin! Lê dema ku cuntayên eskerî tên, hê bêtir doza îşkecê zêde dibe!

Çewa ku hûn tev pê dizanin di 12 Êlûna 1980 ê de, li Tirkiyê cûntayeke eskerî hate ser hukim. Wê Cuntayê pêşî giraniya xwe da ser Bakûrê Kurdistanê û bi dehhezarî kurdan girt û îşken-

www.arsivakurd.org

ceyên wahşî li wan kir. Ez jî yek ji wan kurdan im, ku heşt caran hatim girtin û îşkenceyên hov li min kirin. Min li du îşkencexaneyên li Êlihê (Batman), li du îşkencexaneyên li Sêrtê (Siirt) û li îşkencexaneya herî menşûr "Kurt Oglu Kişlasi" ya li Diyarbekir gerandin. Herweha di 1983-84 an de 23 caran jî min birin Dadgeha Leşkerî ya Nimre 1, li Diyarbekir. Û roja yekê Adara 1984 an, li gor qanûna "168" û "495" pênc salan girtîgeh û 20 mehî jî sigûn ceza dan min.

Jixwe ne mukin e, ku kes karibe bi temamî îşkencê tarîf bike. Encax eger yek li xwe îşkencê bibîne, ewçax dê hinekî têdigîje ku îşkence çiqas zor e û çiqas hov e!

Çewa ku min li pêş jî got, ez li vir tenê ew cûre îşkenceyên ku li min hatibûne kirin û ew rewşên xirab ku ji ber wê li min çêbûbûn dibêjim. Jixwe hêj di 1985 an de bû ku min pirtûkeke 240 rûpel, serpêhatiya xwe ya îşkencê bi zimanê tirkî nivîsiye û navê wê daniye "Di Îşkencê De 178 Roj". Îcar ji ber kinbûna zeman ez ê li vir pir kin, lê bi maneyek dirêj Bipeyivim:

Çi cara min digirtin û dibirin îşkencexanê, pêşî çavên min girêdidan û heta roja ku min berdidan, hêj vedikirin. Bi wêyekê min şev û rojan şaş dikir û dinya li serê min seredor dibû. Îşkenc her roj di navbera 07-24 an dihate kirin. Piştî 24.00 jî îcar eskeran bi me "egitim" didane kirin û marşên nijadperestî didan xwendin. Di dema îşkencê de, min çîp-tazî dikirin. Raketin, vexwarina avê, çûna tuwaletê li me qedexe dikirin. Xwarin jî bi qasê ku em nemirin, nanê ziwa didan me. Sê caran heştroj-heştroj û du caran jî sêroj-sêroj (30 roj) min birçî hiştin. Eskeran bi me ve mîz dikirin. Polîsan xwê bi me didane xwarin û mîz û ava tuwaletê bi me didane vexwarin. (Hûm biborin) hêlik û pilikê min badidan, heta ku ez nehiş dibûm. Girtiyê ku nava wî pê ve diçû, pîsîtiya wî bi girtiyên din didane dalastin. Çêrên gelek pîs bi tiştên me yên pîroz dikirin. Bi zorê girtiyan li hev didane tecawizkirin. Şûştina dest û rû û kincan hîç nebû. Îcar ji ber qirêjê, laşê me tije sipî dibûn. Lêdana Qalind$ bi şivên terr, bi copan û bi şîşên hesin dikirin. Min xistin Feleqa Kevnare û ya Modern. (Feleqa Kevnare: Nigên min dixistin texteyekî qul û lê dixistin. Feleqa Modern jî: Min duqat dikirin û dixistin nava tekerê teqsiyan û li min dixistin.) Bi torbeyên tije sîl (qûm) li me dixistin (Bi wê lêdanê şopa îşkencê nayê xuyakirin, lê xwîn dikeve nava meriv). Me bi şerîtê di kursiyên hesin de û bi kutekan ve girêdidan, piştre jî ava cemidî ya bişid li me dikirin û şoqa elektrîkê didan laşê me. Min weke Çarmixa Îsa Pêxember bi milan ve, bi destan ve û serserkî daleqandin. Di devê min de, di tilî û pêçiyan re, (hûn biborin) di penîs û anûsê de ceryanê berdidan laşê min. Dema ez îşkence nedibûm jî, min li îşkenceya li jin û zarûkan didane guhdarkirin. Li her yekê girtî nasnavekî pîs danîbûn û nimreyek jî li eniya wî nivîsîbûn. Nasnavê min "Zimik" bû û nimra min jî "007" bû. Û gelek îşkenceyên hovtir, ku meriv fedî dike ji xelkê re bibêje.

Bêguman li Kurdistanê jî wan îşkenceyên xirab, gelek kes hatin kuştin û seqet mane. Wek nimûne: Di 11/1983 an de li cem min, Mele Brahîm kuştin!

Îcar çaxê ez ji Kurdistanê reviyam û hatim Swêdê, ji ber îşkencê rewşamin gelekî xirab bû û pir tesîrên neçê li min hatibûn kirin. Hin ji wan ev in: Xewa min hîç nedihan. Min nikaribû xwarin bixwara. Tebata min li cihekî nedihat. Min ji her tiştî bêzî dikir. Kî çî bigota, min digo ku qey derew dike. Kesê ku ne li gor daxwazên min dipeyivî, min dixwest ku ez lê bixim. Nefreta min ji kesên ku kincên resmî lê bûn, dihat. Ew wêneyên îşkencê timî li ber çavên min bûn. Ez ji her tiştî bi şubhe dibûm. Timî dengê qêrîna jin û zarûkên li îşkencexanê, dihat guhên min. Serêşeke timî, bi min re hebû. Herdu milên min şeht bûn. Her roj sê-çar caran, mejiyê min disekinî û min tu tişt nedinasî. Bê daxwaza min, timî laşê min bi serhev de guvaştî bû û ji bo hatina derbên nihênî ez di parastinê de bûm. Û gelek tiştên weha...

Xaça Sor di 9 ê Sibata 1985 an de min girt binê tedawiyê û di 20/12-90 î de jî dawî lê anî. Çewa ku di hin raporên doktoran de bi wêne hatiye tesbîtkirin, niha jî li wicûda min hin şopên îşkencê tên dîtin. Herweha di gewriya min de, di singa min de, di parsuyên min de, di herdu nigên minde gelek hestiyên şkestî hene, ku piştî îşkencê ji ber xwe ve cebirî ne. Lê êşa wan hêjî didomîne. Ez li xwe mikur têm û dibêjim, ku jiyana min niha ji Xaça Sor re deyndar e û ez gelek spasiyên xwe bo wê pêşkêş dikim.

Esas pîşeya min, meletî ye û ez di Belediya Êlihê (Batman) de memûr bûm. Herweha min di jiyana xwe de xisarekê nedaye tu mirov û heywanê jî. Lê sedem çi bû ku hewqas îşkenceyên hov li min kirin?

Ev rastî eşkera ye, ku bi Peymana Lozanê di 1923 an de, Bakûr û Başûrê Kurdistanê di navbera Îngilîz û Fransiz û Tirkan de hat dabeşkirin. Jixwe berî hingê Rojhilata Kurdistanê di bin vegirtina Îranê de bû. Piştre çaxê Îngiliz û Frensiz ji Rojhilata Navîn vekişiyan, dewleta Sûrî û Îraq derketin holê. Îcar ji wê demê ve heta îro, roja ku Kurd neyên kuştin tune.

Ev 65 sal in ku Tirkiye navê Kurdan daniye "Tirkên Çiyayî" û navê zimanê Kurdî jî daniye "Zimanê Çiyan". Halbûkê zimanê Kurdî, Hind-Ewrupî ye û zimanê Tirkî jî Altay-Uralî ye. Ferqa di navbera wan de, mîna ferqa navbera zimanê swêdî û fînî.

Îro li Tirkiyê nêzî 20 mîlyonî Kurd hene, ku ji hemû mafên xwe bêpar in. Ji xeynî wê yekê jî girtin, îşkence, zîndan, kuştin û belengazî kirine jiyana wan ya rojane. Ha vê dema ku ez li vir dipeyivim jî, bi sedan Kurd hene ku îşkence dibin û bi hezaran jî di girtîgehan de hene.

Zordestiya Tirkiyê li Kurdan, gelekî ji ya Îran û Îraqê ya li Kurdan xirabtir e. Çimkî dema ku Îran û Îraq Kurd dikujin, termên wan li erdê dihêlin û her kes dibîne. Lê belî Tirkiyê wan dikuje û nahêle ku kes termên wan jî bibîne.

Li Tirkiyê her îşkenceciyek navekî kod li xwe datîne. Wek navê "Kobra", "Tarzan", "Dayî", "Komutan" û hwd. Ez gelekê wan bi nav û nîşan dinasin$ digel metodên îşkencê bitarîx, biroj, bicih û gelek tiştên din...

Berî ku ez dawî li xeberdan xwe bînim, ez gazî hemû kes û teşkîlatên demokrat, mirovperwer û xwedîxêr dikin, ku di dawiya vê Sedsala Bîstî de li hemberî ewqas wehşeta li ser Kurdan dengê xwe bilindtir bikin û berpirsyariya xwe ya dîrokî bicih bînin.

Bi silavên germ, hûn di xweşiyê de bimînin. Gelek spas.

21 05 1991

Zeynelabidîn KAYA

www.arsivakurd.org

Gala ji bo

KURDISTANÊ

M. Xarpêtî

Wek tê zanîn ji bo piştgiriya Kurdên derbeder û penaber gala yekem û ya herî mezin li diroja 12'ê Gulana 1991ê de, li bajarê Londonê çêbû. Ya duyem jî, di roja 26'ê Gulana 1991'ê de, li serbajarê Swêdê li Stockholmê hat çêkirin.

Bi plan û însîyatîva Komîta Parastina Mafê Kurd li Swêdê, artîst û dengbêjên Swêdî, ji bo derbeder û penaberên Kurd galayek (şahiyek) li bajarê Stockholmê li taxa Östermalstorg li dar xistin. Di dîroka Swêdê de heta niha Swêdiyan ji bo tû gelî galayeke weha mezin çênekirine. Artîs û dengbêjên Swêdî yên bi nav û deng weha nehatine ba hev û ji bo bîyaniyan tişteki weha giranbiha û hêja pêk neanîne.

. Federasyona Komeleyên Kurd li Swêdê bi xwe di nav komîta amadekara vê şahiyê de bû. Piraniya karên pratîk û organîzekirina wan karan ji aliyê Federasyon, komeleyên endam û oragnên wê ve pêk hatin.

Roja 27'ê Gulanê 1991-ê meydana Östermalm bi reng, deng û bîhna Kurdistanê olan da.; bi ala, cil û bergên kurdî jî xemilî. Bi hezaran Kurd, bîyanî û Swêdî li meydanê civiyan. Ji aliyekî ve xwarina kurdî hat firotin, ji aliyê din ve, bi dawil û zirne govendên û lîstikên kurdan meydanê geş û xweş dikir. Artîs û dengbêjên Swêdî yên bi nav û deng, li meydanê stran distriyan û lîstikên tiyatroyê çêdikirin. Li hundir li salona Folkan jî saet ji 13 heta 21'ê programa dengbêj û artîsan dest pêkir. Programa Folkan 8 matînên (8 carên) cuda cuda dom kir. Her matînek 50 deqîqe bû û bilêta wê jî 50 kron bû. Program Folkan weha bû:

Saet 13. Olof Buckard, Göran Fristorp, Stina Ekblad, Hasse Alfredson, Tommy Körberg.

Saet14. Irene Lindh, Göran Fristorp, Margaretha Krook, Hasse Alfredson, Tommy Körberg.

Saet 15. Anita Björk, Peter Lundblad, Lasse Berghagen, Helge Skoog, Peder Falk.

Saet 16. Margareta Kjellberg, Sven Wollter, Niklas Strömstedt, Anders Glenmark, På Håret.

Saet 17. Jarl Kulle, Niklas Strömstedt, Anders Glenmark, Margaretha Byström, Claes Malberg, Lill Lindfors.

Saet 18. Dema şîvê.

Saet 19. Börje Ahlstedt, Kristina Adolphson, Lasse Brandeby, Babben Larsson, Eldkvarn.

Saet 20. Jan- Olof Strandberg, Creme Fraiche, Nils Landgren, Lasse Brandeby, Owe Thörnqvist.

Saet 21. Jonas Gardell, Lena Granhagen, Johan Rabaeus, Adde Malmberg, Tommy Körberg.

Amadekar û berpirsiyar:
Gösta Ekmen

Artîsê Swêdî yê herî bi nav û deng Gösta Ekmen progarmê îdare dikir. Di destpêka her programê de, li ser dîrok û rewşa Kurdan ya îroyî bi swêdî agahdarî dihat dayîn û paşê programê dest pê dikir.

Hemû artîs û denbêjên Swêdî belaş beşdarê programê bûn û hatina galayê (şahiyê) bexşê Fona alîkariya Kurdan" kirin. Herweha xwarin, vexwarin, pirtûkên ku li wir hatin firotin û pereyên ku hatin berhevkirin jî teslîmê Fona Kurd" bû. Li gor plan û texmîna Komîtê, dê di vê gala han de nîv milyon alîkarê bihata berhevkirin. Û weha jî bû. Nîv milyon kronê swêdî pere hat berhevkirin.

Li meydanê komeleyên endamên federasyonê xwarinên Kurdî firotin. Artîsên Swêdî jî, li meydanê tabloyên resamên Kurd û hinek tiştên din derxistin mezadê. Beşdaran wan li ser hevdu zêdekirin û kirîn. Artîsan li meydanê bi destê xw,e bi mesîn û kodikan ji bo alîkariyê ji xelkê pere berhev kirin.

Kurdan bi dawil û zirne lîstikên Kurdan nîşanê temaşevanan kirin.

Artîs û dengbêjên Swêdî silav li temaşevanan dikin.

Dengbêjên Kurd stran gotin. Çapemeniya Swêdî cihekî mezin da galayê.

Ji bo hîn bêtir Swêdî ji pirsa Kurd agahdar bibin û alîkariyê mezin û firehtir bikin, di roja 3'ê Hezîranê de TV ya Swêdê programek li ser galayê çêkir û weşand. Program saetek bû. TV.'ê ji galayê perçe şanda û bi riya TV carek din, alîkaryê ji gelê Swêdê kir. Di nav programê de numara alîkariyê ya banqê da ku yên ku bixwazin ji bo alîkariyê pere bişeynin hejmara banqê.

www.arsivakurd.org

DENGBÊJÊN NAVDAR JI BO GELÊ KURD STIRÎN

Loran Cengîn

- Li Stadiona "Wembley " Li Londara nêzî sed hesar kesan, beşdariya şeva ji bo gelê kurd kirin.
- Amadebûna serokwezîrê Brîtanya John Major û prenses Diana piştgiriyek siyasi dan.
- Telewîzyonên 37 welatan jî galayê yekser nîşandan û di navbera 300-500 milyon kes lê temaşe kirin.

Kalê Kurd, laşê nêviyê xwe yê çend rojî danî ser axa şil û ya xerî. Li derdora wî çend kes kombûn, ku alîkariyê bikin. Kalo rahişte bêrê û ber bi rê, dest bi kolandina erdê kir. Piştî hinekî kur kur, bêr danî aliyekî. Neviyê xwe da ber himêza xwe. Neviyê xwe carekî din meyze kir. Betaniya ku ew pê pêçabû, dîsa kişand ser ruyê wî. Laşê bê can, danî kurayiya ku nêzîkê metreyekê kolandibû... Û ax pê dikir... Her du destên xwe, ber bi ezman ve vekirin. Kesên li derdora wî jî, weke wî kirin. Dua xwe xwendin. Carekî din bi rêya xwe ve çûn... Laşekî din binax kiribûn. Ew ê çendan bû, kesî ne hejmartibû. Kesî nedizanî jî, gelo wê çend ji wan heya beyanî, heta dubeyanî bijîn...

BI HEZARAN BÛN. Piştî Saddamê xwînxwazr, êrîşên giran anîbûn ser bajar û gundên wan, bi rê katibûn. Dev ji malên xwe berdabûn. Gelekan nizanîbûn, ku malbatên wan li çi erdî ne? Nizanîbûn ku bavê wan, dêya wan an xwişk û brayên wan dijîn an na... Tenê dizanîbûn ku bi milyonan hemwelatiyên wan, di rewşa wan de ne. Dane rê ber bi "sînorên" Turkiyê yan Îranê. Yên mezin dîsa bi rewşa tê de "nedêşiyan". Bi wan re bi hezarên zarok hebûn. Bi hezaran pîr û kal hebûn. Dixwestin bighin çiyayên xwe. Çiyayên Kurdistanê... Yên ku wekî her car, wî carekî din pêrîrên xwe ji însanên vê xakê re vekin. Zarokên delal ên Kurd, di van salên xwe yên biçûk de giraniyên herî mezin ên jiyanê dikşandin. Tih û birçî û xwasî didan rêyên dijwar. Wusa zarokên Kurd, Saddam û dijminên din ên welat û netewê xwe nasdikirin. Di 7-8 û 9 saliya xwe de fêrî têkoşîn, berxwedan û serîhildanê dibûn. Lê di vê rastiyê de, trajedî û serfîraziya Kurd û Kurdistanê dihat nivîsandin. Naskirina peyvên wekî "dijmin", "serîhildan", "şer"... ji bal zarokên 7 salî, di jiyanê bi xwe de trajedî bû... Lê, li aliyê din serfîrazî bû. Dunyayê jî ev rastî, bi hemû awayê wê, vê carê baş didît. Gava bi milyonan Kurd piştî êrîşên Iraqê dev ji mal û ciyên xwe berdidan, danezanên ragihandinên cîhanê li Kurdistanê bûn. Trajediya Kurdan ji bal tevayiya cîhanê ve dihat dîtin. Kamerayên televiyonên CNN, BBC, NBC, SKY Channel û gelekê din rewşa milyonan ji başûrê Kurdistanê nîşandidan.

YEK JI WAN ROJAN, di 15'ê nîsanê de Jeffrey Archer 51 saliya xwe pîroz dikir. Archer nivîskarek navdar ê Brîtanya ye. Her wusa ew berê serokê alîkar ya Partiya Konservatîv bûye. Di saet 21.00 de, Archer bi malbata xwe re li televîzyonê temaşe dikin. Kanala BBC weke nûçe herî giring rewşa Kurdan ên Başûrê Kurdistanê nîşan dide. Di nav wan de -çawa Kalê Kurd neviyê

www.arsivakurdi.org

xwe binax dike, tê ekranê. Kurê Archer ê biçûk James jî li televizyonê temaşe dike. Tiştê ku ev bi çavên xwe temaşe dibîne, wî pir diêşîne. Ber bi bavê xwe dinêre û dibêje:

-Yabo, ma tu nikarî ji vî xelkî re bikî?

Jeffrey Archer, bi pirsê bersîva kurê xwe dide:

-Weke çi, lawo?

Bersîva James kurt dibe:

-Galayek muzîkê.

Bav û kur bi hev du re rûdinin û li ser bidarxistina galayeke muzîkê difikirin. Wekî destpêk James navên çend dengbêjên navdar ên cîhanî jî dinivîse. Ji vir û pê de kar dikeve ser milên bavê james.

Yek ji hevalên herî nêzîk yê jeffrey Archer, serokê rêxistinî ya Xaça Sor li Brîtaniya, John Gray e. Herdu li ser dîtina Jamesê piçûk, ji bo pêkanîna galayê dest bi kar dikin. Pêşî serokê Xaça Sor Mike Wîtlam dibînin. Whîtlam ji xwe daxwaza wî heye, ku Xaça Sor bibe rêxistinek pratîk û aktîv. Ji ber vê, pêşniyarê bi dil digre. Bi hevdu re, bi serokê BBC re jî pêyvendiyê datînin. BBC jî dîrekt nîşandana galayeke wusa digre ser milên xwe.

Wekî encamê xebata Archer, Whîtlam, Gray û hemû amadekarên galayê, di 12'ê gulanê de galayê bi nasnavê "Dunya ji bo Kurdan" li stadiyona Wembley li Londrayê, bi beşdariya nêzîkê 100 hezar kesan pêk tînin. Galaya ku di saet 21.00'î de destpêkir û di 02.00'an de qediya, ji alî televîsyonên 37 welatan ve hate nîşandan. Wekî ku hate belavkirin, di navbera 300-500 milyon kesan li galayê temaşe kir.

Lê tu dewletên dagirkerên Kurdistanê, gala di televizyonên xwe de nedan nîşandan. Bi vî awayî Kurd ên ku ji bo wan ev galaya mezin dihat bidarxistin, nedikarîbûn dengbêjên navdar ên cîhanê ku ji bo wandistirên, temaşe bikin. Dîsa jî galaya muzîkê ji bo Kurdan, gelekî fireh bû. Di danezanên ragihandinên cîhanê de navên herî teên naskirin, hatin belavkirin. Lê ji bo me Kurdan, ew hemû giring bûn. Di rojeke ku gelê kurd bi rastî hewcedarê alîkariyê bû, wan erka xwe ya piştgiriyê bi cî dianîn. Bi rêza derketina wan, ev grub û dengbêjên navdar, di gala ya "Dunya ji bo Kurdan" de amade bûn:

RUD STEWART
INXS
CHRIS DE BURGH
LISA STANSFIELD
BEVERLEY CRAVEN
TOM JONES

hatin naskirin. Her wusa wan teror û zulma ku li netewê Kurd hatiye û tê kirin, ji ekranên bi dehan televizyonan, ên gala nîşandan, dîtin. Bi vî awayî galaya "Dunya ji bo Kurdan" bû piştgiriyek siyasî jî, ji bo tekoşîna Netewê Kurd. Li stadiyona Wembley beşdariya Serokwezîrê Brîtaniya John Major û Prenses Dîana piştgiriya fereh a ku, ji bo gelê me tê nîşandan, baş dida diyarkirin.

Ji destpêka galaya muzîkê "Dunya ji bo Kurdan" heta dawiya wê, ji ekranên televîzyonên 37 dewletan, li ser dîrok û têkoşîna Netewê Kurd film û agahdarî hatin weşandin. Di navbera bêtir ji 300 milyon kes bi dîroka Kurd a sedsalan hatin agahdarkirinê. Bi vî awayî Gala bû piştgiriyeke siyasî jî ji bo têkoşîna netewê Kurd a bi rûmet...

LAVINE HUDSON
ALISON MOYET
ALEXANDER O'NEAL
STING
PETER GABRIEL
SINEAD O'CONNOR
NEW KINDS ON THE BLOCK
GYPSY KINGS
HALL AND OATES
WHITNEY HOUSTON
RYICHI SAKAMOTO
M.C. MAHHER
PAUL SIMON
YES
GLORIA ESTEFAN
ŞIVAN PERWER

Ji destpêka galayê heta dawiya wê her di navbera stranan de, li ser dîrok û têkoşîna Netewê Kurd agahdarî hatin weşandin. Di nav 300 heta 500 milyon kesan bi dîroka Kurd a sedsalan

Li gor agahdariyên di danezanên ragihandinên cîhanê de hatin belavkirin, ji galayê 10 milyon pund (100 milyon kronê swêdî) alîkarî hate komkirin. Her wusa hukumeta Brîtaniya 10 milyon pund, ji galayê re rêkirin.

DENGÊ ŞÊRÎN Ê ŞIVAN, dengê dawî yê galaya ji bo Kurdan bû. Piştî wê bruska spasî, ya ku Kek Mesûd Barzanî, ji bo hemû amadekar û organîzatorên galayê re rêkiribû hat xwendin. Li pey Ala Rengîn, hemû beşdaran, strana dawî strandin. Spasî ji bo wan kesan, ên ku di galayê de amadebûn, ji her Kurdekî dilsoz heye.

Yek ji beşdar û amadekarên şevê, dengbêjên Îrlandî, Chris du Borgh strana xwe ya bi navê "The Simppel Truth" diyarîya gelê Kurd kir.

www.arsivakurd.org

ROJ BI ROJ

-2-

Amadekar: Amed Tigris

21'ê Gulanê

Nûçegîhanê CNN, li Kurdistanê bi Celal Talabanî re hevpeyvînek çêkir. Talabanî, "guftûgo li Bexdayê dom dikin. Me hîn encameke negirtiye. Lê, heta niha rewş pozîtîv e."

Li ser pirseke nûçegîhanê CNN'ê, Talabanî di derheqê bikaranîna alfabeya otonomiyê de jî, weha digot:

- Ji bo zimanê kurdî, alfabeya herî baş, alfabeya latînî ye. alfabeya erebî, ne li gor zimanê kurdî ye. Lê, ev ne karê rêxistin û kesên sîyasî ye. Ev karê zimanzane û mamosteyên Kurd e. Divê ew li ser alfabeya kurdî xebat bikin.

22'ê Gulanê

Mesûd Barzanî li Bexdayê di derheqê guftûgoyan de daxuyaniyeke kurt da çapemeniya cîhanê û got ku; " li ser lihevdu kirina peymanê, em pêngavên pozîtîv davêjin. Ez bawer im di demeke nêz de, em dê li ser tevayiya peymanê bihevdu bikin û wê îmza bikin."

Rojnamevanan jê pirsîn:

- Tu dibêjî ev dem dê çend roj, an hefte bigire?

Barzanî; " heta heftek-du heftan." bersiv da.

Rojnamevanan vê carê, " madem ku hûn pêngavên pozîtîv davêjin, hûn çima hewqas dirêj dikin?" ji Mesûd Barzanî pirsîn.

Mesûd Barzanî di bersiva xwe de, " dirêjkirin û derengxistin, ne ji me re û ne jî, ji wan re kar tîne. Lê, em dixwazin helbijartineke azad çêbe, demokrasiyeke rasteqîn were Iraqê. 20 sal in ku şerê çekdarî di navbera me û Iraqê de heye. Ev jî dîyar e, ku şer problemên me çareser nake. Divê em rûnin û li ser prensibên demokratîk bi hevdu bikin û bi vê metodê problemên xwe yên sîyasî çareser bikin. Riyeke din nîne..."

Rojnamevan; " gelo mirov dikare bêje ku ev dirêjbûna guftûgoya li ser pirsa petrola Kerkûkê û garantoriya welatên Rojava, an ya Koma netewe yan e?"

Mesûd Barzanî; "armanca me ne ew e, ku em ji hatina petrolê pay bigrin. Û herweha em garantoriyê jî naxwazin. Garantoriya herî girîng divê em bi hevdu bawer bikin." bersiv da.

Rojnamevanên bîyanî, li Kurdistanê, pirsa dirêjbûn û derengmayîna guftûgoyan ji Calal Talabanî jî kirin. Talabanî jî weha bersivs wan da: "Dirêjbûn û derengbûna guftûgoyan li ser avakirina mecliseke muwaqet, helbijartina giştî, qanûna hîmî (anayasa) û tixûbên (sînorên) otonomiyê dirêj dibe û wext digre."

Rojnamevanan pirsekî din ji Celal Talabanî kirin.

"Qasî ku em pê dizanin Kurdên derbeder bi Saddam û rejîma wî bawer nakin û ji ber vê yekê jî hejmareke mezin naxwazin bi paş ve vegerin cîwarê xwe. Dema hûn li hevdu bikin, dê rewşa wan kesan çawan be, an jî hûn dê çawan wan kesan bidin bawer kirin.?"

Celal Talabanî; " li tevayîya Iraqê demokrasî, garantî û pirsa Kerkûkê ji bo me girîng û pêwîst e. Dema ev yek bicih bê, wê demê bawerî di nav xelkê de zêde dibe. Îqnabûn hêsa dibe. "

Wek ku dîyar e, ku gotin û daxuyaniyên Mesûd Barzanî û Celal Talabanî hevdu nagrin. Mesûd Barzanî dibêje, em daxwaze petrola Kerkûkê û garantoriyê nakin" û Celal Talabanî jî dibêje; " ji bo me garantî û Kerkûk girîng in."

TV'ya Tirkiyê kanala Ewropê, li ser guftûgoyên di navbera heyeta Kurd û Iraqê de, vê pirsê ji Serokkomarê Tirkiyê Turgut Özal kir:

- Li gor nûçeyan, Kurd û rejîma Saddam li ser otonomiya Kurdan li hevdu kirine. Êdî dê Kurd bibin xwedî dewlet, an hevpişkê wê. Gelo dê Tirkiye jî, ji bo Kurdên Tirkiyê rê û metodeke weha pêkbîne, an na?"

Turgut Özal:

- Na. Ji ber ku Iraq dewleteke dîktator e. Li Tirkiyê demokrasî heye û mafê her kesî wek hev e.

23'ê Gulanê

Wezîrê Ewlekariyê yê Fransê çû Tirkiyê û bû mêvanê Wezîrê Ewlekariyê yê Tirkiyê Mehmet Yazar. Herdu wezîran li ser pirsa ewlekarî ya Rojhilata Navîn û ya pirsa Kurdan muşawi re kirin. Di dawiya hevdîtin û muşawiriyên herdu wezîran de rojnamevanan çend pirs ji Wezîrê Ewlekariyê yê Fransê kirin. Ji wan pirsan yek jî li ser Kurdan bû. Wezîrê Fransê weha bersiva rojnamevanan da:

- Armanca me pêkanîna guftûgoyên navbera Kurd û hukimeta Iraqê bû. Em di vî warî de bi serketin. Kurd û hukimeta Iraqê niha guftûgoyan didomînin. Piştî li hevhatina wan ,em dê hêzên xwe ji bakurê Iraqê bikşînin.

Wezîrê Fransê ji bo alîkariya penaberên Kurd ji Tirkiyê re spas kir.

Komîta Hevkariya Leşkerî ya Tirkiyê û Amerîka îro li Waşîngtonê civiya. Amerîka dê ji aliyê pere de alîkariya ordiya Tirk bike. Ji aliyê din ve Amerîka di xwaze Hêzê Çalakî yê NATO li Tirkiyê bi cîh bike.

Hema hema hemû rojnameyên Tirk dinivîsînin, ku "hêzên Hevkar li bakurê Iraqê Kurdistaneke serbixwe çêkiriye. Di rastiya xwe de, ev ne ji bo derbeder û penaberan herêmeke ewlekar e." Wek mînak nûçegîhanê rojnama Hurriyet Esen Ünür (Hurriyet, 23 Mayıs, Ünür wek nûçegîhan çûbû Kurdistana Başûr) di nivîsara xwe ya "Di sînor de çi dibin û çi nabin" de dinivîsne ku:

"Kurdistan bi fîilî hatiye avakirin. Barzanî bi kî re li hev tê bila bê, Talabanî çi dibêje bila bibêje, Apo li hember kî derdikeve bila derkeve, li herê hêzên Hevkar tixûb kişandine. Di bine kontrola hêzên Hevkar de fîilî Kurdistan avakirine. Mesela li qese-

beya Amêdiyê Huseyîn Çelkî kirine qaymeqam. Huseyin Çelkî, di sala 19881-an de wek penaber di kampa Dîyarbekirê de bû. Ew 25 roj berî bi paş ve vegeriyaye û vê berpirsîyariya han îro dane wî."

24'ê Gulanê

Iraqê, li Kurdistanê bi cîhkirina polîsê sivîlê Koma Neteweyan re got "belê." Li ser razîbûna Iraqê di nav çend hefteyan de, dê di navbera 4500-5000 polîsên Koma Neteweyan ên bi kincên şîn û çekên sivik herin Kurdistana Iraqê û hêzên Hevkar dê ewlekariya herêma Kurdan bispêrin wan.

Iraqê heta niha qebûl nedikir ku polîsên Koma Neteweyan jî bêne Kurdistanê. Niha piştî qebûlkirina vê biryarê, berdevikê hukimeta Iraqê Abdurrazak el Haşîmî, daxuyaniyek da ku; " Amerîka û Îngiliz naxwazin leşkerên xwe ji Kurdistanê bi paş ve bikşînin û polîsê Koma Neteweyan şûnê bigirin."

Haşimî, ji rojnamevanan re got:

- Divê Amerîka, Îngiliz û hêzên Hevkar leşkerên xwe ji bakurê Iraqê bikşînin. Ev mudexela nav welatê me ye.

Li gor şirovevanan, Iraq dixwaze ji bo derketina hêzên Hevkar Kurdan îkna bike û Kurd jî daxwaz bikin ku leşkerên hêzên Hevkar ji Kurdistanê derkevin. Tê gotin ku hezên Hevkar heta dîtinên Kurdan negirin ji Kurdistanê dernakevin û cihên xwe nadin polîsên Koma Neteweyan. Lê, gelê Kurd terefdarê derketina hêzên Hevkar nîne û heta demekî dirêj dixwaze hêzên Hevkar li herêma Kurdistanê bimîne:

Nûçegîhanê BBC ji Dihokê vê nûçeyê dişand:

- Êdî mirov leşkerê Iraqê li Dihokê nabîne. Dukan vebûn. Sûk gelek qelebalıx e. Ji derbederan hinek bi paş ve hatin malên xwe. Hêzên Hevkar dest bi tamîrkirina bajêr kirin. Doktor û personalên wan yên tenduristiyê ketin xizmeta xelkê. Xelk bi rejîma Iraqê bawer nake. Ancax Amerîka û hevalbendên xwe li herêmê bin, ew xwe di ewletiyê de dibînin.

Iraqê da xuyanî ku ew û Kurd li hevdu hatine û peyman li ber îmzakirinê ye. Sekreterê Giştiyê Koma Neteweyan Javier Perez de Cuellar ji bo pêşketina peymanê razîbûna xwe da dîyar kirin.

Balafireke Sovyetî ji bo derbederên Kurd xwarin û eşya bir Îranê û li wir ket. 10 personalên balafirê mirin.

Instutuya Lêkolîna Aştiyê ya Stockholmê, li ser mesrefa şerê Xalîcê raporek belav kir. Li gor rapora Instutuya Aştiyê, tevayiya mesrefên şerê Xalîcê 53 milyar dolar e. Bi tenê 12 milyar dolar ji bo çek û malzemeyê şerê hatiye bikaranîn.

25'ê Gulanê

Li bajarê Dihokê bûyer derketin. Qasî 2.000 ciwanên Kurd bi kevir û daran êrîşê qereqolên Iraqê kirin. Xaniyên qereqolan tehrîb kirin. Li gor nûçegîhanê BBC piraniya wan kesên êrîşkar keç bûn. Di nav wan de kesên çekdar jî hebûn. Sedemê êrîşê Kurd dibêjin ku " hukimeta Iraqê bi kincên sivîl leşker û polîsên xwe li wan qereqol û daîreyên sivîl bi cîhkirine." Hêzên Pêşmerge xelkê rawestand. Û herweha 20 polîsên Iraqê ji lîncbûnê xelas bûn.

Derbeder û penaberên Kurd ên li Îran û Iraqê bi paş ve diçin herêma ewlekar. Li kampên li hundirên sînorên Tirkiyê qasî 40 hezar derbeder mane. Yên din giş bi paş ve vegeriyane Kurdistana Iraqê.

Îro li Stockholmê mahkemeya 33 Kurdên ku çendek berî avêtibûn ser konsolosxana Iraqê ya Stockholmê û cam û dergahên wê şikestibûn û agir berdabûn xaniyê konsolosxanê. Mahkemê ji bo Kurdekî biryara serbestbûnê û ji bo 32 kesan jî biryara berdewambûna dozê da.

26'ê Gulanê

Li gor nûçegîhanê BBC, Mesûd Barzanî ji Baxdayê vegeriya Kurdisatanê. Mesûd Barzanî, dê li ser guftûgoyên navbera heyeta Kurd û hukimeta Iraqê agahdarî bide lîderên Kurd yên din û dê ew di nav xwe de pirsê gotûbêj bikin. Li gor şirovevanên Rojava, "vegera Mesûd Barzanî nayê wê maneyê ku guftûgo têkçûn." Dîsan li gor texmînan dê heyeta Kurd qasî hefteyeke şûn de vegere Bexdayê.

Bülent Ecevit îro ji Bexdayê vegeriya Tirkiyê. Wek tê zanîn, di dema şerê Xalîcê de jî, Serokê Partiya Demokratîka Çep a Tirkiyê ya niha û serokwezîrê Tirkiyê yê kevin Bülent Ecevit wek rojnamevekî rojnama Hûrriyetê çûbûn ba Saddam û Sadam re hevpeyvîn çêkiribû. Ecevit, di hevpeyvîn û beyanên xwe de piştgirya Saddam dikir û digot; "rojek zû divê hêzên Amerîka û yên Hevkar ên împeryalîst ji herêmê derkevin."

Ecevit cara duyemîn ne wek rojnamevenek, wek serokê partiya xwe çû ba Saddam û vegeriya Tirkiyê. Dê ew li ser vê zîyaretiya xwe ya duyemîn jî agahdarî bide çapemeniya Tirkiyê û dîtinên xwe dîyara bike.

Gala ji bo Kurdistanê

Bi plan û însîyatîva Komîta Parastina Mafê Kurd li Swêdê, di roja 27'ê Gulanê 1991-ê de artîst û dengbêjên Swêdî, ji bo derbederên Kurd galayek (şahiyek) li bajarê Stockholmê li taxa Östermalstorg li dar xistin. Di dîroka Swêdê de, heta niha Swêdiyan ji bo tû gelî galayeke weha mezin çênekirine. Artîs û dengbêjên Swêdî yên bi nav û deng weha nehatine ba hev û ji bo bîyaniyan tiştekî weha giranbiha çênekirine. Federasyona Komeleyên Kurd li Swêdê bi xwe di nav komîta amadekara vê şahiyê de bû. Piraniya karên pratîk û organîzekirina wan ji aliyê Federasyon, komeleyên wê yên endam û oragnên wê ve pêk hatin.

Li bajarê Stenbolê 130 ronakbkrên Kurd civiya û di derheqê civîna xwe de vê daxuyaniya han bi zimanê kurdî, tirkî û îngilizî belav kirin:

JI RAYA GIŞTÎ RE

Li ser bangkirina komek ronakbîrên Kurd ku li Stenbolê dijîn, bi armanca hewldana civandina konferansek fireh em 130 ronakbîrên Kurd li Stenbolê di 16. 5.1991'ê saet 17.00-an de di salona "Mülkiyeliler Birliği" de civiyan.

Ji beşdaran 22 kesên bangkirî axaftin kirin. Digel dîtinên cihê, di riya civandina konferansekî de tevî beşdaran li hev kirin. Û biryat hat stendin ku piştî demeke haziriyê, bi babeta mafê miroviyê Kurd konferansek bê amadekirin. Wekî din di dawiya vê konferansê de ji bo afrandina "Hewldana Maf û Azadiyên Kurd" bi yekîtiya dengan biryar hatiye standin.

Ev hewldan, li ser bingehek heq li hember îxlalkirina mafên bi hemû awayî yên Kurdan yê demokratîk û

www.arsivakurd.org

mirovî berxweyî nîşan bide.

Ji bo bicihanîna haziriyên xebatên konferansê ku bi biryar hatiye stendin û li ser bi vatiniya tespîtkirina kesên ku dê bang li wan were kirin, ji 20 kesên ku li jêr navên wan hatiye beyan kirin, bi navê " Komîta hewldana Maf û Azadiyên Kurd" komîtek hatiye hilbijartin.

30.50 1991

27'ê Gulanê

Kovara 2000'ê ku li Tirkiyê derdikeve, bi berpirsiyarekî PKK re li ser hêzên Amerîka û yên Hevkar ku li Kurdistanê ne, hevpeyvînek çêkir. Li gor hevpeyvîne berpirsîyarê PKK dibêje ku:

- Amerîka bi tenê li Kurdistana Başûr bicih nebûye, herweha li Kurdistana Bakur jî, bi balafir û çekên xwe yên modern ve, bicih bûye. Heger Amerîka û hêzên Hevkar ji Kurdistanê venekişin, em dê êrîş bibin ser kampên wan.

Rojnamevanê Tirk Rakıp Duran ku nûçegîhanê ajansa Reuter û BBC ye, hate Swêdê. Ji dema şerê Xalîcê ve Ragıp Duran li herêma şer û Kurdistanê bû. Radyoya Merhaba li ser rewşa Kurdan çend pir ji Ragıp Duran kir. li ser pirsa "heger Kurd bi İraqê re li ser otonomiyê bi hevdu bikin, dê tewrê Tirkiyê çi be?"

- Heger di sînorê Tiriyê de otonomiya Kurdan çêbibe, Tirkiye gelekî eciz dibe û dipelikîne. Ji ber ku ev otoniya Kurdên İraqê, li Kurdên Tirkiyê jî dê gelek tesîr bike. Ji aliyê din ve, İraq îro wêran bûye. Di sîrorê Tirkiyê de, ji Tirkiyê re bazar û pîyaseyekî gelek mezin vebûye. Tirkiye tucarî û bazirganiya xwe dike. Kurd li İraqê li hember Sadam têkçûn. Berî ku şerê Kurd û İraqê dest pê bike, PKK got "baweriya xwe bi İngiliz û Amerîka neyînin, bi hêzên xwe bawer bin. encam wek PKK derket. Niha gerîllayên Kurdiên İraqê diçin nav refên PKK. Ji ber vê yekê PKK puan girt û yên din wenda kirin.

Komeleyên Sosyal Demokratên Swêdê, li ser rewşa Kurdan li Solnayê civîneke vekirî pêk anî. Di civînê de wek axaftman parlementerê Partiya Sosyal Demokrat Avûqat Hans Göran Franck, Rojnamavanê Kurd Eşref Okumuş û Serokê Federasyona Komeleyên Kurdistanê Vildan Tanrıkulu beşdar bûn. Gelekî swêdî û Kurd wek temaşevan beşdarê civîna vekiri bûn û ji axaftvanan pirs pirsîn.

28'ê Gulanê

Partiya ANAP'ê di grûba xwe ya parlementoyê de, li ser pirsa Kurdgotûbêj çêkir. Parlemnterên ANAPê di derheqê pirsa Kurd de bûn du beş û bi tûndî êrîşên hevdu kirin. Parlementerê bajarê Hekariyê Naîm Geylanî got ku:

- Pêwîst e, Tirkiye ji bo Kurdan sîstema federalî pêk bîne, an em nikarin behsa demokrasiyê li Tirkiyê bikin.

Li ser gotinên Naîm Geylanî, grûba faşîst gelek hêrs bû û ji wê grûba faşîst Bozkurt bi ser Naîm Geylanî re qîriya:

- Yên ku li Tirkiyê behsa dewleteke federal dikin di nav sefaletê, heta di nav gafletê, heta di nav xiyanetê de ne. Tirkiye dewleteke unîter e û dê heya heya jî weha be.

Naîm Geylanî di axatina xwe ya duyemîn de got ku:

- Turgut Özal jî dewleteke federatîf dixwaze. Ma li Amerîka û Almanyayê binêrin, ew jî ne dewletên federal in.

Tirkiye dixwaze ji bo hilbijartina wîlayetan sîstema federalî bîne. Walî ji aliyê xelkê ve bên hilbijartin.

İsraîl beyanek da û di beyana xwe de got ku:

- İsraîl li dij perçebûna Tirkiyê ye. Em li İraqê dewleteke serbixwe ya Kurdan naxwazin. Menfeetê Tirkiyê û İsraîl di herêmê de yek in.

Saddam ji Bülent Ecevit re got ku; "Kurd naxwazin İraqê perçe bikin, yên ku dixwazin İraqê perçe bikin dewletên Rojava ne. Ew dixwazin Kurdistaneke bi petrol çêbikin. Perçekirina İraqê ji Tirkiyê û İranê re kar nayîne, zerar tîne."

Ji bo parastina Kurdan cara yekem 36 polîsên Koma Neteweyan çûn Kurdistana İraqê. Ew bawer nakin ku dema hêzên Hevkar xwe ji Kurdistanê bi paş ve bikşîne, ew dê bikaribin ewlekatiya herêma Kurdan biparêzin. Wan îro ew çend leşkerên rejîma İraqê di destê pêşmêrgan de hebûn, bi paş ve xwestin. Ji ber vê yekê di nav polîsên Koma Neteweyan û serdarên pêşmêrge de leç derket.

Li gor nûçeya rojnameya swêdî DN, Serokê Amerîka Bush dibêje ku; "heta Saddam li İraqê li ser desthilatiyêbe, em ne bi İraqê re têkiliyên sîyasî û ne jî yên aborî datînin. Çi dibe bila bibe dê ambargo ya li ser İraqê dom bike."

29'ê Gulanê

Çend roj berê, ajansan da dîyarikrin, ku Mesûd Barzanî ji Bexdayê vegeri yaye Kurdistanê û dê li wir li ser encama guftûgoyan bi serokên Kurdan re guftûgo bikin û dîsan bi paş ve vegere Bexdayê. Lê niha dîyar bû, ku Mesûd Barzanî neçûye Kurditanê û hin jî li Bexdayê ye.

CNN bi li Amerîka bi berpirsiyarê Bereyê Kurdistanê Eshat Xêlanî re, li ser guftûgoyan çend pirs pirsî. Xêlanî:

- Min niha telefonê Kurdistanê kir û li ser guftûyon agahdarî yên teze girt. Delegasyona Kurd û hukimeta İrakê hîn jî bi hevdu nekirne. Li ser 4 xalan bi hevdu nakin:

1- Pirsa kişandin û dîyarkirina sînorê otonomiyê; 2- Pirsa demokrasiyê li seranserê İraqê; 3- Pirsa Kurd li Kurdistanê û ereb jî li İraqê leşkerî bikin; 4- gantorî...

BBC beşê erebî li ser guftûgoyan çend pirs ji Celal Talabnî pirsî. Celal Tanabî:

" Ji bo pêkanîna peymanê me gelek tawîz da hukimeta İraqê, lê ew qet tiştek qebûl nakin û di dîtinên xwe de israr dikin. Guftûgo dom dikin, lê hêviyeke yê mezin jî tune."

BBC ji Talabanî pirsî "heger guftûgo bi sernekin, hûn dê çi bikin?"

- Em ê çi bikin! Ne Amerîka, ne Sovyet û ne jî dewletên Ewropî yek jî perçebûna İraqê naxwaze. Ez dema li Ewropa bûn, bi gelekî wan re peyîvim. Alîkariyê jî nakin. Em çûn bi hukimeta İraqê re, ji bo otonomiyê daniştin. Heger ev jî nebe, em dê têkoşîna xwe bidomînin. 20.000 pêşmêrgeyên me hene.

Serokê Giştiyê Leşkerî yê Amerîka Kolin Pawil çû Tirkiyê. Ew bi serokê giştiyê leşkeriyê Tirkiyê, serokwezîr Yıldırım Akbulut û bi serokkomarê Tirkiyê Turgut Özal peyîvî. Serokleşkerê Amerîka li ser armanca hatina xwe du sedem nîşan da: 1- Ew dê here herêma Kurdistanê û li wir rewşa penabaeran bibîne. 2- Ew dê hêzên Hevkar kontrol bike.

Sibehê dê Kolin here Dîyarbekirê û

www.arsivakurd.org

ji wir jî here Silopiyê li kampê derbederê Kurd lêkolînan pêk bîne. Ji wir jî dê ew here Kurdistan İraqê hêzên xwe kontrol bike û ji wan agahdariyê bigire. Kolin daxuyaniyek di derheqê derbederên Kurde de da û got:

- Divê hêzên Hevkar destê xwe bilvînin ku rojek zû derbederên Kurd vegerin mala xwe. Divê hemû derbeder û peneberên Kurd vegerin. Di vî warî de çi ji destê me bê, em dê bikin.

Her pênç endamên Koma Neteweyan yên daîmî, di nav xwe de komîsyoneke ji bo tespîtkirina xirakirin û ji navê rakirina çekên bîyolîk û atomiyên li İraqê plan û projeke çêkirin û li ser wê dixebitin. Komîsyon di bin serokatiya Sekreterê Giştî yê Koma Neteweyan Javier Parez de Cuellar de dê xebata xwe bidomîne. Li gor agahdariyên komîsyonê, ji bo ji navêrakirina çekên İraqê yên giran wextekî dirêj û gelek pere dixwaze. İraq divê bi ser de mesrefa jinavêrakirina wan çekên xwe jî bide.

Serokomarê Tirkiyê Turgut Özal bi telefonê li ser rewşa Rojhilata Navîn bi serokê Libyayê Muammer Kadafî re axaftinek kir. Li gor ajansên Tirk, axaftina herdu serokkomaran gelek baş derbas bûye.

Wezîrên ewlekariyê yên dewletên endamên NATO îro li Brukselê biryarên nû girtin. Bi van biryaran NATO di stratejî û taktîkên xwe de guhartin çekir. NATO di şûna hêzên mezin û qelebalix de, dê hêzên biçûk û êrîşkar ku bi teknîka nû amadekirî pêk bîne. Ev hêzê NATO dê bi hejmar kên bin, lê ji gelek welatan bin. Li gor vê rewşa nû, dê Tirkiyê bi tumenekê xwe ve beşdarê hêzên Çalakî yên NATO bibe. Dema li ku pêwîstî hebe, dê di demekî gelek kin de ew xwe bigihîne wê herêmê.

Tirkiye jî dixwaze li gor vê biryara NATO di hejmara ordiya xwe de kêmbûn çêbike û ordiya xwe ji nû ve modernîze bike.

30'ê Gulanê

Celal Talaban' li nêzîkî bajarê Silêmaniyê, li kampa pêşmêrge bû. Nûçegîhanê BBC dîrekt telefonê Celal Talabî kir û jê pirsî:

- Gelo çima guftûyoyên navbera we û İraqê dirêj dibin? Rewş çawan e?

- Irqak dawxazên me red dike. Daxwazên otonomiyê qebûl nake. Bi taybetî pirsa Kerkûkê û herêmên din hene.

- Dibêjin ku Kerkûk bajarê Ereban e. Piranî Ereb li Kerkûkê ne?

- Na! ne rast e. Piraniya xelkê Kerkûkê Kurd in. Tirkmen jî hene. Lê bajarê Kurdan e. Paşê Ereban anîn li Kerkûkê bi cih kirin.

- Hûn hin ji hêvîdar in, ku rejîma İraqê bi awayekî pozîtîv li guftûgoyan binêre?

- İraq divê rastiyê bibîne û li gor wê hereket bike. Em tarefdarê guftûgoyan in.

- Lê, heger İraq daxwaz û pêşniyariyên we red bike, hûn dê çi bikin?

- Em dixwazin guftûyo berdewam bin, heger ew red bikin, em dê hemû xelkê İraqê bixin seferberiyê, pirsê bi dinyayê bidin nasandin û zanîn.

- Tu behsa seferberiyê dikî, yanî hûn dê dîsan dest bi şer bikin?

- Em naxwazin şer bikin. Em di xwazin bi awayekî aştî pirsa xwe çareser bikin, lê heger me mecbûr bikin, pêşmêrge ji vê yekê re amade ye.

Serokleşkeriyê Giştî yê Amerîka Kolîn Pawil, îro çû Silopiyê û ji wir jî çû Kurdistana îraqê kampên Amerîka zîyaret kir. Bi helîkopterê di ser bajarên Zaxo û Amêdiyê re jî firî û li herêmê temaşe kir. Generalê Amerîkî di axaftina xwe de:

" Oparasyona me di demekê gelek kin de gehîşt armanca xwe. Me problema Kurdan çarser kir. Dê hêzên Hevkar di demekî gelek kin de vegerin malên xwe. Herweha Saddam ji bo dewletên cîran û herêmê tehlîkeyek bû, lê niha ev tehlîke ji navê rabû. Niha ew bi tenê ji bo hundir tehlîke maye. Em sozê garantîdayiyê nadin Kurdan ku Saddam nikaribe êrîşê wan bike. Garantiyeke me yê weha nîne. Lê, divê İraq bizanibe ku neteweyên cîhanê dê baş Saddam taqîb û dîqet bikin.

Rapora şerê Xalîcê hat belav kirin. Li gor vê raporê: 200.000 kes mirin, 6 milyon bê mal man. 120.000 leşkerên İraqê katin kuştin. 76.000 sivîlên İraqê hatin kuştin. 2.000 Kuweytî hatin kuştin û wenda bûn. 343 leşkerên dewletên Hevkar di şer de mirin.

31'ê Gulanê

Îsmaîl Beşikçi, ji bo çend pirtûkên xwe yên nû ku li ser Kurd û Kurdistanê nivîsandibû çend meh berê dîsan hat girtin û niha li Tirkiyê di girtîxanê de ye. Sazgehekê Amerîka ji bo zanyarî û fedekariya wî ku li ser pirsa Kurd dinivîsîne û ji ber vê yekê nîvê jîyana xwe di vê têkoşînê de daye û dide bi hêjabûna 11 milyon dolarî dîyariyek da Îsmaîl Beşikçi. Beşikçi, ji girtîgehê nameyek ji Fona Amerîka re şand û di nameya xwe de nivîsî ku:

"Ji ber ku polîtîka Amerîka li dij neteweyê Kurd e, ez xelata we qebûl nakim. Dewleta Amerîka dijminê neteweyê Kurd e. Ez dewleta Amerîka protesto dikim. Lê, ez ji gelê Amerîka re spas dikim. Bi vê xelatê ku hûn piştgiya xwe bi min re dîyar dikin, ji min re şerefeke serbilindiyê ye. Lê, ji bo protestokirina dewleta Amerîka ez xelata we qebûl nakim"

1'ê Hezîranê

Komîsyona Daîmiya Koma Neteweyan li ser hatina petrola İraqê gotûbêj kir. Sekreterê Giştî Javier Perez de Cellar biryara ji %30 hatina petrola İraqê girt ku wek tazmînata şer bide fona Koma Neteweyan. İraqê vê biryarê protesto kir û got; " ji %30 tazmînata şer gelek e. Welatê me wêran bûye. Ji bo avakirina İraqê niha ji me re 20 milyar dolar pere lazim e."

2'ê Hezîranê

Li bajarê Zaxo çend Kurd xwestin polîsên İraqê protesto bikin û berê xwe dan qereqolê. Beşdaran daxwaz kirin ku bila polîsên İraqê ji bajêr derkevin û Amerîka di demeke nêz de hêzên xwe ji Kurdistanê nekşîne. Polîsê İraqê ji hundirê qereqolê, beşdaran gulebaran kirin. 4 Kurdên beşadar hatin kuştin. Pişre her ku çû nûçe li nav bajarê Zaxo belavbû û bi hezaran kes êrîşên qereqola İraqê kirin û 2 polîs kuştin.

Wek ku me nivîsandibû, çend roj berê serokwezîrê Tirkiyê kevin û serokê Partiya Demokratîka Çep a Tirkiyê Bülend Ecevit cara duyemîn çûbû Baxdayê ba Saddam Huseyin. Piştî vegerê Ecevit xwest li ser guftûgoya xwe û Saddam, Serokê

www.arsivakurdi.org

Tirkiyê Turgut Özal bibîne. Îro Bülent Ecevit û Turgut Özal hevdu dîtin. Piştê hevdudîtinê, Ecevit li ser hevdîtina xwe û Özal presskonferansek çêkir. Di preskonferensê de Ecevit li ser hevdîtina xwe û Saddam û Özal weha digot:

" Heger Kurd û Iraq di guftûgoyan de bi sernekevin, Amerîka û dewletên Ewropa li nêzê sînorê me li başûrê Iraqê îhtîmal e, ku dewleteke Kurd ya hevsarkêş çêbikin. Ew dixwazin peymana Sewrê ji nû ve pêk bînin. Wê çaxê Iraq perçe dibe. Civata Ewropayê ya Aborî jî çendek berê ji bo dewleteke Kurd biryar girti bû. Tirkiye jî di nav tixûbên wê biryarê de hebû. Ev ji bo Turkiyê tehlîkeyeke gelek mezin e. Otonomiya Kurdan û demokratîkkirina Iraqê zidê hevdu ne. Bi rastî Iraq dixwaze demokrasiyê bîne. Lê, hinek hêz nahêlin ku demokrasî bê Iraqê. Tirkiye pêwîst e, ku têkiliyên xwe yên sîyasî û aborî bi Iraqê re deyne û geş bike. Tirkiye divê ji bo rakirina ambargoya li ser Iraqê hewl bide. Heta ji bo avakirina Iraqê kredî vebike û jê re alîkariyê bike.

Piştî hevdîtina Ecevit û Özal, hukimeta Tirk dîyar kir, ku dê di 12-13 Hezîranê de Wezîrê Karûbarê Derveyê Iraqê Tarik Azîz were Tirkiyê. Tarik Azîz dê bi Turgut Özal re jî bipeyîve. Di roja zîyaretbûna Tarik Azîz de pirsa Kurdan û pirsa rakirina ambargoya li ser Iraqê heye. Tarik Azîz dixwaze ambargoyê ji ser Iraqê rabike, riyên navbera Iraq û Tirkiyê vebin. Petrola ku ji Kerkûkê bi boxriyan dihatin Îskenderûnê divê vebe. Li gor Tirkiyê, heger riya boxriyê û riyên bazirganiya navbera Tirkiyê û Iraqê vebibe, dê di salê de Tirkiye milyarek dolar qezenc bike.

3'ê Hezîranê

Hîn heyeta Kurd di bin serokatiya Mesûd Barzanî de, li Bexdayê bi hukimeta Iraqê re, li ser guftûyoyan kar û xebata xwe didomîne. Lê, ji aliyê din ve, Kurdên Kurdistana Başûr dema bihîstin ku hêzên Hevkar hezira xwe dike ku ji Kurdistanê derkeve û her tiştî dewrê polîsê Koma Neteweyan bike, li gelek bajaran xelkê dest bi xwepêşandana kir û êrîşên birin ser polîs û leşkerên Iraqê. Ji Kurdan 4 û ji polîsên Iraqê jî 2 kes heta niha hatine kuştin. Qasî 60 kesî jî birîndar hene. Qereqol, xaniyên BAAS û otomobîlên dewletê ji aliyên Kurdan ve hatin şewitandin û tahrîb kirin. Her weha ne bi tenê li Zaxo, bûyer li bajarên Dihok, Hewlêr Silêmaniye û li yên din jî belav bûn. Serok û berpirsiyarên hêzên pêşmêrge dixwazin pêş li bûyeran bigirin û nehêlin ku xelk êrîşê polîs û leşkerê Iraqê bike. Lê, nikarin xelkê bidin rawestandin.

Berpirsiyarê Polîsên Koma Neteweyan jî, li herêmê daxuyaniyek da ku "heger hêzên Hevkar ji Kurdistanê vekişin, dê parastina herêma ewlekar gelek zehmet be. Weha dîyar e, ku polîsên Koma Neteweyan dê nikaribin li herêmê ewlwkariyê biparêzin."

Li gor nûçeyên CNN Iraqê hêzên xwe yên leşkerî ber bi bajarê Silêmaniyê ve dikşîne.

4'ê Hezîranê

Tirkiyê daxuyaniyek da ku bakurê Iraqê ji Tirkiyê re bûye bazareke mezin. Tirkiye di nav paralela 36-an a ku hêzên Hevkar kontrol dikin de bazirganiyeke bi qezenc dikin. Şîrketa Sanabci heta niha 3 milyon dolar û şirketeke din jî 2 milyon dolar li vê herêmê bi tenê av firotine. Ev daxuyaniya resmî ye; lê wek rojnamevan dinivîsin, Tirkiye bi milyaran tişt difroşin Kurdan û bineciyên herêmê û hêzên Hevkar ku li herêmê ne. Yekê bi sedî difroşin. Ji derê vê yekê jî, alîkariya ku ji derve tê Tirk dest didin ser û paşê bi pere difroşin Kurdên derbeder.

Rojnama Gardin dinivîsine ku rojamevanê wî B. Dalagata di roja 23'ê Adarê li Cizîrê ji aliyê leşkerê Tirk ve hatiye kuştin û laşê wî veşartine. Wek tê zanîn di roja 23'ê Adarê de, li kampa Cizîrê leşkerên Tirk li derbederên Kurd xistibû û gelek derbeder birîndar kiribûn. Rojnamevanê Îngiliz Dalagata bûyerê hem bi kamara xwe kişandibû û hem jî bûyerê not kiri bû. Leşkerên Tirk li ser vê yekê wî digirin û paşê dibin û dukjin. Ji wê roje ve heta niha rojnamevanê Îngiliz wenda ye. Rojnama Gardîn vê yekê nivîsandiye. Wezîrê Karûbarên Derveyî yê Tirkiyê vê îddîa rojnama Gardîn red kir û got; "derew e."

Sekreterê Giştiyê Koma Neteweyan ji bo tazmînata şerê ji petrola Iraqê ji %30 despît kiribû. Lê, Amerîka ji %30 kêm dît û red kir. Amerîka dibêje ku " ji %50 kêmtir nabe." Fransa, Îngiliztan û Sovyet jî piştgiriya pêşniyariya ji %30 dikin. Iraq jî, ji %50 red dike û dibêje; " ji xwe ekonomiya me felc bûye. Divê em bi hatina petrolê welatê xwe ji nû ve avabikin. Ji %30 gelek e."

5'ê Hezîranê

Hêzên Saddam li bajarên başûrên Kurdistanê li Kerkûk, Hewlêr û li Silêmaniyê operasyonên wehşî pêk anî û tîne. Li gor çavkaniyên Koma Neteweyan di nav du rojan de 50 Kurd hatin kuştin. Lê, li gor ajansan bi sedan Kurd hatine kuştin û bi sedan kes jî ji aliyê hêzên Saddam ve hatine girtin. Ji ber van operasyonan xelkê herêmên Kerkûk, Hewlêr û Silêmaniyê carek din ber bi bakur ve koç kirin û dikin. Xelk koçê herêma ewlekar ku di bin kontrola hêzên Hevkar de ye dike. Ango direvin jorê paralela 36-an. Ji ber vê yekê serokê hêzên Hevkar, ji bo hevdîtin û axaftinê çû bajarê Amêdiyê. Li ser vê koçkirin û panîka han serokê hêzên Hevkar soz da, ku dê heta demeke din jî ew li herê bimînin. Heta problema Kurdan çareser nebe ew ji herêmê dê dernekevin.

Di rojnama Swêdê ya beyanî DN de, di warê psîkolojî de meqaleke li ser şerê Iraqê derçû. Li gor vê nîvîsarê hêzên Hevkar berê ji aliyê psîkolojîk û moral de leşkerên Iraqê şikandin û pişre bi çekên nûjen wan kuştin. Yên mayî jî dîl girtin. Hêzên Hevkar berî destpê kirina şerê erdê, 30 milyon belavok bi jor ve avête ser axa Iraqê. Bi erdê re jî bi hoperloyên gelek bi hêz ji bo teslîmbûna leşkerê Iraqê anons kirin. Di belavok û anonsên xwe de, "Heger tu naxwazî bimrî, zû teslîm bibe. Nemire bijî. Zû jîyana xwe biparêze..."

Li gor statîstikan, di şerê Iraqê de 120.00 leşkerên Iraqê hatin kuştin û 180.000 jî dîl hatin girtin. hejmara leşkerên Iraqê 1.4 milyon bû. Heger Amerîka bixwesta dikaribûn di nav dusê rojan de hemû ordiya Iraqê ji navê rabikira.

6'ê Hezîranê

Kamyonên barkêş (TIR) ên ku bar ji Tirkiyê dibin Iraqê li ser riya Zaxo û

Dihokê ji aliyê pêşmêrgan ve îro 3 roj in ku hatine rawestandin. Pêşmêrge rênadin, ku ew barên xwe ber bi Bexdayê ve bibin. Tirkiye dibêje ku "ew baran dibin Kuweytê," lê berpirsîyaê pêşmêrge dibêje ku; "na ev bar diçin Iraqê. Ji ber ku hîn jî biryara ambargoyê ya Koma Neteweyan li ser Iraqê heye, em rênadin."

Şoferên Tirk serî li berpirskyarê Koma Neteweyan yê li herêma Kurdistanê xist ku ji wan re rê vekin. Berpirsîyarê Koma Neteweyan naxwaze têkilî vî karî bibe.

Li gor ajsên Tirkiyê, di van rojên dawî de, li bajarên Silêmaniyê, Hewlêrê û Kerkûkê leşkerên Iraqê 300 kurd kuştin.

Berpirsîyarê PDK-Iraqê Dr. Şewket li Tahranê daxuyaniyek da ku; " Mesûd Barzanî sax e û ew li Bexdayê ye. Guftûgo di navbera delegasyona Kurd û hukimeta Iraqê de dom dikin. Kar bi pêş ve diçe û heta çend rojan ez bawer im ku dê delegasyona Kurd û hukimet li ser otonomiyê bi hevdu bikin û Mesûd Barzanî û delegasyona Kurd dê vegerin Kurdistanê."

Ji aliyê din ve îro pêşmêrgan 3 car li Zaxo meş û mîtîng pêk anîn. Di meş û mîtîngê de slogan avêtin:

"Bijî Kurdistan."
"Ji Saddam re na!"
"Ji Amerîka re belê."

Îro jî bi balafiran ji kampa Çukurcayê 881 derbederî birin. Kurditana Başûr. Her ku diçe hejmara derbederan li kampan kên dibin. Ji xwe gelek derbeder bi xwe dixwazin ji kampên Tirkiyê herin. Ji ber ku li kampan rewş ne baş e.

7'ê Hezîranê

Serokkomarê Tirkiyê Turgut Özal, li Navendiya Çapemeniya Îstanbolê di derheqê hevdîtina Bülent Ecevit û Saddam de weha got:

- Hevdîtina Ecevit û Saddam polîtîka me naguhêre. Lê belê, em dikarin têkiliyên xwe bi Iraqê carek din di çav de biborînin û em dikarin Tarik Azîz jî qebûl bikin...

8'ê Hezîranê

Tirkiyê biryar da ku Tarik Azîz dikare were Tirkiyê. Tirkiye dê bi awayekî fermî bi Tarik Azîz re rûne û li ser hinek pirsan guftûgo û gotebêj bikin. heta niha çend caran Tarik Azîz dixwest ku bê Tirkiyê, lê Tirkiyê wî qebûl ne dikirin. Li gor hinek nivîskarên Tirk, Bülent Ecevit cara duyem li ser gotina Turgut özal çûye Iraqê.

9'ê Hezîranê

Celal Talabanî ji nûçegînan re got ku:

"Heger guftûgoyên navbera me rejîma Iraqê bi sernekeve, divê hêzên Hevkar li herêmê bimînin; an em nikarin xelkên sivîl ji êrîşên rejîma Bexdayê biparêzên. Heger em bi serbikevin û peyman jî di navbera me û Bexdayê de çêbibe jî, dîsan divê hêzên Hevkar garantoriyê bigirin ser xwe. Bê garantorî baweriya me bi rejîma Bexdayê tune.

Li herêma ewlekar Kurdan meş û mîtîngek pêk anîn û dawxaz kirin ku hêzên Hevkar zû bi zû ji herêmê dernekeve û benda encama guftûgiyan raweste.

10'ê Hezîranê

Mesûd Barzanî ji aliyê Saddam ve nehatiye girtin. Ew nûçeya ku berê belav bûbû ne rast bû. Îro Mesûd Barzanî li Bexdayê daxuyaniyek da û got ku:

- Guftûgoyên navbera heyeta me û hukimetê baş dimeşe. Em nêzî dawiyê ne. Ez bawer im heta 20 Hezîranê dê hevdîninên me temam bibin.

Celal Talabanî carek din da xuyakirin û bi awayekî vekirî got ku:

- Divê ne bi tenê Koma Neteweyan bibe garantor, herweha bi Koma Neteweyan re Amerîka, Fransa û Îngilistan jî di navbera me û rejîma Iraqê de bibin garantor.

11'ê Hezîranê

Sosyalîst Înternasyonal li bajarê Îstenbûlê dicive. Li gor ajansan Celal Talabanî bi delegasyoneke ve di sînorê Kurdistanê Xabûrê de çû Kurdistana Tirkiyê, bajarê Dîyarbekirê û ji wir jî bi balafirê çû Îstanbûlê û dê ew beşdarê civîna Sosyalîst Înternasyonalê bibe. Celal Talabanî dê di civîna Sosyalîst Înternasyonalê de axaftinek bike.

12'ê Hezîranê

Konseya 19-an ya Sosyalîst Internasyonal li Îstanbûlê civiya. Di rojeva Sosyalîst Internasyonê de, li Rojhilata Navîn bê çekdarî, pirsa aştiyê, pirsa Kurdan û Filistiyan hat rojevê.

Serokê Sosyal Internasyonalê Willy Brad, di axaftina vekirina Konseya Sosyal Internasyonalê de, ji bo alîkariya Tirkiyê ku ji Kurdên derbeder re kiribû spas kir û got ku delagasyona Kurd ku di nav me de ye, em pê gelek dilşa dibin.

Xwediyê malê Erdal Önünü, di axaftina xwe de yekîtiya Iraqê xwest û da dîyarkirin, ku dewleteke Kurd naxwaze. Inönü ji bo Kurdên Kurdistana Tirkiyê jî weha digot:

- Partiya me ji bo Kurdan raporek amade kiriye. Em dixwazin mafê Kurdan ên netewî û kulturî di nav sînorên Tirkiyê de bimîne û weha li ser bê axaftin. Guhartina sînorê me, ne mûmkun e.

"Qasî ku li Tirkiyê demokrasî heye, hewqas li Iraqê jî hebûya, me wê çaxê daxwaza otonomiyê ji Iraqê ne dikir."

Celal Talabanî jî di axaftina xwe de, ji bo alîkariya derbederên Kurd, ji Turgut Özal re spas kir û ji bo pirsa Kurd jî methê Turgut Özal û Erdal Inönü kir. Talabanî weha digot:

- Turgut Özal pirsa zimanê kurdî çareser kiriye. Bi rastî heger qasî ku li Tirkiyê demokrasî heye, hewqas li Iraqê jî hebûya, me wê çaxê daxwaza otonomiyê ji Iraqê ne dikir.

Di pêşnameya (tasarıya) Konseta Sosyalîst Înternasyonal xala 6-an de, bi sernivîsa "Rewşa Gelê Kurd" cih dan doza Kurdan. Di pêşnamê de dibêje ku " pirsa Kurd divê di herêmê de, bi awa û metodên demokratîk bê çareserkirin. Rêxistin, ji bo mafê gelê Kurd di her 5 perçeyan de jî banga hemû rêxistinan dike, ku alîkariya mafê gelê Kurd bikin."

13'ê Hezîranê

Wezîrê Karûbarê Derveyî û alîkarê Serokwezîrê Îraqê Tarik Azîz hat Tirkiyê. Wezîrê Karûbarê Derveyî yê Tirkiyê Ahmet Kurtcebe Alptemuçin çû pêrgehê wî. Serokkomarê Tirkiyê Turgut Özal Tarik Azîz qebûl kir. Tarik Azîz, di axaftina xwe de li ser cîrantiya Îraq û Tirkiyê rawesta û ji Turgut Özal daxwaz kir, ku Tirkiye xeta petrolê veke. Got ku "ev kara herdu dewletan e jî."

Di nav daxwazin Tarik Azîz de divê Tirkiye konsolosa xweya Bexdayê vebike, ew tiştên xwarinê yên ku li bajarê Îskenderûnê hatine blokekirin, divê rê lê bê vekirin û ew herin Îraqê. Ew 27.000 Kurdên ku 1988-an de ji ber zilm û zordariya Îraqê reviyabûn û xwe spartibûn Tirkiyê, divê bi paş ve bidine Îraqê. Lê, li gor ajans û nûçehgîhanan Turgut Özal bersivên negatîv da Tarik Azîz.

Li gor nûçeyên ajansa Swêdê TT, hinek rûniştvanên Kurdistana Îraqê ji Saddam bêtir ji Kurdan û otonomiya wan ditirsin. Bi taybetî Asûriyên ku li Kurdistanê ne, ji rejîma Saddam bêtir ji otonomiya Kurdan ditirsin. Dibêjin ku " heger Kurd mafê otonomiyê bi dest bixin, dê li me Xirîstiyanan zordestiyê bikin." Li Bajarê Zaxo tenê 7000 Xirîstiyan hene. Ji wan Xirîstiyanan wek derbeder niha 12000 jî hîn li aliyê Tirkiyê mane.

14'ê Hezîranê

Celal Talabanî li Tirkiyê ye. Talabanî bi gelek serokên partiyên sosyalîst û sosyal demokratên welatên cuda cuda re têkilî danî û datîne. Li gor rojnameyên Tirk dê ew bi Serkkomar Turgut Özal re jî biaxife.

Li gor Washington Timesê çekê nukleerê Saddam hîn jî tê parastin û di şer de hîç zearar nedîtiye. Zanyarekî Îraqî li Kurdistanê van agahdariya daye CIA yê. Niha jî Saddam li ser çêkirina çekên nukleer xebatê didomîne. Ji wan cihên çekên nukleer yek li bakurê bajarê Mosulê di bin çiyayekî de ye. Di destê rejîma Îraqê de 40 kilo uran yum heye, ku uranyum di çêkirina çekên atomî tê bi kar anîn. CIA agahdariyên zanyarê Îraqê rast dibîne û navê wî bi dizî digire.

15'ê Hezîranê

Celal Talabanî îro ji aliyê Wezîrê Karûbarê Derveyi yê Tirkiyê û Serokê Daîra Îstîxbaratê Cenk Duatepe ve, li Ankarê hat qebûl kirin. Paşê bi awayekî resmî çû Çankayayê û ji aliyê Serokkomarê Tirkiyê Turgut Özal ve hat qebûl kirin. Li ser pirsa rojnamevanan, Talabanî:

- Pirsa PKK pirsa Tirkiyê ya hundirî ye. Lê, em naxwazin tû kes û tû rêxistin li nav axa me, li dij Tirkiyê xebat bike. Paşê celal Talabî bi lîderê Partiya Tirk a Mili ya Îraqê bi Muzaffer Aslan re peyîvî.

Li Tirkiyê qasî 17.000 î Kurdên peneber hene û ew naxwazin bi paş ve vegerin Îraqê, dixwazin herin welatê Ewropayê.

Amerîka dixwaze leşkerên xwe ji bajarê Dihokê bi temamî bikşîne. Kurd jî naxwazin heta ku peyman di nav Kurdan û rejîma Îraqê de pêk bê Amerîka leşkerên xwe ji herêmê bikşînin.

16'ê Hezîranê

Kurdan dîsan li Kurdistana Îraqê meş û mîtîngan çekirin û li dij xwe paşvekişandina leşkerên hêzên Hevkar rawestan û li ser bandrolên xwe weha nivîsandin: "Me bi tenê nehêlin. Bihêlin bila aştî li herêmê bijî!"

Li gor çapemeniya cîhanê, heyeta Kurd li Îraqê, li ser guftûgoyan bi hevdu kirine û dê di van rojan de heyeta Kurd vegere Kurdistanê. Piştre dê Kurd di nav xwe de, li ser prensîbên guftûgoyan bi kûrahî gotûbêj bikin û ji bo îmzakirinê vegerin Bexdayê.

Li gor teks TV'ya Swêdê, PKK guftûgoyên di navbera Bere (Cephe) û hukimeta Îraqê de karekî îxanetî dibîne. Li gor PKK kara guftûgoyan û peymanan ji netewê Kurd re tune.

17'ê Hezîranê

Li bajarê Dihokê Kurdan xwepênîşandanek (mîtîngek) pêk anî. Di xwepêşandinê de "Yes Bush, no Saddam" qîriyan.

Amerîka û hêzên Hevkar xwe ji herêmê dikşînin û di şûna wan de polîsên Koma Neteweyan cih digirin. Îro Amerîka 150 leşkerên xwe ji Kurdistanê kişand. Hêzên Koma netewe yan hemû 37 kes in.

18'Hezîranê

Radyoya Merhaba li ser têkiliyên Celal Talabanî û Turgut Özal, bi nivîskarê Tirk Haluk Gerger re hevpeyvînek çêkir. Li ser pirsa "Kurd bi Rojava ve têkiliyên wan çawan in?" gerger weha bersiv dida:

- Hinek Kurdên Tirkiyê jî gelek nêzî Amerîka û welatên Ewropa bûne. Xweza Celal Talabanî jî, bi Rojava ve girêdayî ye. Turgut Özal jî, mirovê Rojavayê yê herî xas e. Ji ber vê yekê jî sempatiya Celal Talabanî ji Turgut Özal re heye. Ji bo Talabanî Turkmen û bajarê Kerkûkê gelek girîng e. Li pişt Talabanî xelk heye, lê mirov nikare xelkê bi hevsarkêşiya Rorava ve îtham bike.

19'ê Hezîranê

Mesûd Barzanî, li ser guftûgoyên di navbera delagasyona Kurd û hukimeta Îraqê de agahdarî da rojnamevanên bîyanî. Li gor agahdariya Mesûd Barzanî, "peyman ji îmzakirinê re amadeye. Bi tenê îmzakirina wê maye. Dê di nav 6 mehan de li Îraqê hilbijartina giştî çêbe. Yekktiya Îraqê bê parastin. li Kerkûkê ne tenê Kurd dijîn, li wir Kurd, Ereb û Tirkmen bi hevdu re dijîn." Bi kurtasî Mesûd Barzanî ji guftûgoyan gelek memnûn e. Wek tê zanîn Celal Talabanî li Tirkiyê ye. Mesûd Barzanî ji bo encama guftûgoyan telgrafek ji C. Talabanî re birê kiriye, ku ew rojek zû vegere Kurdistanê û li ser encama guftûgoyan wek Bereyê Kurdistanê gotûbêj bikin.

Rêxistina Hîzbullah a Kurd daxuyaniyek da ÎRNa yê û di daxuyanî ya xwe de dîyar kir, ku li dij guftûgoyên delegasyona Kurd û hukimeta Îraqê ye. Hîzbullah a Kurd " bi Saddam re rûniştin kar û şêleke çewt e. Divê mirov bi Saddam û rejîma wî re danûstendin neke."

PKK jî, li Beyrûdê daxuyaniyek da û "ev guftûgo dê ji Kurdan re trajediyên mezin û nû bîne" got.

SIMKOYÊ ŞIKAKÎ

-2-

Kerîm Husamî

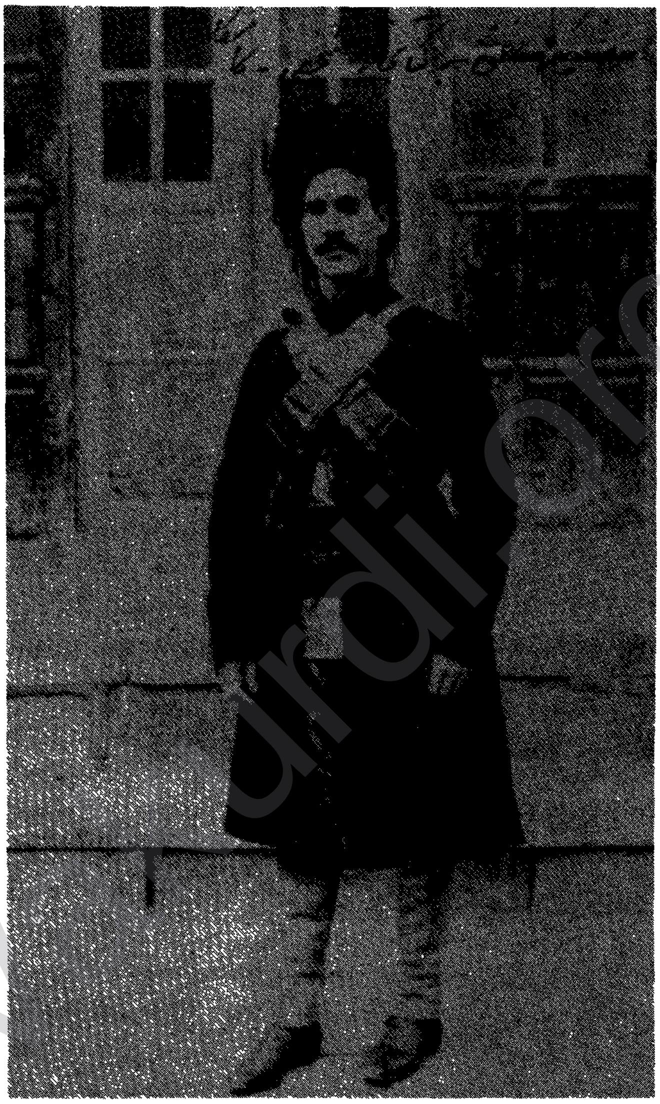

-destpêk di hejmara 70'î de-

SIMKO Û TIRKÊN OSMANÎ

Ji kevn de serîhildan û berxwedanên kurdan, ji berûberê xwe yê parekirî û parvekirina welêt di navbera dewletên ku li dijî kurda ne, ew pal û pişta xwe bi yek ji wan dijminan ve girêdidin.

Simko jî her ji destpêkirina berxwedan xwe de têkilî bi tirkên osmanî re çêkiribû, wî feyde ji wê aloziyê werigirtibû ya ku hukumeta Tirkiyê jî ji bo lêdana dewleta Îranê û dijîtiya asûrîyan. alîkariya Simko kiribû. Lê dema ku Reza Xan bû fermandarê Îranê, gava wî ya pêşîn ew bû ku ew bi hukumeta Tirkiyê re li hev were li dijî tevgera kurdan, nemaze ew ji bo lêdana Simko peymanê girêdin. Ew bû yekemîn ku peymana di navbera Îranê û Tirkiyê de, li dijî kurdan di roja 25.10.1922'an de îmza kir.

Dema ku Simko li gundekî ermenîyan li nêzîkê "Başqale" bû, tirkan Reşîd Cewdet û Ehmet Teqî şandin nik wî û ji wî xwest ku ew here Wanê daku serleşkerê giştî yê tirk li wê derê bibîne. Simko diçe Wanê û li wir serleşker diçe pêşîya wî û bixêrhatina wî dike. Serleşker hezar lîran û çend tifingan dide wî û jêre dibêje ku, hukumeta Enqerê biryar daye ku hezar eskerên tirk bi kincên kurdî bikevin jêr destê te û dê tu biçî Îranê. Ehmedê birayê te jî wê bibe nûnerê te û li vir bimîne. Tu dê biçî Îranê û ji wir tu dê biçî îraqê ji bo ku alîkariya Şêx Mehmûd bikî li dijî îngilîzan. Simko bi vê dilşad dibe û dizivire Başqeleyê û li benda amadekirina leşker, çek û cebilxane dibe. Serleşkerê tirkan bi tevî hezar hate nik Simko. Dema ew li nik Simko bû, mesajek Kemal Paşa ji wî re hat. Mistefa Kemal Paşa ji wî re nivîsîbû: "Serûberê sîyasî yê nevdewletî wilo kir ku em ji we re bibêjin hûn karê Simko niha bihêlin. Tu bi wan eskeran re here merkezê wîlayetê". Paşî wê Simko dibêje "Çi caran delîvên wilo ji me re peyda nabin, her bi tenê zehmet ew bû em gihiştibana Çaryê, lê bext û şansê me nehat. Wilo dîyar e ku tirk mîna nokeran li Kurdan mêza dikin, ku ew çawa bixwazin û li gor xwestina xwe yaryan bi wan bikin".

Ji aliyekî dihat ku tirk û îngilîz li ser danana sinoran bi hev werin û mesela Musilê jî bibine "encumena dewletan", li aliyekî din jî wan bi Îranê re li dijî tevgera kurdan, mîna wan digo "eşîrên ser sinorî" peyman dibestin. Çi caran tirkan bawerî bi Simko nebû. Ew ji bihêzbûn û desthilata wî tirsiya bûn. Çi ku kurdên Tirkiyê jî hêvî bi tevgera Simko hebû û têkilî bi wî re çêkiribûn.

Em li nama Besrî Beg bikin, qumandarê cebheya rojhilata Tirkiyê ku ji Özdemir re şandibû. Besrî Beg dinivîse:

"41.6.338 romî- îstîxbarat, jimare 745, ji Qeymeqamê Dîyarbekirê Özdemir re.

1-Simko birayekî fêlbaz e. Wî bi zîrekîya xwe, ew xencera ku ji bo wextê wê hilgirtî, ya veşartî. Serxwebûn di mêjîyê vî mirovî de ye. Mebesta wî ev e ku, heta li Îranê desthilata xwe zêde bike, bi me re têkilîyan çêdike û bi vî awayî ew bigihîje armancên xwe.

2-Serketina Simko di nava êşîrên kurd de, mezinbûna wî bi vî awayî û peydakirina desthilata wî, ji bo me hukumeta millî, ne baş e. Lê têkçûna me ni Simko re di van rojan de jî her ne baş e. Eger hûn karibin bi belavkirina propaganda, ku êşîran li Simko dijmin bikin, bi rastî ev çend dê baş be ji bo hukumetê. Weke em bêjin wan ku Simko bi perên îngilîzan û ji bo berjewenda xwe û îngilîzan xwîna kurdan dirêje... Bi navê qumandarê cebhê-Serokê erkanê ceng-Besrî".

Dîyar e ku nama Besrî Beg ya propaganda li dijî Simko karê xwe hebû.

Özdemir ji Rewandizê roja 12.7.338'ê romî namek bi

www.arsivakurdi.org

hejmar 21 ji bo qumandarê cebha Cizîrê şandibû, tê de nivîsîbû: "Revîna serbazên me yên Cizîrî em xistine helwêsteke girîng. Êdî rê ji wan xweş bû, yên ku ji bo îngilîzan hewlê didin (jê hez dikin), heta xetên telegrafê jî birîne, nema jî ew karibin hêstiran ji ser sinorî jî bikirin, me hêvîya guhestinê jî nema, nûnerên me bi destên xalî zivirîn. Babekê Selîm axa û Şêx Mehemed axayê Balak û hinek ji zilamên Simko bersînga me digirin. Ingilîz jî ropîyan bi ser xelkê de belav dike."

Ev tirs û nebaweriya tirkan bi Simko , bû sedema wê ku tirk hêrişê ser wî bikin û serhildana wî bêdeng bikin. Di vê hêrişê de, jina wî tête kuştin. Kurê wî Xusro êsîr dikin, mal û tiştên wî talan dikin. Simko di oktabira 1922'an de diçe Kurdistan Başûr. Di meha januarîya 1923'an de Simko diçe bajarê Silêmanîyê, li nik Şêx Mehmmûd mîna serokek pêşwazîya wî dike, ji bo xweşîya hatina wî topan diteqîne. Dîyar e Simko û Şêx Mehmûd nagihîjin hev, nemaze ku di wê demê de Şêx Mehmûd têkilî bi tirkan re çêkiribû û kesên tirkxwaz li hawîrdora wî hebûn. Simko jî digo ku tirkan ew hêz nemayiye û nabe ku kurd bawera xwe bi wan bînin.

SIMKO Û ÎNGÎLÎZ

Dema ku Simko dest bi xebata ji bo mafê detewî yê kurdan dike, ew dizane ku kurd bi tenê nikarin tiştkî bikin, lewma wî pala xwe da îngilîzan. Di bahara 1919'an de, wî Seyd Tahayê Şemzdînî şande Bexdayê daku têkilîyan bi nunerê îngilîzan re çêbike. Simko pêşniyar kiribû, ku ew alîkarî bikin ji bo ku herdu perçên Kurdistana Îran û Îraqê yek bibin û dewletek kurdî bêt damezrandin.

Di sefera Seyid taha de diyar dibe ku di berê de îngilîzan bawerî bi Taha hebû. Lê piştî hevdîtinê, nûnerê îngilîz li Bexda bi bêhêvîbûn bersîva Seyd Taha dide û guh nade daxwaziya Simko.

Sala 1921'ê de, Simko dixwaze ku li bajarê Şino çav bi nûnerekî îngilîzan bikeve. Îngilîzan pêşniyara Simko qebûl dike. Lê di wê demê de, hukumeta Îranê peymana xwe ya bi îngilîzan re radike. Dewleta îngiçîz dixwaze ku bi rêya Simko zext bêxe ser Îranê. Ji bo vê çendê Wilsonê nûnerê îngilîzî bi rêya Babekir axayê pişderî, bi Simko re têkiliyan çêdike. Ev têkilî û gotubêjê sê mehan dom dike. Di meha Sibata 1921'ê de, Reza xan bi alîkariya îngilîzan, li Îranê Înqîlab çêdike. Seyd Ziyadînê Teba Tebayî dibe serokwezîr û Rezaxan jî dibe serok leşker.Piştî înqilaba Reza xan, êdî têkilîyên Simko bi îngilîzan re sar dibin.

Yehyayê Dewletabadî di bîranên xwe de dinivîse: "Berê înqilaba Rezaxa, dewleta îngilîz nexşeya damezrandian dewleteke kurdî li Kurdistana mezin di dest de hebû. Lê piştî înqilaba Rezaxan yên ku nokerê wan bû, êdî wan ew nexşe ji bîr kirin".

Di mneha agustiya 1921'ê de, nûnerê îngilîz Kax, Simko dibîne û jê dipirse: "Gelo ma nemana paşatiya qaçar li Îranê û hatina Rezaxan bo ser hukum ne ji bo we zerar e?" Ji bilî kurdan çek ûtiştên şer lazim in, ma dê îngilîz di vî warî de alîkarî bikin?

Di meha oktabira sala 1921'ê de, dewleta îngilîz ji bona ku haya Îranê ji têkiliyên navbera Simko û ingilîzan de heye ragehand ku tu nûnerek ji bo gotubêjê nayê agehdarkirin.

Carek din Simko bi rêya Mistefa Paşa, namek ji bo nûnerê îngilîzan dişîne û dinivîse: "Ez bi şandina Seyd Taha soz didim we ku, eger hukmeta îngilîzan çek bide me û alîkariya me bike û mercên me qebûl bike, em dê Wan, Erzerom, Hekar û Bîtlîsê ji destên tirkan bistînin. Dîsa em dikarin Enqere jî bigrin. Eger hukumeta îngilîza li dij me raneweste, em dê di demek kurt de Sinê jî bigrin."

Hewildana Simko ji bo rakêşana piştevaniya îngilîzan bêfeyde bû. Çunkî, piştî ku îngilîzan piyawê xwe li Îranê anî ser hukum, êdî bi carekê mesela kurdî da aliyekî.

Piştî ku Simko di sala 1923án de çûbû Îraqê û wî îngilîz ditibûn, êdî direw û durûtiya îngilîzan baştir ji bo wî eşkere bû.

Simko li Kurdistana Îraqê, li gundê Behirkê, li nêzî Hewlêrê kaptanên îngilîz Lain û Edmonz dibîne. Edmonz li bara wê hevdîtinê de dibêje: "Bi hatina Simko a jinişkave bo Behirkê ku 18 km nêzî Hewlêrê ye, rewşa rûdanan hate guhertin. Simko di şorişekê de ku dixwest rengê nasyonalîzma kurdî lê bide, Îran bi dû wî ve bû. Gişt deverên ser sinor, ji Dîlmanê heta Banê ketibûne ber hêrişên leşkerên tirkan li rojavayê û yên farisan li rojhilatê. Simko top û tifeng û cebilxana wî nemabûn. Jina wî hatibû kuştin. Ew şeş sal bûn ku kurê wî girtî bû. Ew ji bo wergirtina alîkariyê hatibû Îraqê. Ew ecêbgirtî û nerehet bû ku me rê neda wî ew were Hewlêrê. Roja şeşê nowember ez û Lain çûne Behirkê. Simko ji me re go 'ez ne pir ji Îranîyan dilşikestî me. Çûnkî min çend ji dest wan dîtibû, min hin jî li wan xistiye. Lê dixwazim ez hesaba xwe bi tirkan re bikim, ku wan soz ji bo alîkarîkirinê dabûn min, paşî pişta xwe dane min'. Wî got ku, ew bi wê hêvîyê hatiye ku em ji bo azadbûna kurdan ku li jêr du dewletên dijminên wî de ne, alîkarî bikin. Ew naxwaze ku dawa penaberiyê ji me bike, ew dixwaze xebata xwe bidomîne".

Piştî wê hevdîtinê, Simko ji Ehmet Teqî re gotibû: ""Li Îraqê baş ji bo min xweya bû ku îngilîz me dixapînin, lê ez çi bikim ji destê hinek ji mezinên me, mîna Seyd Taha û Babekir axa û hinek din jî ku ew baweriyê bi îngilîzan tînin".

Mîna ku di nivîsaran de jî xweya ye ku simko têkilî bi Rûsîyan re jî çêkiribû.

Qunsilê Sovyetî li Ormîyê gotiye ku daxwaziyên Simko bi sîyaseta me ya îroyîn re nabin û em naxwazin çi derewan jî ji bo wî bikin". Lê eger ev rast be, têkilîya Simko bi Sovyet re di wan zirûfan de, na karekî dirist bû. Çunkî wê demê dewleta Sovyetî pişta şoreşgerên "Cengel" li Îranê berda û komara Gilanê ji ortê rabû.

Her mîna me di destpêkê de gotibû, dîroknivîsên kurd xwe bi lêkolînên li ser serîhildana Simko mijûl nekirine. lê piraniya dîrokvanên şovenîsma faris, serîhildanên Simko mîna rêbir, talanker û kujek li qelem didin.

Kisrew, nivîskar û dîrokvanê bi navûdeng yê Îranê, di derheqa raperîna Simko de weha dinivîse:

"Osmanîyan Kurdên li ser Sinorî pal didan ji bo her dem karên wilo hez dikin. Simko jî yek ji wan serkêşan bû. Wî ji bo heyfa kuştina birayê xwe Cafer axa bigre, destên xwe bi xwîna bêgunehan sor dikir".

www.arsivakurdi.org

SIMKO XWEDÎ KULTUR Û TÊGIHÎŞTÎ BÛ

Dema leşkerên Ecem çûn Çaryê û mala Simko talan kirin, wan piyano û telefon di mala wî de hebûn, ku wî bi xelkê Sablax , Ormiye û cihên din re axaftiye û ji wan xeber wergirtine.

Çiqas dijminên kurdan bi xirabî behsa serhildana Simko bikin, ew nikarin wê rastiyê veşêrin ku serhildana Simko, serhilda gel bû û ji bo azadî û serxwebûnê bû.

Lê Elî Azarî di kitêba "Mêjoya 18 salîya Azarbêcanê" de, ku kerb û neheskirina ji bo kurdan diyar dike û tiştên derew li ser wan çêdike, ew bawerî bi wê rastiyê tîne dema dinivîse: "Bizav û serhildana Simko, ji aliyê biyaniyan ve alîkarî hebû. Wan Simko pal dida ku ew ji dewletê biteqe. Simko di wê demê de dawacihêbûn û serxwebûna Kurdistanê dikir. Wî ji bo bi vê armancê re bigihîje, xwe amade dikir. Yek tovê bi zerar û ziyan, ku ewrûpiyan di rojhilata navîn de çandibû, hêviyê cihêbûnê bû. Bi salan ewrûpiyan di nava kurd, ermenî, asûrî, tirkmen û bextiyarîyan de kar kir, heta ew tişt di dilê wan de çand. Di dema berî de jî kurdan tiştên wilo bihîstine û ketine dû vê xeyalê. Wan hin caran kitab û gotar jî di vî warî de nivîsandine. Niha jî, Simko dixwest bigihîje vê hêvîyê. Wî mîna ku osmaniyan Jîna Tirk çêkiribûn, dixwest ew jî grûbek bi navê Jîna Kurd çêbike. Tev biyaniyan ev hêvî xistibûn dilê Simko û ew pal dida. Wan kurd mîna qehremanan lê kiribûn.

Hacî Muxbîr Al-Saltene û Hîdayet, waliyê Azerbêcanê di bîranînên xwe de wilo dinivîse:

"Di dema ku Simko, di talankirinê de gavên mezintir avêtibûn, wî dest bi girtina bajar û deveran kir û hêza xwe bi ser de sepand. Wî li Çaryê hukumeta xwe damezrand. Wî kesên hosta ji bajarên derdorê anîn û Çaryê avedan kir. Koşk, bax û xaniyên bilind lê çêkirin."

Hesen Erfeh dinivîse: "Serhildana Simko xebata herî pêşîn a kurdan e li Îranê ji bo azadî û serxwebûnê."

Di sala 1923'an de Simko nameyek ji waliyê Azaerbêcanê re nivîsandibû, tê de gotibû:

"Netewên biçûk li dunyayê, mafê otonomî ji yên mezin standiye. Mêze bike çawa Almaniy çêbû. Eger netewa kurd li Îranê, negihîje mafên xwe yên netewî, mirina me ji vê jînê baştir e. Hukumeta Îranê bixwaze yan jî ne, emê mafê otonomî bixwazin, ev jî hêvîya her kurdekî ye û jiyaneke nû ye ji bo xelkê me."

Dîsa Simko baweriyek din jî di vî warî de hebû: Dema civîna yanek Kurdistanî çêbû, li bajarê Qustentînîyê, diçin nik Simko û ji wî dipirsin: "Tu, ku dixwazî di vî cî de hukumetek kurdî danî, çima te alayê Kurdistanê ne hilgirtiye?" Simko di bersîva wan de dibêje: "Me niha rêkxirawekî rêkûpêk çêkiriye. Ez mirovekî kurd im, werin em vî welatî rizgar bikin. Ew ne girîng e kî bibe serok û rêber. ez ne ew kesim ku mezinî û serokatî bixwazim, û ne jî hin ji xwe razî me. Li gor baweriya min, mesela ala, ne hin meselek girîng e. Gerek em zanibin ku Şikakan çend alayên corbecor hene. Hûn bi çavên xwe dibînin ku her eşîrekê alayê xwe heye."

Dema ku Simko Ormiyê digire û deverên din dixe jêr destê xwe, gava wî ya herî pêşîn derkirina rojnama KURD belav kir. Ji bo ku ew karibe siyaseta xwe bigihîjîne xelkê. Rojnama KURD bi çavdêriya Mele Mihemedê Qizilçî, mîna organa Simko derdiket. Mixabin ku Simko di pêlên sîyaseta nav dewletan û ji ber paşketina civata kurdî di wê demê de, û serûberên begatî û eşîrtî, ew nikaribû di xebata xwe de serkeve û bighîje armanca xwe.

Dema ku ew nikaribû li Silêmaniyê bimîne, roja 28.2.1923'an de, wî xatra xwe ji Şêx Mehmûd xwest û çû Kurdistana Tirkiyê. Demek li wir ma. Sala 1924, serleşkerê Îranî li Azerbêcanê, têkilî bi wî re çêkirin, soz dide wî ku eger ew bizivire û li Çaryê rûnê, ew dê efo bibe û kes dengê xwe nake.

Simko li ser wê sozê dizivre Çaryê, Sala 1925'an, Reza Şah diçe Azerbeycanê û li Selmasê, Simko dibîne. Simko soz dide wî ku êdî rûnê û çi serhildanê neke. Lê piştî salekê, dîsa Simko leşker kom dike û êrîş dibe ser Selmas û cardin şer destpêdike. Lê Simko nikare xwe li hember leşkerên Îranê bigre, paş de diçe Tirkiyê. Vê carê leşkerê tirk wî ji çek dikin û edî ew bindest dimîne. Di sala 1926'an de Kurdistana Iraqê. Lê paşî salekê dizivire Tirkiyê. Piştî du salan (1928) cadin diçe Kurdistana Iraqê. Dewleta Îranê, daxwaz ji Iraqê dike ku wî teslîmê Îranê bikin. Hukumeta Iraqê, Simko mîna penaberekî hesab dike û wî teslîm nake, û ji dewleta Îranê dawa dike ku Simko efû bike. Îran soz dide ku wî efo bike. Simko, Xurşîd axayê Herkî, Kerîmxanê Xeylanî, Xusroyê Kurê wî û çend Siwarên din têne Îranê û diçin bajarê Şinoyê ji bo ku serleşkerê Tewrîzê bibînin.

Serheng Sadiqxan, fermanberê merkezê Şino, diçe pêşiya wan bo xêrhatinê û ji wan re dibêje: "Serleşker ne li vir e, dê sibê were". Roja din Simko bi siwarên xwe ji bo xêrhatina serleşker ji bajêr derdikevin. Sadiqxan serbazan (esker9 li hawîrdora mala Simko belav dike û emir dide ku eger Simko zivirî, lêxin û wî bikujin. Êvarê xeber hat ku, ereba serleşker xera bûye û ew dê sibê were Şinoyê. Simko bi siwarên xwe re dizivire bajêr. Dema gihiştibên nêzî malê, ji her alî lê gule barandin. Simko dixwest ku ew bi birîndarî xwe xelas bike, lê ji ku kurê xwe Xusro bîne dizivire. Gulelyek din lê dikeve û şehîd dibe. Xrşîd axayê Herkî jî pê re tê kuştin.

Bi vî awayî, yek ji mêrxas û serokên kurdan bi hîleyên hukmeta Ecem hat kuştin. Belê Simko li roja 26/7/1930'î de şehîd bû. Termê wî sê rojan li bajarê Oramiyê hilawist, ji bo ku xelk bibînin.

Çavkanîya vê nivîsarê:

1- Kurd û Kurdistan -Abdulrehman Qasimlo
2- Şorişekanî Kurd -Ela'edîn Sicadî
3 -Mêjoy kurd le sedey 19-20, -Kris Koçra
4- Kurd, lekolîna mêjoyî û siyasî -Hesen Erfaî
5 -Mêjoy mesrotey Îran -Kesroyî
6- Mêjoy hîzbe siyasîyekanî Îran -Melîkulşû'erayî
7- Mejoy 18 saliya Azerbeycanê -A. Azer
8- Kurd, tirk û ereb -Edmund
9- Bîranênên Ehmed Teqî
10- Bîranînên Refîk Hîlmî
11- Bizava roşinbîriya kurdî -Remzî Qezaz
12- Kurtemêjoy netewatiyekanî kurd -S.Bedelî

Li welêt kurdî qedexe ye, lê li der?

Bi salan in, ku li Kurdistanê her çar dewletên dagîrker ziman û edebîyata kurdî ya nivîskî qedexe kirine. Bi tenê li Kurdistana Başûr dagîrkerên Iraqê di vî warî de nikaribûne bi ser bikevin û zimanê kurdî heta niha her çiqas di bin kontrola wan de be jî, hatiyenivîsîn. Ji derî Kurdistana Başûr, li hersê beşên din gelek caran dewletên dagîrker û nîjadperest hewldane ku zimanê axatinê jî qedexe bikin. Qanûnên taybetî derxistine. Di vî warî de bêhejmar Kurd girtine û avêtine zîndanan. Bi wan bi meh û salan êşkence kirine. Cezayên maddî û manevî dane.

- Gelo hewce ye, ku em qala vê yekê bikin? Ji ber ku her Kurd bi vê yekê dizane û bi xwe jî jiya ye.

Bi dîtina min, belê hewce ye, ku em qala vê yekê bikin û ev mijareke gelek girîng e. Bi pirsa têkoşîna Kurdistanê ve girêdayî ye. Perçek ji têkoşîna me ya netewî û demokratîk e. Û hem jî perça herî girîng e. Ji ber ku hebûna Kurdan bi zimanê wan ve girêdayî maye. Ji bo nehêlandin û ji navê rakirna Kurdan, dewletên dagîrkerên Kurdistanê, doza qedexe û wendakirina zimanê kurdî ji xwe re kirine armanca herî girîng û sereke. Bi her metodên asîmîlasyonê giraniya xebatên xwe dane ser ziman, edebîyat û kultura kurdî.

Belê, li welêt rewş weha ye; lê, li derê welêt, bi taybetî li Ewropa rewş çawan e? Ez dixwazim bi tenê li ser vê xala (niqta) ha rawestim. Berî 1970'î ji Kurdistana Bakur hejmareke gelek mezin Kurd wek karker û xwendekar li Ewropa bi cîhbûbûn.. Lê belê, kesên polîtîk û xebatên polîtîk di nav wan Kurdên li Ewropayê gelek kêm bû. Piştî cuntaya 12'ê Adara 1970'î çendek Kurdên polîtîk derketin Ewropa. Berê 1970'yî her çend Kurdên welatperwer û ronakbîr li Ewropa hebûn jî, lê di nav wan de têkiliyên organîk, koordîne û rêxistinê hema hema hîç nebûn. Xebata rêxistinî di nav wan Kurdên Ewropa de piştî 1970'î dest pê kir. Wan hinek kes di çend komelan de berhev kirin, lê ne hewqas mezin û girsî bûn. Deh sal paşê, ango di sala 1980'î de dema dîsan darbeya leşkerî li Tirkiyê çêbû, vê carê bi sedan kesên polîtîk derketin Ewropayê. Êdî civata Kurd li Ewropa ji binî ve hat guhartin. Ew kesên ku ji zû ve, li welatên Ewropa xebatên sîyasî dikirin, bi yên nû re bûn yek. Civata Kurd li Ewropa polîtîze bû. Ew kesên karker ên bêdeng jî ketin nav xebata polîtîk, an xwe nêzî komele û organîzasyonên sîyasî û demokratîk kirin. Li gor texmînan îro li seranserê Ewropayê ji 800.000 bêtir Kurd hene. Ev hejmareke gelek mezin e. Hejmareke enerjîk, ciwan (genç) û ronakbîr e. Civata Kurd li Ewropa civateke pêşketi ye. Xweza, bi van xebatên sîyasî û demokratîk re, xebatên ziman, edebî û kulturî jî dest pê kir. Lê çawan?

Bi tirkî pêşvebirina kurdî

Him ew Kurdên ku ji berê ve li Ewropa bûn û him jî yên ku ji nû ve hatin, hemû xebatên xwe yên polîtîk, demokratîk û kulturî wek li Tirkiyê bi tirkî meşandin û heta îro jî weha dom dikin.. Hema hema hemû civînên xwe yên partî, komela û rewşenbîriyê bi tirkî dikin. Di Komele û buroyên rojname û kovarên xwe de, bi tirkî dipeyîvin. pirsên xwe yên polîtîk, kulturî û civakî bi tirkî gotûbêj dikin. Di aliyê ziman de, ferqa wan û organîzasyon û komeleyên Tirkan hîç nîne. Ango bi tirkî kurdayetiyê dikin.

Ev kesên polîtîk û pêşewa di malên xwe de jî, bi tirkî dipeyîvin. Navên zarokên wan bi kurdî ne. Lê, hezar mixab in, mirov dema bi wan zarokên nav şêrîn ê Kurd re dipeyîve, ew bi Tirkî bersiva mirov didin. Ji ber ku bi kurdî nizanin. Bav û dêyê wan yên polîtîk, bi wan re, bi kurdî napeyîvin. Zarokên xwe yên mezin ên ku diçin dibistanê jî dişênin dersên zimanê tirkî. Dîsa piraniya mamosteyên tirkî jî, bi xwe Kurd in. Hem jî Kurdên polîtîk in. Piraniya wan qadroyên rêxistinên Kurdan in. Li malê, ji derê ziman jî xwarin, edet, rabûn û rûniştina wan jî, ji sedî sed wek ya Tirkan in. Eşyayên mala xwe jî, yan ji Tirkiyê dikirin, yan jî, ji beqal û tacirên Tirk ên Ewropayî.

Hêzên Kurd, berê bi hêzên çep ên Tirkan re hevkarî dikin û di dereca duyemîn de jî, bi hevdu re hevkariyê dikin. Li hember hevdu gelek tûj in û li hember hêzên çep ên Tirk jî, gelek nerm in.

Swêd mînakeke pozîtîv e

Mirov dikare bêje ku Swêd ji vê yekê îstîsna ye. Her çiqas li Swêdê jî kesên weha yên Kurd ên polîtîk û ronakbîr hebin jî, hejmara wan gelek kêm in. Piraniya Kurdên li Swêdê ji ziman heta edet, rabûn û rûniştina xwe ve Kurd in. Hîsekî netewî li Swêdê, di nav Kurdan de peyda bûye. Li Swêdê bîhn û hewayê Kurdistanî heye. Kurdên vê perçê an yê wê perçê û herêmê tune. Kurd Kurd e. Ji her çar perçeyan hêzên polîtîk kêm be jî, carnan bi hevdu re dicivin, çalakî û tevgeran pêk tînin. Di warê demokratîk de dîsan ji hemû perçe û herêmî di nav yek komele û Federasyoneke de dicivin û kar dikin. Devok û zaravayên kurdî xweza nêzî hevdu dibin û Kurdên her perçe û herêmî sal bi sal baş ji hevdu fam dikin. Di vî warî de, bi rastî rola Federasyona Komeleyên Kurd li Swêdê gelek mezin e. 10 sal in, ku Kurdên her çar perçe û herêmî di nav Federasyoneke de wek sazgeheke (muessesyeke) Kurd cîhên xwe girtine. Federasyon, di warê nêzbûn û yekîtiya Kurdan de, rolekî gelek pozîtîv lîstîye û dilîze. Lê, di nav sazgeha Federasyonê de jî, hîn hinek tişt wek prensîb nehatine qebûl kirin, an nehatine rûniştandin. Kongre çêdibin, hinek nûner hene ku hîç bi kurdî nizanin, lê 2-3 roj di kongra Federasyonê de, wek nûner beşdar dibin. Ew wek kerr û lalan, 2-3 roj bêdeng dimînin. Nikarin rabin dîtinên xwe jî bibêjin.

Ev, trajediya me ye.

Belê, li welêt zimanê me ji aliyên dewletên dagîrker ve hatiye qedexe kirin, lê, li derê welêt? Bi taybetî li welatên

Ewropa... Li welatên Ewropa ziman, edebîyat û kultura me serbest e. Hêzên ku bikaribin pêş lê bigrin, an jî qedexe bikin nîne. Heta ji bo pêşketina wê gelek welat dixwazin alikariyê jî bikin û dikin jî. Lê sûçê kê ye? Helbet yê me Kurdan e. Heger em bi kurdî nepeyivîn, nexwînin û nenivîsinin, dê zimanê me çawan bi pêş ve here?. Em Kurdên li Ewropa bi tenê, ji gelek dewletên Ewropayê pirtir in. Lê hezar mixabin, ew îdeolojî û psîkolojiya Tirkan hîn di serê me de ye. Me xwe ji bin tesîra wê xelas nekiriye. Heger nivîskarên me hîn li Ewropa, di mala xwe de bi tirkî bipeyîvin û heta zarokên wan bi kurdî nizanibin, qadroyên sîyasî bi kurdî nizanibin, an jî zanibin, lê, bi kurdî nepeyîvin û nenivîsin, mamosteyên me yên Kurd wek formalîte an ji bo karê xwe dersa kurdî bidin û di mala xwe de bi tirkî bipeyîvin. an jî li Ewropa hîn jî wek aparatekî asîmîlasyonê kar bikin, wey xwelî li halê me. Gelo Ev bê cîdîyetbûna me nîşan nade?. Wê çaxê, em ji xwe û karê pîrozê ku me daye pêş xwe bawer nakin. Ev rewş ji kompleksa psîkolojiya bindestiyê nayê?. Mirov dinêre Kurd in, şoreşger serok an qadro ne; ji 10-15 salî bêtir li Ewropa ne. Zimanê welatê ku li wir dijîn fêr bûne, lê kurdî fêrnebûne. Mirov dibêje qey kesên weha ji bo neferbûna kurdî sond xwarine. Ew bi xwe piçek zanibin jî zarokên wan qet nizanin. Ji bo zanibûna wan qet hewldanekê jî nadin. De were pê bawer be û li pê here.

Zêdekurd bi kurdî naxwînin û nanivîsin

Bi salan e, ku tiştek bala min dikşîne. Ev jî, Kurdên ku ji derdora T-KDP û KUKê tên in. Ji aliyê ziman û edebiyata kurdî ve, ew ji hemû hêz û kesên din kêmtir û paşvetir in. Ew di peyv û munaqeşeyên xwe de zêdekurd in. Yanî zêde Kurdperwer in. Bi gotina xelkê miliyetçî ne. Li kû be, yên derê xwe Kurd nahesbînin. Lê, ev ji gotinê bêtir tiştek din nîne. Heta niha li ser ziman, edebîyat an kultura kurdî gelo çi xizmet kirine û çend pirtûkên wan hene? An yên kesên din çap kirine, an jî wergêrandine. Min di vê mijarê de, careke ji yekî pirsî. Wî, bi henekî weha bersîva min da: "Em rêxistina kîtabsız (bêkîtab) in." Hem jî ,ew rêxistina Kurdistanê ya herî kevin in. Bi tenê ne di warê nivîsandinê, di warê xwendinê de jî, weha ye. Piraniya pirtûk û weşanên kurdî li Swêdê derdikevin û tên firotin. Lê, piranî haye û agahdariya wan ji weşanên kurdî yên ku li Swêdê derdikevin, tune. Heger mirov bixwaze bifroşe wan jî, nakirin. Min di vê mijarê de, ji çend kesan pirsî; bersivan kesan: "Rast e, ew gundî ne, ji ber wê yekê bi xwendin û nivîsandinê nizanin." Lê, ez piçek fikirim, yên ku li Swêdê ne û yên din ên ku ez nasdikim, min wan yeko yeko anî ber çavên xwe. Lê, ne weha bû. Ji hemûyan bêtir xwenda di nav wan de hene. Mirov dema dinêre, di nav van çend salên dawî de, di warê pêşketina ziman û edebîyata kurdî de, xebatên gelek hêja hatine kirin. Wek hêz bi rastî hevalên Riya Azadî û Pêşengê karên baş kirine û dikin. Bi ser re jî, ji wan re dibêjin, "nîv Tirk."

Li welêt dewlet û Ewropa jî, em pêş li kurdî digrin.

Ziman bi nivîsin û xwendinê bi pêş ve diçe. Îro li Ewropa hindik be jî, ev îmkan di destên me de hene. Îmkana herî mezin hebûna Kurdan ya li Ewropayê ye. 800.000 Kurd ne pîyase û bazareke biçûk e. Dema di pîyasê de xwendevan hebin, wê çaxê berhemên nû û baş jî derdikevin holê. Îmkan û avantajek din jî, îro êdî Kurd ne wek Kurdên 30-40 salî berê ne. Di nav Kurdan de xwendin û nivîsandin gelek bi pêşketiye. Bi taybetî Kurdên li Ewropa yên bijarte ne. Her yek ji wan bi çend zimanî dizanin. Lê mixabin, bi çend zimanên bîyanî dizanin bixwînin û binivîsin. Bi zimanê bîyanî rojê çend rojname û kovar dixwînin. Lê hezar mixabin, bi zimanê xwe naxwînin û nanivîsin. Hinek dibêjin ku "bi zimanê me weşanên bi qelîte û aktuel tunin." Ev rest e. Lê, heger weşanên kurdî neyên kirîn, dê wê çaxê yên bi qelîte û aktuel ji ku derê bên. Divê berî her tiştî di piyasa kurdî de xwendevan hebin. Dewleta me jî tune ye, ku alîkariyê bike. Ji ber vê yekê jî, yên ku hene jî bê qelîte û aktuel, jîyaneke kin û reş dijîn. Di demeke kin de îflas dikin. Di van îflasan de, paya me her Kurdî jî heye. Piraniya weşan û çapxaneyên Kurd di krîzê de ne. Pirtûkên kurdî çap dibin, lê ji 200-300 bêtir nayêne firotin. Ew jî li Swêdê. Li welatên din, tek tek kes hene, ku dikirin. Rewşa kovar û rojnameyên kurdî jî her weha ne. Mînakek berbiçav jî Berbang e. Berbang 10 sal in, ku bi kurdî derdikeve. Ji 500 bêtir ji kesên ku li derê Swêdê dijîn re tê şandin. Ji bo her hejmarî, heqê postê 1000 kronî bêtir digre. Lê, heqê abonetiyê li aliyek, heqê xwe yên postê jî naşînin. Ma dê Berbang çawan bi pêş bikeve. Gotinek heye " dengê dawilê ji dûr ve xweş e." Yên ku nizanin dibêjin qey pereyê Berbangê di bankayên Swêdê de giş riziya.

. Berbang her hejmarî 1500 lib çap dibe. Heger her kes 100 kron heqê abonetiya salê bişêne, dike 150.000 kron. 200 kron bişêne dike 300.000 kron. Wê çaxê mirov dikare li ser naverok, kalîte û aktueliya Berbangê gotûbêj bike. Ev hesab ji bo her weşanekî kurdî derbas dibe. Mirov dikare bêje li Ewropa piraniya rojname û kovarên Tirkan, Kurd dikirin. Roja ku nûçeyeke li ser Kurdan di kîjan rojname an kovareke de hebe, di nav çend saetan de ew rojname an kovar diqede.

Lê, gelo em Kurdên li Ewropa, çima hewlnadin ku rojnameyeke hefteyî an jî rojane derbixin? Bi tenê Armanca wê Kurd û Kurdistan be. Divê em Kurd li ser vê yekê serê xwe bêşînin û piçek bifikirin! Hem wek rêxistin û hem jî wek şexis wezîfeyên xwe yên welatperwerî û welatparêzî bizanibin û bi cîh bînin. Qet nebe di warê ziman û edebî de dîwar û bendên grûbî yên teng bişkînin. Di hêla weşanî, çarçove û qada neteweyî de bibin yek. Çapemeniya xwe ya neteweî û demokratîk ava bikin. Fedekariyên maddî û manevî divê.

Amed Tigris

www.arsivakurd.org

Fehat Pîrbal :

"Ême le Ewrûpa da pêwist e pirdêk bîn le nêwan rabirdûman û rojên bê da "

Min ev hevpeyvîn bi nivîskarê me yê xort û hêja Ferhad Pîrbal re berî çendekî çêkir. Ji bo xebata "Antolojîya Edebîyata Kurdî ya Nûjen". Piştî ku Fehat Pîrbal xelata Berbangê wergirt, min welê baş dît ku ev hevpeyvîn pêşî di Berbangê de biweşe.

Mehmet Uzun

Tu dikarî hinekî basa xwe bikî?

Le salî 1961 da, le şarî Hewlêr (Arbîl) le Kurdistanî başûr le dayik bûme. Le salî 1983 da beşî ziamn û edebiyatî Kurdîm tewaw kird le zonkoy (Universîtê) Salaheddîn le Kurdistanî Îraq. le salî 1986 da penam birde ber wilatî Denimark û le 13.02.1986 da paseportî Danîmarkîm wergirt. Niha le Parîsê dejîm. xwendikar im le zankoy Sorbon, le beşî xwendinî ballay edebiyatî Kurdî (Îrannasî) dexwênim.

Te kengê dest bi nivîsînê kir û heta niha çi weşandiye?

Le serdemî hereshênanî Şorisî Barzanî da bû ke behrey nûsîn le lay min da çekerey kird. Yekemîn çîrokim **Nawnişanêkî Nwê** le salî 1979 da le govarî **Rojî Kurdistan** da -ke terxan kirabû bo çîrokî Kurdî- bilaw kirdiwe. Paşan le nêwan salanî 1979-1984 da, le govar û rojname Kurdiyekanî Îraq da, berdewam çîrok û witarim billaw kirdotewe. Le salî 1984 da le layen Yeketîy Nûseranî Kurdistanewe, Şanonameyekim be nawnişanî **Malawa Ey Wilatekem** bilaw kirdewe. Em Şanonameye Çîrokî jîyanî tarjîdîy du serbazî Kurd degêrrêtewe le serdemî cengî Îraq û Îran da: Serbazî yekkem Kurdî Îraqê ye û pena debate ber Îran, serbazî duwemîş Kurdî Îranê ye û pena debate Îraqê; îdî herduk le cengelêkî ser sinûrî Îraq û Îran da tûşî yektir dên. Lem şenonameye da wîstume bersîvî çend pirsiyarekî trajîk bidemewe, wîstûme ke dîwe mirovayetiyekanî însanî aştîxwazî kurd nîşan bidem le serdemî ew cenge wehşîgere da, namobûnî mirovî Kurd le hember cengî îraq û Îran da, be kurtî wîstûme

LEBÛRDIN

Ey baranî welatekem!
Lem xerîbîye da
Eger mirdim û
nemtwanî bêmewe carekî dîkeş
Legelit bigrîm..
Lêm bibûre!

Ey nêrgizî bisik zerdî welatekem!
Lem xerîbîye da
Eger mirdim û
Nemtwanî bêmewe bo dwayn car
Leber pêt da binûştêmewe...
Lêm bibûre!

Ey dezgîrane xemgînekem!
Lem xerîbîye da
Eger mirdim û
Nemtwanî bêmewe bo bo dwayn car
Maçît bikem...
Lêm bibûre
Lêm bibûre, ey ew çaroge fîrmêskawîyey
Ke beser termî niştîman e kujrawekem
Dadirawît!

www.arsivakurdi.org

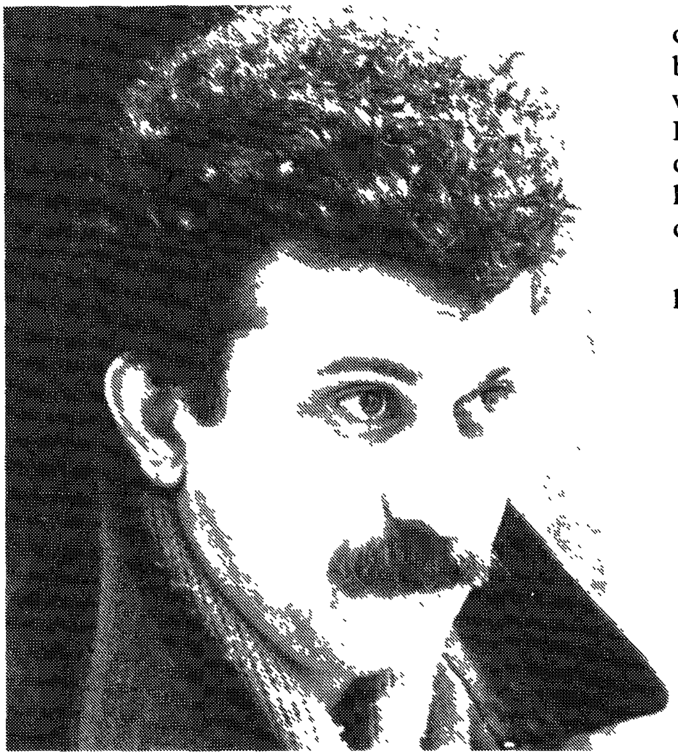

malaway (xwahafizî) le bîr û bawere konekey "wilat" bikem û bêjim ku ne Îraq ne Îran çîdî niştimanî Kurd niye.

Le salî 1986 da le Kopinhag (danimark) şanonamey duwemîm **Beyanî Baş Ey Xerîbî** bilaw kirdewe ke ewîş her basî xêzanekî nefîkirawî Kurd dekat le serdemî cengî Îraq û îran da.

Herweha le mangî oktoberî rabirdû da vekolînêkim le barey serçawekanî çîrokî kurdî 1913-1939 be zimanî frensî pêşkêş be zankoy Sorbon kirdibû le Parîs; bem vekolîne qonaxî yekemî xwêndinî doktoram tewaw kird. Lewetey le durewilatim berdewam vekolîn û nûsînim le govarakanî derewey wilat da bilaw kirdotewe.

Rewşa edebiyata kurdî çawa dibînî?

Eme pirsiyarêkî be pel û poy e. Emro rewşî edebiyatî kurdîy her parçeyekî Kurdistan ciyawaze legel parçekey dîkey. Eme jî xoyî le xoyî da nîşaney bêşîrazeîy û dakewtinî edebekeman e. Roşînbîran û nûseranî Kurd ke emro le her çwar parçekey Kurdistanewe hatûn û le Ewrûpa binegir bûne, hîç şitêkiyan da. Eme le katêk da ke nûseran û runakbîranî kurd le dûrewilat da azadiyekî tewawiyan heye; gereke bitwanin zor karî mezin pêkewe encam biden: ew karaney ke bira nûserekanman le nawemey wilat da natiwanin encamî biden.Ême le ewrûpa pêwiste pirdêk bîn: pirdêk le nêwan saxkirdinewey kelepûrman û dahênane edebiye tazekan da.

Em bizûtneweyey ke emro li nav dûrewilat da, tişteki yekcar girîng û dilxoşker e, Hîwadar im le çwarçêweyekî neteweyî û Kurdistanî da geşe bikat û legel edebiyatî Kurdîy beşekanî dîke yekangîrî yektir bibnewe.

Te çi pilan û proje ji bo dahatû hene?

Niha xerîkim vekolînekî firawan le ser bûjanew (reunaissauce) le edebiyatî Kurdî da 1898-1932 be zimanî firensî denûsim, emeş babetî têzî doktorakeme ke le zankoyî Sorbon da, le beşî xêndinî Îrannasî da encamî dedem, awatexwaz im ke le dahatû da be zimanî kurdîş bilawî bikemewe. Le heman kat da, niha paknûsî têxistî **Anabasîs î Xênophon** dekem ke le zimanî frensiyewe percivew (tercumey) kurdîm kirdwe; tenê ew beşaney ke basî Kurdekan (Cardouques) dekat le sedekanî pêş zaynî Mesîh da.

Le kotayî da, le ser xwastî xotan, yekêk le şiîrekanim pêşkeş be xwêneranî rojnameketan dekem. Her bijîn.

LE TENÎŞT BEHAR

Min ewetam: le tenişt behar!
Ey nîştîmanim
Le tenîşt behar
Swêndim be hemû dirextêkî sûtênrawit xwardiwe.

min ewetam: le tenişt xor!
Ey nîştîmanim
Le tenîşt xor
Swêndim be hemû şewezengî
Naw zîndanekanit xwardiwe.

Min ewtam: le nawerastî çwar la koşik û
Balexaney estêreyî da.
Ey nîştîmanim
Le nawerastî balexane direwşawe
Estêreîyekan da
Swêndim be hemû hesarêkit
Swêndim be hemû xanûyekî wêrankirawit xwardiwe:
Degerêmewe
Degerêmewe
Degerêmewe...

GUNAH

Min û to
ke le yektirî cuda bûynewe
"Cwanî"
Tenîya mayewe.

www.arsivakurdi.org

ŞINO CAN!

- Ji bo Israfîl

Ehmed Huseyni

Şino can... dilê min î stewyayî bi xencerên bêdengîya te û hemû pêlên xav yên xwîna sorî matmayî xwe çem dikin hinarkên şeva goristanê ya dîn û sermest. Li ber serê te ŞINO can şitlên giyan dibişkivin, axa pîrozwer direqise, çavên me dişkin û stêrkên penaberan ji dilşadiyê dinalin, hemû kulîlkên talanbûyî bîna xwe dugvêşin ser zelûl ya gorrê.

Tu çûyî û te hemû kilîtên zêrînî yên daristanan, yên şikeft û besaran bi xwe re biribû! Wusa bê taldeh û dîwar te em li ber barana hesinî, mîna çûkên baskobûyî, bê xwedî û xwedan hiştin. Wusa me dîrokek ji qiralkan bo dikir palpişt û me serê xwe, me her derê hinerê xwe datanî ser gerdena gorrê, ya ku ji tîna rokên koçbar xelmaşbûn bi mijankên QENDÎL hembêz kiribû.

Hespê te parastina me ji bahozên bêrûmet nedikir, rim di goştê me de li ba dibû, gumegum di kezeba me de ditevizî, simên biyaniyan di bibikên xewnê de radiçikiyan. Me bar dikir û qantirên westyayî berya me bînçikandî dibûn, bi çavên şelû li me temaşe dikirin... lê ji bilî gunehkariyê ji çarme me nafire, ji bilî taûsekî di hêlîna can de nîne, ji bilî dewr û dewranên quling û nêrkewan di esmanê hişê me de nîne, ji bilî sirûda qeyikên bêmelevan di derya xwîna me de nîne.

Û kerîyên dil-bîhokî û heyva rû-zarokî
qumrî û pezkûvî di êtûna berfê de dilerizîn
dergûşên baranê, zixt û kêra dîlanê
saz û pinpinîkên seyranê bi dumanê digevizîn
biskên şevînî, lêv û miska dilrevînî
çirên buhara nîvco, gerdenîka Şino û co didizîn!

Û ŞINO can bi hemû babetî dijîn ta ku tovên heyina te bi tavên evînê av bibin, bi hemû xoşxan, lawik û dîlokan dimrin, ta ku rexên neyîna te bi tîrêjên berbangê û bi xuşexuşa çemê azadiyê avis bikin. Tu bi tenha xwe bûyî û di ferhenga te de demsalên girî zuha dibûn, penaber in, koçer in, meşext û derbeder in, biyanî ne, bêgan in, xerîb in, û AX Şino can ev peyvên oxira reş çiqasî li bejn û bala çiyan tên. Bejna zirav î ji zeytûnên axîna kevnar, bejna şermok ku xwe li nik kêlên gorrê peçaye bi bîranînên nexşek dijwar.

Me bar dikir... xwedan hustixwar dibû...
Me bar dikir... Aras xembar dibû...
Me bar dikir... cîhan gemar dibû...
Me bar dikir... jiyan tamsar dibû...

Û Şino can bilez berê xwe dida şevbuhêrkên şahinşahiya berûyan, komara başokan û perestgeha hechecikan, were bi navê çiyan û dilovaniya xezalan, were... Tu û Ferat li serdema mêrkujan temaşekin. Biyanî ne ji dû pişta xewna me venagerin. Her ku dibe buhar ji bîna şilêran bînteng dibin, bi seyrangeh û zozanan madtirş dibin. Cîqê havînî ne, singa wan û bayê ZOZIK li hev nakin. Bayê te mîna marmasîkî di gewriya wan de dimîne, xewna te kenê wan dorpêç dike û mîna bav û kalên xwe, lê vê carê ne bi hesp û şûr û mertalan, bi gulle û tanq û topan Şina can, bi gaz û jehr û balefir û serbazan Şino can, bi potînên stûr, bi singo û bumbe û zikreşiya zemanan Şino can...

Mehabadê!.. gêrikên rengorengo bi demûşa giyanê te ketine.
Mehabadê!.. hespên boz î birîndar serî ji bayê tavê stendine.
Mehabadê!.. koçerin, di konên bestûn de, di şopa
derdê te de raketine.
Mehabadê!.. û ken ji nûve bi adarokan re nefire,
pêjnek çetîn e.

Sar e û zaroka min heftmehî bû, "Gulvedan"a min keser vedida û bi çavekî ziqî bêbizav li rêzên mij û çiyan dinêrî, her ku şûjinên dîrokê lerzek dida canê wê, vedicifilî, li pêçek û çavşînka xwe dipirsî. Min "Gulvadan" bi ahengên seqemê dilorand û wê jî le'neta zarokan di hêlana sedsalîya bîstan de ditepand. Û şîr di çîçekên êvarê de dimiçiqî, penêr û jajî di qurçikên buharê de diperçiqîn, sorgul di lêvên "Gulvadan" de zuha dibûn, kezeb e, şêrîn e Şino can. Û va ye çûka behîştê ye, bi baskên nermînî xwe dihingivîne bêdengîya gorrê, perda şîniyê bi çîveçîva giyan ji ser rûyê dîroka segbav dide alî, tu destê xwe dirêj dikî û "Gulvedan"a min î hest mehî di germahiya birîna te xewa dawîn hildibihêre.

Û bi tenha ye SEBRÊ!
Dînê te di werzên şîna xweş de serxweş e
Di vîzevîza keldûmana koçbariya te de, morikên reş e
Guharên şeva bêguh
Çemên hinarkên te, peşkên kila te î şor, ezber dike
Bi tenha ye SEBRÊ!
Çend kew di xurçikê de

www.arsivakurd.org

çend simbilên hesretê di quncikê de
xewnan ji bîra dilê te dikşî ne
şalûrên kenê te,
fincanek qehwe ji ava XABÛR
û teşîrêseke ji pêxêra bahoza te radikşîne
Goşîyên kenê te/tirşa kenê te, goşiyên sor
xwîna nû rijyayî li ser aniya sînor/
Kanîn 'elbikên mewijê te/cambazên li hawîrdor/
Gullebaran e SEBRÊ!
Gulle gulle har dibe kula te
tamsar dibe firmiska ji kila te
Û hewara te tûj e, qeymaxê şeva kor dikşîne
gava te ya sist û bê armanc di goştê demê de hiltîne
mayin in, di bin gîha de ne
mayin in, di tevna riya de ne
mayin in, di rojname û meha de ne
şarên Mûsilî ne, şohiyên Kesrewanî ne
kiras û xeftanê gulgulî ne,
di kinişta şevê de
di mala xwedê de birçî ne
...
...
Kî wê çiyan di lîloka mirnê de bilorîne?..

Şino can û şevên penaberan bê xew zîz dibin, li walî pencerê, şareş û pêlên xwînê bi hev re destana seqemê, hewara berd û hîman dadimizirînin. Û li valî pencerê, rengekî ji qetranê ji sipîbûna oda min diherike, dipêle bi ser wêneyên dîwar de, hemû bîranîn bi hev re diteqin. Dilê min î ji qirkirinê û ferhenga şehîdan xwe çem dike ji gerzela bêrîkirinê, xwe radipelîne, digindire bi ser nêrînên te de, bi ser dengekî xemgîn de, durust bûye ta ku bikaribe damarên şevê di ser dev re bibe bi çendek û termê rokê. Durust bû ye ta ku bikaribe dil binermijîne bi şîniya giranbuha. Û dîwarên odê Şino can diqirçin, "Kanisipî" dipûnije, rijhiltê ji maça "HELEC" û gorra bêdeng di penûsê de radipere, "BAVÊ FELEK" û dilê kurdekî bêwar bi hev re diqîrin, şadî mîna xiltê kwîr di taristana navdar de winda dibe... ne helbest bi kêr tên û ne lojika jînê, ne şev diweste û kerwanê kînê, ne gul vedibin û ne jî peya dibe siwarê evînê:

Lê lê lê SEBRÊ!
Mi go wextê malê me barkirin ji belê
libelê lo...
Lê mi go qasidê xelk û 'alemê tev
diçin û teno..
Qasidê min û bejna zirav, dêmên du gulî
Gulokê berfê... tavê baranê tev de têno...
Ay lê lê SEBRÊ... lê lê berxê... Bavo hey bavo...

19.05.1991, Säffle

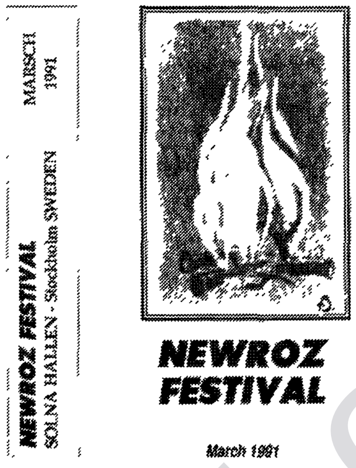

Videokaseta Şahîya Newrozê ya 1991'ê derket!

Komîta Hunerî ya Federasyonê, videofilma Şahîya Newrozê ku ji aliyê Federasyonê pêkhatibû, amade kiriye û derxistiye firotanê. Hûn dikarin di vî filmê de, Şivan, Gulîstan, Delal, Necmey Xulamî, Ferhad Baban, Koma Zarokên Stockholmê, gruba folklorê Dîlan û gruba tîyatroyê Medya tamşebikin.

Buhayê kasetê 150 kronê Swêdî ye. Kesên ku bi riya postê bixwazin, divê heqê kasetê bi tevî navnîşana xwe bighîne Federasyonê.

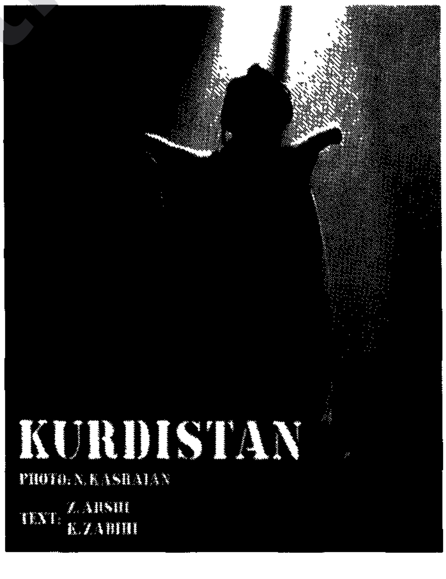

Pirtûka "KURDISTAN" ya bi zimanê swêdî li Federasyonê tê firotin.

Pitûka "Kurdistan" li gel wêneyên spehî yên wênekêşên kurd N. Kasraian, mirov, kultur, tebiat û jiyana Kurdistanê tîne ber çavan û dide nasandin.

www.arsivakurd.org

VIZVIZÎN JI WE HINGIVÎN JI MIN (*)

1) Dibên hebûye di dwera çoyî
Merivek pir nehs gelek bûyî
***
2) Navê wî Elo dizê hingivîn
Bi şev nediket bin nava nivîn
***
3) Li swe dikira cilikê rizî
Xwe hazir dikir ji bona dizî
***
4) Gava ku pêşa tarî biketa
Ew jî ji malê zû derdikete
***
5) Di çû diketa nav kuwar-mêşa
Şanê hingivê ji wan dikêşa
***
6) Tije dikira ayar û meşkan
Dev girê dida bigirê hişkan
***
7) Dida piştа xwe hingivê delal
Di yek bêhnekî dihat heta mal
***
8) Hingivê tanî, bi tinê nedixwar
Dida xelkê jî her kes jê dixwar
***
9) Ji kîsê xelkê, evî xweşmêrî
Gelek di zanî, bike camêrî
***
10) Bi vî awayê ji bona jînê
Ewî diketa tim nav têkoşînê
***
11) Rojek bi xwe ra wî kire peyva
"Ev dizî, rojek derkeve derva
***
12) "Bivî awayê ev karê hanê"
"Rojekî wê bê derkev meydanê"
***
13) "Dê xel nebêje ji bona çend car"
"Dê çi bibêjim, ji bona her car"
***
14) "Bi pere bêjim ji bona çend car"
"Dê çi bibêjim, ji bona her car"
***
15) "Wî gavê nanê, min jî dê biçî
"Jin û zarok tev, biminîn birçî"

Helbestek

ŞEHÎD

Eger gulbay
Renge be ser
Singî kiçekî şoxewe bay
Ta sîs debûy
Çend carek bonî dekirdî û
Le diwayişda, firêy deday
Yan her be ser
Laske sewzekey xotewe
Bo çend rojê wek estêre dadegîrsay
Le diwayişda,
be ser gela û regekanta helde pirokay
Balm hewrê
Xo tu gul nî.. Tu şehîdî
ne sîs debî, deşwerî
Ta wek xwîn û xoşewistî û azadî way
Le naw dilî pir le zamî hemomanday.

Bavê Bizav
Şam/1990

***
16) "Navê dizîyê, navek xirabe"
"Wek qîr û zifte, ji meriv nabe"
***
17) "Ji her tiştî ra, lazime zanîn"
Zû dertê derva, tiştê bê zanîn"
***
18) Ji bo dizîya wî nebe dîyar
Çêkir kolikek, xistê çend kuwar
***
19) Çend moza qirtan, ewî peyda kir
Xiste kuwaran, wan tê da cî kir
***
20) Hertim û daîm hingiv dida wan
Dabor dikira rojê xwe bi wan
***
21) Rojek li wanan, wî kir guhdarî
Ka ew çi dikin, dikin çi karî
***
22) Wî wanan dît ku, dixwin hingivîn
Bi hev çadibin tim dikin vizîn
***
23) Ji wan ra gotî: Gelî mêşê min
Vizvizîn ji we ye, hingivîn ji min

Berhevkar: Mele Baksî
Diyarbekir

SIYABEND Û XECI

Kodê Sîpanê Xelatê ser o xortêdo seydvan geyrayê. No xort Siyabendê Silivîn (Silîvij) bi. Siyabend xortêdo camêrd û bedew bi. O qebîleda Zîliyan ra bi. Zeriya ci dekewtibî Xeci. Vatê Xeci zî keyneyê da zaf xasekê û bedewi bî. Siyabend zaf feqîr bi. Qandê coy, hikmê ci çinê bi ki qelinê Xecizerda bedewi bidayê û xo re biyarday ê. Xeci winî xazeki bî ki, eşîrandê çorşimey ra çimê kê bi a ci kewtê aqil eyna sere ra şiyê.

Zeriya Xeci zî zaf kewtibî Siyabendî. Piyê Xeci kurdêdo dewlemend bi. Ey zî zanayê ki zeriya Xeca keynerda ey û Siyamendê Silîvînî pê dir a. Ey zî Siyabend qebûl kerdê, labirê qandê temeheyda maldê dinyay ey nêwaştê keynera xo bido Siyabendî. Ey waştê keynera xo bido jewdê zengînî ki ci ra qelinêdo şên bigîro.

Kes camêrdey, cesûrey, xasekey, bedewe û hurmeteyda Siyabendî ra mird nêbiyê. Bi emirdê tebîetiya, Xeci û Siyabendiya wirna zî dengbêjî bî. Wexto ki eyna bi nimnatiş a pê diyê, zeriya eyna biyê weşi, kêfê eyna ameyê û pi ya kuşat kerdê. labirê, wexto ki qalê qelinî biyê Xeci bermayê. Siyabendî zeriya ci girotê û nêverdayê ki bibermo. Ey vatê, ki bi çi awaya beno wa bibo; wazeno wa bi rindeya bo, wazeno wa bi xirabeya bo, qe kişteni zî te de bo, ez do ancî Xeci xo rê biyara, destê min Xeci ra nêbeno.

Finê keyney, veyvî û xortê qebîlada "Zîliya" arêbiyaybî, şiyê "bindarûki". Xeci û Siyabendê Silivîniya zî şî. Kodê Sîpandê Xelati ser o winî keyney, veyvî û xortî aribiyay bî ki niyameyê hesab. Gama ki biyê kay, govendi û dengbêjey zî, ancî kes eynan ser a çinêbi...

Xeylê qeçanê axayan, began û dewletiyan

www.arsivakurd.org

ameyê Xeci waştê, labirê ay kes zî qebûl nêkerdê.

Çend serî kewtî orte, rojê Siyabendî Xeci remnê û berdi kodê Sîpandê-Xelatî ser. Siyabend û Xeca hîrê rojî û hîrî şewî wija di pi ya şa bî. Zaf kêfweşî bî, ki mirazê eynan pi ya bibi.

Roja çiharî, dihîrê, wirna vilikan miyan di roniştîbî, hewnê Siyabendî ame. Sereyê xo na çogdê Xeci ser û şi hewn ra. Wexto ki Siyabend hewndo şîrin di bi, Xeci bi pordê ciya şa biyê. Finê ra rîng-rîngê yena. Xeci winêna ki cêrdê eynan ra kosbesêna remena û hîrê kosbasan zî şanayo ci dimi. Ê hîrê kosbesan ra jewî, a kosbesa deleli ê bînan ra abirnaya û şanaya xo ver û beno, ê bînî yê nêwetanê şirê ci ser. Wexto ki Xeci na jewi dî, hesrî ci çiman ra amey û bermê. Hesrê ci ridê ci yo sûrî ser o dalpey-dalpey amayê war. Hesrê kewti ridê Siyabendî ser. Siyabend hewin ra hol bî werişt xo ser. Ey dî ki Xeca bermena, ci ra pers kerd:

-Xecê, tiya çiçî rê bermena, beno ki ti poşman biya? Wa ellay rê ahd û qerar bo, wa bi qewldê merdimdê verêniya bo, ma heta nika zey way û biray a piya ravêrnayo. Ez to bena kê pêrdê to...

Xeci Siyabendî rê va:

-Pî.. Siyabend, ti çi rê winî vanê? Nê, ez poşman niya. Heta roja mergî zî ez to ra dûrî nêkewna. Siyabend Xeci ra pers kerd:

- Ki wini ya ti çi rê bermena?

Xeci va:

- Gama verêni, kosbesê, kosbesênda delali şanê bî xo ver û berdê. Dî-rê teney zî dûrî ra ci dim a şiyê û nêwetardê xo bidê ci ser. O kosbes camêrdêdo zey to bi. Bi şabiyayiş û bi eşqdê zerî ya bermiyê min ame, ez bermaya...

Siyabendî pers kerd:

-Ka, se ra şî?

Xeci, destê xo heta ki ê şiyê ya, derg kerd û va:

-A, na kişta şî.

Siyabend werişt xo ser, şemşêr û mertalê xo girêda. Tîr-kimanê xo girot û va:

-Nê kodê Sîpandê Xelati ser o, min camêrdêrî kes çiniyo. Ez zî seydvan a. Senî kosbesî bêrê min heti ra ravêrê.

Kewt ci dimi û şî. Nezdiyê kosbesî bi. Tîr-kimanê xo ant û hetê ci ya derg kerd ki pirodo. Kosbesî xo zey merdimêna hol kerd û ame Siyabendî heti. Qoçê xo day Siyabendî ro û ci eşt çirî bin.

Xeci, pawit-nêpawit Siyabend niyame. Ti vanê qey ay zanayi ki çiyê ameyo ey sere di. Vîstê dim a Xeci kewti şopda ci ya. Na kişta a kişta geyrê, Siyabend çinêbi. Xeci xeylê geyrê, amê resê bindê çirî, winiyê ki Siyabendo wija di û cira nal-nala yena. Nezdiyê ci bî ki çiçî bivîno! Darê ortedê paştîda ci ra şiyo û sênedê ci ra kerdo teber.

Xeci wija di derd û kulan ser o wina va:

Serê kodê Sîpandê-Xelati bi mij o,
Binê kodê Sîpandê-Xelati bi mij o.
Kê diyo, kê vînayo,
Ki seyd seydvanî bikişo.

Kosbeso, ti qoçdergo, zey bejnda min o,
To senî pê ra kerd destê cinî û mêro
Qoçdergo, zey darda sûki,
To senî xirab kerd bextê xort û veyviki.

Siyabendî va:

Xeci, Xeca mina delali,
Senî nêbi mirazê min û to.
Ma do xo rê Sîpandê Xelati ser o,
Akerdê, xeymênda delali.
Xeci meki melûbnê,
Hesran ridê sûrî ser o mevarni.

Siyabend û Xeca pê ser o xeylê derî vanê. Xeci zî wija di xo kemer ra erzena cêr.

(*) Na dêra (lawka) Siyabend û Xeci min kitabdê Erebê Şemo'y, Berbangi ra tercume kerdi. Berbang-Weşanxana Kurdistan, 1988-Stockholm, riper 74,75,76)

(**) Ereb Şemo, yazikerdişdê na hedîsa ser o wina vano: "Qontardê kodê Sîpandê Xelati di dewê estibî. Nameyê na dewi Bostan Qeya bî. Tiya di eskerê ma hêwiriya bi. Ê dewan di na dêri min rê vatî."

H. Diljen

www.arsivakurdi.org

Şi'îr

PERS

**Ez ke bivajînîne,
to rê nêbeno rind.
Ez ke mêvajînîne,
mirê nêbeno rind.
Ez se bikerni?**

Astare, *Mannheim, 6.9.90*

DEWLETO XAYIN

**Vêson têson bêxebere,
Col ceper dormede,
Nê koe kokimî hesnene,
Nê ki dewleto xayin reseno ci.**

**Zû astik û zû postik tere gula wuske,
Bine destê dewleto xayinde,
Tene mird, tene vêson,
Delalê'm omide xu nebirna.**

Astare

MA, XO BE XO

**Pelge û dar mê conê rind rê,
Zere şa rê tersê milaketa xiravine mê,
Gule û teli mê weşiya dînarê,
Con weşiyerê melemê meşte mê.**

Astare

RAWUŞTENE

**Bowerde cewre çeperî kerdê ra,
Taa tengê, taa hiraê.
Pirdê Miloşer de ostorî vêrenêra,
Taa hersînê, taa rîê nermê.**

Astare

HALÊ MA

**Ma sonmê dewa xerîbiyê,
Nêçar û feko kuk manmê.**

**Xerîbî yenê dewunê ma,
Ron be hemgen ra verva ci sonmê.**

**Ma meyman sonmê çe xerîbî,
Sembilê hakura kenmê pir hên sonmê.**

**Xerîbî yenê çewnê ma,
Non be camordina xo kêm nêkenmê.**

**Ma çira nîa mê, tere moreka roşte,
Rind zerwesmê, rind hurmetkarmê,**

**Sarrê dest u pay vindenmê,
Jubinra dur manenmê.**

Astare

www.arsivakurdi.org

Liberala Invandrarförbundet
Box 6508, 113 83 Stockholm

کۆمەڵەی لیبراڵە پەنابەران لە سوێد دەیانەوێت:

* نوێنەرێک بێت بۆ بەرچاوخستنی مافی پەنابەران.
* بیری لیبرالیزم بڵاودەکاتەوە لە نێوان پەنابەران لە سوێد.
* نوێنەرێکە کە ماف و داخوازییەکانی پەنابەران دەخاتە پێش چاوی (Folk Parti).
* هەوڵ دەدات کە هەموو پەنابەرێک کاری هەبێت.
* کار دەکات تا کۆمەڵگایەک درووست بێت کە هەموو کولتوور زبانێک مافی خۆی هەبێت.
* هەوڵ دەدات بۆ گۆرینەوەی کولتوور لە نێوان بێگانەکان و سوێدییەکان.
* پشتگیری لە ڕامیاری (Folk Parti) دەکات.

ئەگەر تۆش بۆ ئەو بیرانە کاردەکەیت...... فەرموو تۆش لەگەڵمان کار بکە بۆ ئەو ئامانجە.

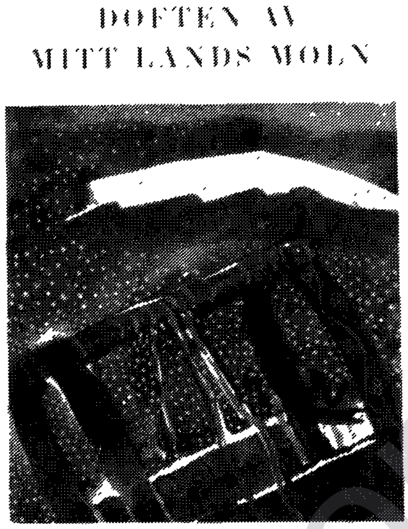

DOFTEN AV MITT LANDS MOLN
MODERN KURDISK LYRIK

پێناساندن و گەیاندنی ئەدەب و ڕۆشنبیری کوردیمان بە میللەتانی تر، گەر ئەرکی سەرەکی نەبێت، یەکێکە لەو ئەو ئەرکە سەرکیبیانەی کە ڕووبەڕووی ڕۆشنبیران و نووسەرانی کوردمان بۆتەوە لە دەرەوەی وڵات.

DOFTEN AV MITT LANDS MOLN

یەکێکە لەو هەوڵە سەرکەوتووانەی کە هەڵبژاردەیەکی لە دەنگی ڕەسەن و بە پرشتی شیعری هاوچەرخی کوردیمانی بە خوێنەرانی سوێدی ناساندووە.

ئەم کارە ئاکامی ماندووبوون و بە تەنگەوە هاتنی کۆمەڵێ لە ڕۆشنبیر و نووسەرانمانە لە سوێد کە گرنگی ئەو ئەرکە پیرۆزە ئەسەلمێنێ.

بەم ناونیشانەی خوارەوە، دەکرێ ئەم کتێبەت دەسبکەوێت:

Kultur Föreningen
Sverige- Kurdistan
Box 615, 191 26 Sollentuna

زاوای زینەتە خاتوونێ

لە نووسینی «سیامەندی شێخ ئاغایی» و لە بەرگێکی جوان و قەشەنگدا «زاوای زینەتە خاتوونێ» لەم دواییەدا، لە سوێد، کەوتە بەردەستی خوێنەران.

«سیامەندی شێخ ئاغایی» یەکێکە لە نووسەرە گورج و بە تواناکانمان و چالاکانە لە بواری چیرۆک نووسیندا، کەوتۆتە کارکردن.

سەرجەمی بابەتی چیرۆکەکانی پەیوەندیەکی پتەو و گرێدراویان بە ژیان و هەڵسوکەوتی ڕۆژانەی خەڵکی هەژار و بندەستی کوردەوە لە وڵاتدا هەیە و باس لە ژیانی کۆمەڵایەتی و باری ڕامیاری و کولتووری ئێستا و دوێنێ و داهاتووی ئەوان ئەکات.

رابـــوون

گۆڤارێکی کولتووری گشتییە.ژمارە یەکی لەبەهاری ١٩٩١دا، لەسوێد دەرچوو.

«رابوون» لەسەروتارەکەیدا «بەرەو ئازادی» ڕێبازی خۆی بەم شێوەیە دیاری کردووە:«ئەم گۆڤارە دەنگێکی سەربەخۆی ئازادە، بەو ئامانجە دەردەچێ تا لەسەر زەمینەی باوەڕبوون بە ئازادی بیر و بۆچوون و دەربڕین و ئاخافتن و ڕێزگرتن لە بیروڕای بە خۆمان جیاواز و لە ڕوانگەی زانستییانە و نوێخوازانەوە بۆ ژیانی فیکری و کولتووری و ئەدەبی و سیاسی نەتەوەکەمان بڕوانێ و وەک سەکۆیەکی ئازاد؛ ئامێز بۆ هەر نووسینێکی داهێنەرانە و بیر و بۆچوونێک بگرێتەوە کە داکۆکی لە ڕاستی، ئازادی، دیموکراسی، دادپەروەری کۆمەڵایەتی و سەربەخۆیی نیشتمانە داگیرکراوەکەمان بکات».

«رابوون» بە کۆمەڵێ بابەتی هەمەجۆر لە لێکۆڵینەوە، لێکۆڵینەوەی ئەدەبی و چیرۆک و شیعر، هەنگاوی یەکەمی خۆی ناوە و، بێگومان لەبەردەوام بوونیدا کەلێنێکی دیار و لەبەرچاو لە بواری ڕۆژنامەگەری کوردیدا، لە دەرەوەی وڵات، پڕ دەکاتەوە. خوێنەر بەم ناونیشانەی خوارەوە، دەتوانێ داوای گۆڤارەکە بکات:

RaBuN
Post Restante
126 11 STOCKHOLM 32

گەشتێک بۆ

باکووری کوردستان

گەشتێک بۆ باکووری کوردستان

گەشتنامەیەکی چڕوپڕ و هەمەلایەنییە، لە نووسینی «مەهاباد کوردی»، باس لەو بارە ئەکات کە تەمەنێکە لە ڕووی کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری و ڕامیارییەوە، سەرجەمی باکووری کوردستانی گرتۆتەوە و باڵی ڕەشی بەسەر خەڵکی ڕەش و ڕووت و ڕاپەڕیوی ئەو بەشەی کوردستاندا داوە.

گەشتنامەکە تایبەتە بە ساڵی ١٩٨٩، بەڵام بە لەبەرچاوگرتنی هەندێ لایەنی تر نووسەر بابەتەکەی دەوڵەمەندتر کردووە.

بەم ناونیشانە دەکرێ ئەم کتێبەت بەدەست بکەوێت.

SARABOKHANDEL
DALAGATAN 42
113 24 STOCKHOLM

ئینجا ئایا لەو جۆرە بارودۆخەی ژیانی منداڵی کورد لە دەرەوەی کوردستان، بە هەفتەی یەک دوو سەعاتێ نیوەچڵی وانەی زمانی کوردی یاخود هەر تەنیا هەوڵدانی خودی دایک و باوکە دڵسۆزەکان بە زمان و کولتووری گەلەکەیان بۆ فێرکردنی منداڵەکان بەسە و دەبێتە مایەی لە دەست نەچوونی ئەو سامانە گەورەیەی گەلەکەیان تا منداڵانی کورد زمانەکەی خۆمان فێربن و لە پاڵ ئەو زمانە سەرەکییەی پێی دەخوێنن و گەمەی پێدەکەن، زمانی کوردیش لەبیر نەکەن؟

نەخێر، ئەوەندە کەمە و پێویستمان بە هۆکاری بزێوی تر هەیە کە ئەمڕۆ لە هەموان گرنگتر بەرنامەی تەلەفزیۆنی هەفتەیی و گۆڤارێکی تێروپڕی تایبەت بە منداڵان و چالاکی شانۆگەری و ڕێکخستنی دیدار و جموجۆڵی هونەرییە... هتد کە بە گشتیانەوە دەبنە زەمینەیەکی بە کەڵک بۆ ئەوەی زارۆک چاک و پڕتر هەمێز لە زمانی زگماکی خۆی بگرێ و پێی بئاخڤێ و ڕاڤەی بکات و لێی بگات.

دیارە لەم بوارانەش کە باسم کردن، لێرە لە وڵاتێکی وەک سوێد، هەبوون و بایەخ پێدانی زۆربەیان بۆ خودی خۆمان دەگەڕێتەوە.

جارێ لەم نووسینەدا دەمەوێ ئەوەی مەبەستە سەبارەت بە گۆڤارێکی زەنگین بۆ منداڵان خۆم خەریک بکەم و ئومێدەوارم لە داهاتوو ئەوانەی دیکەش بکەونە بەرباس و لەسەر نووسین.

ئەوەندەی هەستی پێ بکرێ، لە وەڵامی زۆربەی دایک و باوکان ئەوەمان لەلا ساغ دەبێتەوە، منداڵان لە سەرانسەری جیهاندا هەریەکە بە زمانی خۆیانەوە، ڕۆژانە چەندان گۆڤاری ڕەنگا و ڕەنگ و دەیان نامیلکە و کتێبی تایبەت بە منداڵان شاگەشکە دەبن، زۆرتریش بۆ ئەوە ڕوو کراوەتە گۆڤاری تایبەت بە منداڵان کە هەندێک ناوی دەبەن بە قوتابخانەی دووەمی پێ گەیاندنی مێشک و ڕۆشنبیرکردنی منداڵ بە زمانی زگماکی خۆی، چونکە گۆڤار بۆ منداڵ ئەو هەوارەیە زارۆک بە خەرمانی کولتوور و مێژوو و ژیانی کۆمەڵایەتی ناسیار دەکات و بە زمانی خۆی هەر لەسەرەتاوە گاگۆڵەکردن بە ناو ئەو خەرمانەوە دەخاتە بەردەمی منداڵان، هەروەها گۆڤار بە گوڕوگاڵ منداڵان لەسەر قسەکردن و دارشتن و هۆنینەوەی وشە و داکوتانی ڕستە و گێڕانەوەی بەسەرهات و فەرهەنگی پەریڤی زمانی منداڵ ڕادەهێنێ.

کەچی زۆر بە داخەوە هەتا ئێستا منداڵانی کورد هەتا لە ئاوارەییش لەم بەرهەمە گیانییە بێ بەدرین، مەگەر تەنیا چەند هەوڵدانێکی نیوەچڵی ئێرەو ئەوێ نەبێ.

دیارە دوژمنانی گەلەکەمان، بە تایبەت هێزە داگیرکەرە شۆڤێنیستەکانی تورک و عەرەب و فارس هەر لە زووەوە ئەم ڕێگایەیان لە منداڵی کورد گرتوە کە خاوەنی گۆڤاری تایبەت بە زمانی خۆی بێت، لەگەڵ ئەوەی لە وڵاتەکانی تورکیا و ئێران و سوریا چەندان گۆڤاری هەمە چەشنە بە زمانی تورکی و فارسی و عەرەبی بۆ منداڵانی تورک و عەرەب و فارس لەبەردەست دایە!!

ئەو هەوڵانەش کە لە ناوەوەی خودی وڵاتەوە دراون بە تایبەت لە کوردستانی عێراق دا بۆ ئەوەی گۆڤارێکی تایبەت بە منداڵان هەبێ، بە تایبەت دەرکردنی گۆڤاری جوانەمەرگی (ئەستێرە) کە تەنیا دوو ژمارەی لێکەوتە بازارەوە و ژمارەی سێیەمی لە چاپخانە لەلایەن دامودەزگای ڕژێمی عێراقەوە دەستی بەسەر داگیراوە لە ساڵی ١٩٧٥دا- تەمەنێکی کورتی هەبوە، یاخود ئەوەش کە لە دەرەوەی وڵات کراوە و دەکرێ، تا ڕادەیەکی زۆر مایەی دڵسۆز و بە پەرۆش بوونی بۆ ئەو جۆرە گۆڤارە تێدایە، بەڵام لە ڕووی تەتەڵەکردن و ناوەرۆکەوە ئەوەندە ئاشنانین بە جیهانی منداڵەوە.

ئینجا ئەگەر بمانەوێ منداڵی کورد لە دەرەوەی وڵات ببنە خاوەن گۆڤارێکی ناوەرۆک زەنگین و ئاشنا بە جیهانی منداڵی کورد، دەبوو لە پێشەوە، دەزگایەکی خاوەن توانای وەک فیدراسیۆنی کۆمەڵە کوردییەکان هەنگاوی هەڵبگرتایە و لە جیاتی ئەوەی لەلایەن چەند تاکە کەسێکەوە دوو گۆڤاری جیاجیا و هەریەکە بە شێوە زمانی جیاجیا دەربچێ، دەبوو ئێستا گۆڤارێکی یەکگرتووی دەوڵەمەند بەهەر دوو شێوە سەرەکییەکەی زمانی کورد دەربچوایە.

من یەک بەخۆم پێم وایە، یەکێک لە ئەرکە سەرکییە گەرم و گوڕەکانی فیدراسیۆن بە پیرەوەهاتنی خواستەکانی ئاگاداربوونە لە بارودۆخی ژیانی منداڵی کورد لە دەرەوەدا، بە تایبەتیش کەرەستەیەکی چاک لەبەردەست دایە و بۆ ڕۆژگار و داهاتوش فیدراسیۆن دەتوانێ سەروەرییەکی هێجگار گەورە بۆ مێژووی نوێی گەلەکەمان دروست بکات و بکەوێتە داهێنان و دەرکردنی گۆڤارێکی تایبەت بۆ منداڵان، بە جۆرێک ئەمڕۆ لە هەموو پارچەکانی کوردستان، منداڵان لە وڵاتێکی وەک سوێد دەژین- دیارە هەمان شتە لە هەموو وڵاتەکانی دیکەش- واتە منداڵی کورد لە سەرەتاوە لە ڕێگای یەک گۆڤاری یەکگرتوو ڕاڤە دەکرێ و پێکەوە دەبەسترێنەوە کە بمانەوێ و نەمانەوێ دەبێتە چاکترین زەمینەش بۆ ئەوەی گەلێ گیروگرفتی زمانی کوردی و تێکنەگەیشتنی ڕۆڵەکانی گەلی کورد لەلایەن ئەو نەوە نوێیەوە ڕابماڵرێ و زەمینەی زمانی یەکگرتووی کوردی لەلایەن منداڵانەوە چاکتر پیادە بکرێ.

ئەو گۆڤارەش ئێمە مەبەستمانە، دەبێ لەلایەن ئەو کەسانەوە دەربچێ کە هەم شارەزای ئەدەبیات و جیهانی تایبەت بە منداڵ بن یاخود بەلانی کەم نووسین و بەرهەمی تایبەت بە منداڵانیان هەبێ لە بوارێک لە بوارەکانی ئەدەبی منداڵان...

هەروەها گۆڤارێک بێت وەک لەسەرەتا گوتومانە، بە هەردوو شێوە زمانە سەرەکییەی زمانی کوردی بنوسرێ و بڵاو بکرێتەوە... گۆڤارێک بێ تەنیا بۆ منداڵان بێ نەوەک تێکەڵ بە لاوان بکرێ کە هێشتا بۆ گەلێکی دواکەوتووی وەک ئێمە نەهاتوە یەک گۆڤار بۆ دوو قوناغی تەمەن بەیەکەوە دەربکات...

بۆ ئەوەی ئەم داخوازییە چاکتر و بەرمەیدان تر ڕاڤە بکرێ، من یەک بە خۆم وای بە چاک دەزانم لەلایەن خودی فیدراسیۆنەوە، یاخود هەر هیچ نەبێ لەلایەن دەستەی بەڕێوەبەری گۆڤاری بەریانگەوە بانگەوازێک بۆ هەموو ئەو نووسەر و هونەرمەندانە بکرێ کە دەکرێ لە کۆبونەوە- سمینار-یکی تایبەت بە دەرکردنی ئەو جۆرە گۆڤارە بانگ بکرێن و تێکرا بکەونە ساغکردنەوە و بڕیار وەرگرتنی یەکجارەکی لەسەر چۆنیەتی و فۆرم و ناوەرۆکی گۆڤارەکە، بە مەرجێک ئەو بانگەوازە بەناو بۆ هەموو ئەو برایانە بنێردرێ کە هەردوو شێوە سەرەکییەی زمانی کوردی بگرێتەوە...

لە کۆتاییدا بەلاوەنان و گوێ نەدانە ئەم خواستە گرنگە مانای پشتگوێ خستن و لەبیرخۆبردنی ئەو سامانە گەورەیەی گەلەکەمانە و هەر جۆرە خۆبادان و نازکردنێک لە دڵسۆزی و خزمەتکردن بە گەلەکەمان لەنگ دەکات...

www.arsivakurd.org

گۆڤاری تایبەت بە منداڵان

خواسێکی سوودبەخشی ژیانی ئاوارەیی‌یە

کاکەباس

لەو ١٠ساڵەی دوایی‌یەوە رۆژ بە رۆژ خەڵکێکی زۆری گەلەکەمان توشی دەربەدەری و ژیانی دوورە وڵاتی بوونە و دەبن، بەشێک لەو خەڵکەش بە ناچاری و بەبێ ویست و ئارەزووکردنە چارەی نەگریسی ئاوارەیی، روویان کردۆتە وڵاتانی بیانی کە بەر لە هەموو شتێک بۆ بارودۆخی ناهەمواری ژیان لەسەر خاک و زێدی باو و باپیرانی خۆمان دەگەرێتەوە کە بێجگە لە دیموکراتیەت و ئازادی و ژیانی سەرفرازی بەهەر چەشنە تەون و گرێ کوێرەیەکەی چەوساندنەوە و داپلۆسین و ژێرپێ خستنی مرۆڤ رایەک کراوە.

بێگومان ئەم وەزعە بووەتە فاکتەری سەرەکی راکردنی خەڵکەکە و گیرسانەوە لە وڵاتانی ئەورووپا و ئەمریکا و ئوستralیا. شان بە شانی کارەساتی دووبارە بوەوەی هەرەسی خەباتی چەکداری لەبەشە کلپە سەندووەکەی خەبات و موقاوەمەتی گەلی کورد لە کوردستانی عێراق، بووەتە مایەی خۆدەربازکردنی دەیان و سەدان بەناو سەرکردە و کادری ئەو حیزب و گروپانەی رۆژێ لە رۆژان شایان بە سەپانی خۆیان نەدەزانی.

جا ئەگەر جاران ژیانی دوورە وڵاتی دیاردەیەکی هەڵگرتەی پێشکەوتن و ئاگاداربوون بوو بێ لەسەرجەمی باس و خواس و کەلەبەرەکانی دنیا و زۆرتر لە بواری تەواوکردنی قۆناغەکانی خوێندنی بەرز شمشالی بۆ ژەنراوە، ئەوە ئەمرۆ ئەو خەڵکە بێ شوماوەی بە پانایی وڵاتانی دنیا بڵاوبووەتەوە. بۆ گەلێکی بێ پشتیوانی وەک کورد زیاتر کەوتوتە بازنەی کارکردن و پێکەوەنانی ژیانی ئاسایی لەو وڵاتانە و بگرە هەر هەمووشی ناسنامەی ئەو وڵاتانەی وەرگرتوە و وەردەگرێ، بە جۆرێک هەتا لە وڵاتێکی وەک سوێد لە هەموو شار و شارۆچکەیەک کۆمەڵە و گروپی فەرهەنگی و کۆمەلایەتی و هونەری کوردی دەبینرێ.

دیارە ئەو خەڵکە ئاوارەیەش بەشی زۆریان لە چوارچێوەی خێزانی منداڵدار دەبینتەوە و ئەو حاڵە جێی مەبەستی نووسینەکەی ئێمەیە.

بوونی زارۆکی کورد لە دەرەوەی پارچەکانی کوردستان بەو ژمارەیە لەو ژیانە جیاوازە، بە دەرکەوتێکی ساغ و دروست بۆ سەرجەمی بەرژەوەندییەکانی نەتەوەکەمان تێراییەکی نابێ، ئەگەر رۆلە دڵسۆز و هوشیارەکانی گەلەکەمان بە تایبەت ئەو مامۆستا و نووسەر و هونەرمەندانەی لە نزیکەوە هاموشۆیان لەگەڵ جیهانی منداڵ هەیە، هاو زەمان لەگەڵ دایک و باوکان نەکەونە تاودان و ئاراستەکردنی بەرنامەیەکی گشت لایەنی تایبەت بە منداڵانەوە، چونکە دەبێ لەوە ئاگاداربین و بەراشکاوی پێی بزانین، منداڵان- بە تایبەت ئەوانەی لە ژیان دابوونە و لەگەڵ دایک و باوکیان کوردستانیان بەجێهێشتووە- لە چ جیهانێکەوە پەریونەتە چ جۆرە جیهانێکی هیجگار جیاواز لە رووی فۆرم و ناوەرۆک و هەتا ئاو و هەوا و سروشتەوە، لە بارودۆخی شپرزەیی پڕ کوێرەوەری و ستەمدیدەیی وەلاتەکەی خۆمان، وەک بازدانێکی گەورە، بازیان داوەتە بەر سێبەری هەبوونی چەشنە هەلومەرجێکی رەخساوی زەنگین و تایبەت بە جیهانی منداڵەوە.

ئەمانە و گەلێ شتی تر «زارۆکی» کوردیان خستۆتە بەر رەورەوەی فشار بۆ هێنانێکی پڕاوپڕی گۆڕانکاری بەسەر مێشک و دەروونی داماتووی ئەو کۆرپە ساوایەی کە مرۆڤایەتی بە پیاوی دوا رۆژی ناو بردووە.

گومان لەوەشدا نییە لە هەموو ئەو کۆمەڵگایانەی کورد لە بیانی لەگەلیان دەژی، گشت ئەو بەرنامە و پرۆگرامەی بۆ منداڵان دامێنراوە و پیادە دەکرێ، هەر هەمووی بە پلەی یەکەم لەگەڵ رەوتی شەپۆلەکانی دەریای بەرژەوەندی‌یە دوور و نزیکەکانی ئەو گەل و کۆمەڵە لایدەیە بە کورد رەو دەکات و تێکرای بە ئامانجی ئەوەیە ئەو منداڵانە لە دوا رۆژی کەوتنە سەرپێی خۆیان، بۆ باوەش کردن بە ژیانی پراکتیکی لە سنووری بەرژەوەندی و خزمەت کردن بەو گەل و وڵاتەوە قۆشمەوە بکەن و لەو ئاقارە دەرنەچن و بۆی بتوێنەوە.

بۆیە پێمان خوارەخێچی نییە ئەگەر بێژین، ئەو فشارەی لە ئاوارەیی‌یە بەسەر منداڵانەوەیە بۆ لەبیرچوون و فێرنەبوونی راست و دروستی زمان و کولتوری گەلەکەمان لە رادەبەدەرە، هەم بۆ ئەوەی منداڵ هێشتا مێشکی لەگەڵ واقیع و شتە ئاساییەکانی ژیان جێگیر نەبوە، هەمیش بۆ ئەوەی منداڵان لەو وڵاتانەوە، بە پێچەوانەی خۆمان، کە دەچنە باخچەی ساوایان و لای دایەن و قوتابخانەکانەوە، یەکسەر لە هەموو ئاسەوازێکی کوردەواری دادەبڕێن و دەورووبەریان بە چوار دیواری ئەو کۆمەڵە نوێیەوە دەتەنرێ، ئیتر پێمان خۆش بێ و ناخۆش بێ، منداڵ بەو جۆگەلەیە بەرەو کەناری رووباری ئەو ژیانە دەخلیسکێ کە ئەو کۆمەڵ و وڵاتە بۆی هۆنیوەتەوە.

بەوە دەکەم بەڵام ئەگەر بزانم ئێوەی خۆشەویستان لەگەڵم هاودەنگ نین، خۆم بە تەنیا بۆ شەڕی پڵنگ دەچم. ئێمە لە ژێر پێی داین، ئەمڕۆ یان سبەی هەر دەکوژرێین. ئەگەر زۆر لەسەر شانس بین بە شکاندنی دەست و لاق و پشت خەلاسیمان دێت. جا کەوا بوو من چاوەڕوانی ئەو ڕۆژە نابم، بۆ خۆم بۆ ئەستاندنەوەی تۆڵە رادەبم.

زانا کەسێ ڕۆژ بوو بە هۆی پێشێل بوون لە لایەن پڵنگەوە لە هۆش چووبوو. سەری بەرز کردەوەو گوتی:

– من تا تۆڵە، لەو بێبەزەییانە، نەستێنمەوە دەستەو ئەژنۆ دانانیشم. قسەکانی ژیر شوێنەواری باشی لەسەر زۆربەی زۆری مێروولەکان دانا. بەڵام هێزی بەرهەڵست بوونیان لەگەڵ پڵنگ لە خۆدا نەدەدیت.

ڕۆژی دوایی بارانەکە، لێی کردبۆوە ژیر دەیزانی ئەمڕۆ پڵنگ بۆ سەردانی مەزرا دێت، پێش مەلا بانگ دان هەڵساو لە هەموو خزم و ڕەفیقان ماڵ ئاوایی کردو چاوانی ڕەفیقە خۆشەویستەکەی خۆی، زانا، کە تازە پاش دەواو دەرمانێکی زۆر وەهۆش دەهاتەوە، ماچ کردو وەڕێ کەوت و لەسەر ڕێگای پڵنگ دانیشت و چاوەڕوانی هاتنی کرد.

زانا کە هۆش هاتەوە لە پێش هەموو شتێکدا، بانگی ژیری کردو لێی پرسی. مێروولەکان لە چۆنییەتی بڕیاری ژیر، ئاگاداریان کرد. زانا داوای لێ کردن زۆر بە پەلە خۆ بگەیەننە ژیر و پێی بڵێن دەست ڕاگرێ.

کاتێ چاوەڕوانی، هەر دەمەی بە ساڵێ تێدەپەڕی، ژیر دڵی زۆر بە پەلە لێی دەداو بێ تاقەتی گەیشتنی کاتی تۆڵەبوو.لەناکاو سەرو گوێلاکی پڵنگ لە دوورەوە دەرکەوت. ژیر بە ئەسپایی خۆی لێ نزیک کردەوە لەپێلاوەکانییەوە وەسەرکەوت، خۆی گەیاندە لای ملی و قەپاڵێکی توندی لێ گرت، بە شێوەیەک کە تەنیا مێروولەیەکی تینووی تۆڵە دەیتوانی وا قەپێ بگرێت و پڕ بە زاری خۆی گۆشتی لێ بکاتەوە. پڵنگ لە تاوی ئێش وەک فەنەر هەڵبەزیەوەو دەستی بۆلای ملی بردو ژیری لە نێو پەنجەی خۆی گرت و فلیقاندییەوەو فڕێیدا.

ناردراوەکانی زانا کاتێ گەیشتنە لای ژیر کە لە ئێشان، بە دەوری خۆیدا جینگڵی دەداو دروشمی (بمرێ زۆردار)ی لەسەر زمان بوو.

یەکێک لە مێروولەکان گوتی:

– ژیر لە بیرتە مام باپیر گوتی « ئێمە بەپڵنگ ناوێرین» بۆ بە قسەت نەکردو خۆت بەو دەردە برد.

ژیر لە وەڵامدا گوتی: ئەوە قەوەتی پەنجەی پڵنگ نییە منی وا لێکردووە، بەڵکو ئەوە زەختی ئەو ئەرکانەیە ئێوە شانتان لە ژێری خاڵی کردووە. مێروولەکان ژیریان هەڵگرت و بەرەو ماڵ بردیانەوە.

زانا تاسەمەندی دیتنی دووبارەی ژیر بە هەموو بێ وازی خۆیەوە خۆی گەیاندە دەروازەی شار و چاوەڕوانی هاتنەوەی ژیر بوو کە تەرمی ژیریان هێنایەوە. زانا بە هەرێووک دەست بەسەری خۆیدا داو گوتی:

– مێروولەکان ڕۆڵەیەکی هەرە ژیرو دڵسۆزی خۆیان لە دەست دا کە درەنگ جێگای پڕ دەبێتەوە. بەڵام ژیر بە مردنی خۆی دەرسێکی گەورەی لە خۆ بەخت کردن و مردن لە پێناوی ئامانجی ڕزگاری بە ئێمە نیشاندا. تەنیا داخم ئەوەیە، دەبوو ئەو دەمەی خۆی کردبایە بە قۆچی قوربانی، کە بە مردنی، تای تەرازووی ژیانی لە بواری سەربەستی دا قورسی کردبا.

مێروولەکان کە تەرمی ژیریان لەسەر شان بوو، لەبەر خۆوە دوا قسەکانی ئەویان دووپات دەکردەوەو بۆ مێروولەکانی دیکەیان دەگێڕایەوە «ئەوە قەوەتی پەنجەی پڵنگ نییە منی وا لێ کردووە، بەڵکو ئەوە زەختی ئەو ئەرکانەیە ئێوە شانتان لە ژێری خاڵی کردووە».

جاری وایە، گایەکە بە هۆی ماندوو بوون، بۆ حەسانەوە شاخی دەگۆڕێت و شاخەکەی دیکەی وەبەر زەوی دەدات. ئەو نۆرە گۆڕینەیە، دەبێتە هۆی ئەو بومەلەرزەیەی کە ئەتۆ دیتووتە.

ژیر کە مێروولەیەکی لێزان و وریا بوو، بە بیستنی ئەو شتانە ئیزنی قسەکردنی لە گەورەکان وەرگرت و گوتی:

– من بە هەموو ڕێزێکەوە کە بۆ قسەکانی مام باپیرو ئەزمونەکانی ژیانی وی دادەنێم، لەگەڵ بڕێک لە فەرمایشتەکانی مام باپیر نیم.

یەکەم: بروسکەو گرماندنی هەور بە هۆی یەک کەوتنی بە توندی دوو هەوری موسبەت و مەنفی‌یە کە ئەو بروسکەیە، پێک دێنێت و هیچ پێوەندییەکی بە حەزرەتی جوبرائیلەوە نییە.

دووەم: ئەو زەوییەی کە ئێمەی لەسەر دەژین لە مێژ ساڵ لەمەوبەر گۆێکی گەورەی ئاوری بووە. وەکو هەتاوی ئێستا کە بە هۆی گەڕانی بە دەوری خۆیدا پاش ماوەیەکی یەکجار زۆر کە گەرما و سەرمای بەسەردا هاتووە و گیان لەبەران توانیویانە لەسەری پەیدا بن و بژین. بەلاّم ناوی ئەو گۆ گەورەیە هەروەها گەرم و ئاورینە و زۆر جاران هەڵم و تینی ئەو ئاورە، دەبێ بە هۆی ئاور پڕژێن یان قەڵشینی زەوی، کە هۆی بوومە لەرزەیە.

سێیەم: من پێم وایە لەو ڕۆژانەی بێکاری دا دەبوایە ئێمە بیرێکمان لە چارە نووسی ڕەشی خۆمان کردبایەوەو لە بیری ڕێگایەک دا ببایین کە لەم وەزعە ڕزگار بین، ڕۆژ نییە لەملاو ئەولا، پێ‌پان بە دەیان کەسمان لێ نەکوژێ و لەبن پێیدا لەت و پەتمان نەکات یان بە قەپاڵێک بژێوی ساڵمان هەڵنەلوشێ. ڕۆژ نییە بە پێنج جارو دەجار شارەکەمان بە سەردا نەڕوخێنێ. جا کەوابوو ئەوە بوومەلەرزە و بروسکە نین کە ژیانیان لە ئێمە تاڵ کردووە، بەڵکو، ئەوە پێ‌پانە کە دوژمنی گیان و ژیانی ئێمەیە. جا داواتان لێ دەکەم وەرن پێکەوە دەست وەدەست بدەین و ڕاپەڕین دەست لە دەست و قەوەت لە خودا، بەڵکو توانیمان دەرەتانێک بۆ ڕزگاربوونی خۆمان لەو هەموو ماڵ وێرانی و بەد بەختی‌یە بدۆزینەوە.

مێروولەیەک بە نێوی مووچەخۆر، قسەکانی ژیری زۆر پێ ناخۆش بوو گوتی:

– پێم سەیرە تۆ ئاوا سپڵەو نمەک نەناس بی. ئێمە نانی ئەو پیاوە دەخۆین. ئەو شتانەی کە لە ئەمبارەکەمان کۆمان کردۆتەوە هەموو بەرهەمی تێکۆشانی شەو و ڕۆژی پێ‌پانە و ئێمە لە زەوی و زاری ئەو دا دەژین.

ژیر وەلاّمی دایەوەو گوتی:

– باب و باپیرانی ئێمە هەزاران ساڵ پێش هاتنی پێ‌پان لەم وڵاتەدا ژیاون و لەبرسانیش نەمردوون، کاریان کردووەو بەرهەمی تێکۆشانی خۆیان خواردووە کەسیش نەبووە لە ژێر پێدا پانیان کاتەوە. ئەوە پێ‌پانە بە ملهوڕی دەستی بەسەر وڵاتی ئێمەدا گرتووە. لە خۆڕا یاسای بۆ داناوین چونکو ئەوە ئاکاری زەمانەیە کە زۆرداران بە قازانجی خۆو بە کەیفی خۆ قانوون دانێن.

پێشینان گوتوویانە: (کە زۆر هات قەباڵە بەتاڵە). ئێمەش دەبێ بۆ پاراستنی گیان و ژیانی خۆمان بە هێز بین.

مام باپیر وەدەنگ هات و گوتی:

– خۆشەویستانم، زۆربەی زۆری قسەکانی ژیر ڕاستە، من زۆر شتی تازە لە ژیر فێر بووم کە لە پێشدا نەم دەزانی، بەلاّم بە ئەزموونێک کە من لە ژیاندا هەمە، ئێمە بە پێ‌پان ناوێرین، دەنا من زیاتر لە ئێوە دڵم لە پێ‌پان خوێن دەگرێ. لە ماوەی تەمەنی درێژمدا، بە دەیان جار پێی لەسەر ناوم و دەست و لاقی شکاندووم، ڕەنگە ویستی خودا بووە، کە نەمردووم.

ژیر وەلاّمی دایەوەو گوتی:

– مام باپیری بەڕێز توانای هەر کام لە ئێمە بە تەنیا هێندە نییە، بەلاّم ئێمە، پێکەوە هێزین و هێزی گەل بە هیچ شتێک تێک ناشکێت. هەر ماوەیەک لەمەو پێش خزمەکانی ئێمە لە شوێنی دیکە هێرشیان بردۆتە سەر دەیان پێ‌پان و تۆڵەی خۆیان ئەستاندۆتەوە و توانیویانە ناوچەی خۆیان لە بوونی زاڵمان و خوێن مژان پاک بکەنەوە. هۆی ئەو سەرکەوتنە تەنیا لە یەکگرتن دا بووە. من هەر چەند هەست

www.arsivakurd.org

چیرۆک

مێـرووڵــه

کەریمی پورقباد

دوو ڕۆژ بوو بەبێ پسانەوە باران دەباری، هەر دەتگوت کوزەی سەرو ژێرە.

مێرووله ڕەنجدەرو ماندوییی نەناسەکان دەرفەتیان هێنابوو، لە دەوری یەک کۆ ببنەوەو لە فرە شتان بدوێن. مێرووله خونچیلانەکان کە تازە چاویان پشکوتبوو، لە ترسی ڕووناکایی بروسکە و گرمە گرمی هەوران لە ئامێزی دایکیان خزا بوون و پێیان وابوو هیچ قەڵاو مەتەریزێک، قورس و قایم تر لە باوەشی پڕ لە خۆشەویستی دایە نییە. ئەسپی سەرکێش و بێ لغاوی قسە هەر کاتە لە هەواییەک و هەر دەم و سات بۆ لایەک دەچوو. هەر پرسیار بوو دەکراو هەر وەڵام بوو کە دەدرایەوە.

ڕووی پرسیارەکان پتر لە مام باپیر بوو. مام باپیر، پیرە مێرووڵەیەکی دنیا دیدەو قسە خۆش بوو، لەماوەی ژیانی دوور و درێژی پڕ لە هەورازو نشێوی خۆیدا، زۆر بەسەرهاتی تاڵ و شیرینی هەبوو، کە بۆ مێرووڵەکانی بگێڕێتەوە.

ڕووی پرسیارەکان پتر لە مام باپیر بوو. مام باپیر، پیرە مێرووڵەیەکی دنیا دیدەو قسە خۆش بوو، لەماوەی ژیانی دوورو درێژی پڕ لە هەورازو نشێوی خۆیدا، زۆر بەسەرهاتی تاڵ و شیرینی هەبوو، کە بۆ مێرووڵەکانی بگێڕێتەوە و سەریان لە ڕۆژەکانی بێکاریدا گەرم بکات. بەسەرهاتەکانی مام باپیر گەلێک جار مێرووله لاوە دڵپاکەکانی وەگریان و پێکەنین دەخستن. فرە چیرۆک گوتران و زۆر پرسیار وەڵام درانەوە. بڕێک لە پرسیارەکان بۆ وێنە ئەمانە بوون:

– مام باپیر ئەو ڕووناکییە چییە نێو شارەکەمان ڕوون دەکاتەوە؟

مام باپیر: ئەوە بروسکەیە چاوی مامی.

– ئەی ئەو دەنگە چییە پاش بروسکە دێت؟ بروسکە چۆن دروست دەبێت؟ ئەو دەنگ و بروسکەیە تەنیا بۆ ترساندنی ئێمەیە؟

مام باپیر: نە ، ڕۆڵەی مامی، ئەو کاتەی کە خودای مەزن بە جەنابی جوبرائیل فەرمان دەدات بارانی ڕەحمەت بەسەر خەڵکدا ببارێنێ و زەوی بۆ دانی بەرهەمی باشتر، پاراو بکات. حەزرەتی جوبرائیل، لە تاوی فەرمانی خودا، بە تورەییەوە، بەهەوران ئەمر دەکات کە باران ببارێنن. ئەو بروسکەیە، لەوێک کەوتنی قامچی و ئەو دەنگەش دەنگی پڕ لە سامی حەزرەتە. جا کەوا بوو ئەو گرمەو بروسکەیە هیچ جێگای مەترسی نییە.

– مام باپیر ببورە جوبرائیل کێیە؟

مام باپیر: مامە گیان فریشتەی وەڵام بەری خودای گەورەیەو فەرمانەکانی جێبەجێ دەکات.

مێرولەیەکی دیکە دەستی بە قسەکردن کردو گوتی:

– مام باپیر ئەوە لە مێژە پرسیارێکم لە دڵ دایە بەڵام بەهۆی کارو گیروگرفتی ڕۆژانە، کاتی ئەوەم نەبووە بپرسم، ڕۆژێکی کە بۆ کۆکردنەوەی پێخۆر، چووبووم لەناکاو زەویەکە لە ژێر پێم چەند جار بە توندی ڕاژا. من ترسام و ڕاچەنیم.

مام باپیر: خۆشەویستم ئەو ڕاژانەی زەوی بومەلەرزەیە.

باشە مام باپیر زەوی چۆن لە خۆڕا دەلەرزێتەوە؟

مام باپیر: ڕۆڵە گیان ئەگەر بیری لێ بکەیەوە، هیچ کارێک لە خۆڕا نییە. ئەم زەوییەی ئێمەی لەسەر دەژین، لەسەر شاخی گایەکە، گایەکەش لەسەر پشتی ماسییەکە و ماسییەکەش لە دەریایەک دایە.

دەبزوای. دەبزوایت و بەر پەنا و قوتەی گرد دەکەوتی. بەهیچ گردێکەوە نە دەگیرسایتەوە. بەرەو هەناوی شتێ دەبزووتی. چی بوو؟ چ نەبوو؟ ئەو شتە تاریکایی بوو یا ڕۆشنایی؟ نەتدەزانی. شنەی بایەک، سووک سووک باڵەو باڵی گردەکان دەیبردی و دەیهێنای. هەر لە خۆڕا دەخولایتەوە و هەر لە خۆڕا بەدووی هەناوێکدا دەگەڕای...

***

دار توومەکەی دەم جۆگاکە، هەموو ڕۆژێ، بەیانیان چاو دەبڕێتە کەمەی کەلی لای ڕۆژ هەڵات:

– هاکە هاتیتەوە... هاکە هاتیتەوە بەر سێبەرەکەی و هەردوو قاچت خستنە ناو جۆگە ئاوەکە... هاکە هاتیتەوەو ژیان بە دەمارە وردەکانتدا، بەڕەگەکانی پەنجەتدا کشا... هاکە بە خۆت و بەردێکی خڕەوە دانیشتیت و ڕەگی نادیارت لە پەنجەکانی پێتەوە داکوتا... هاکە لەگەڵ خۆری ڕۆژێکدا هەڵهاتی و گەڕایتەوە ناو خۆڵە هەزار جار سووتاوەکەی ئاوایی ... هاکە هاتیتەوەو بووی بە دەنکە زیخی دەوری ڕەگی گوڵە زەردە و پێی هەزار پێ و قنچکەی بەردی نێوان پەنجەی وردی منداڵی بێ داک و باب... هاکە هاتیتەوە و بووی بە گۆی گردێکی ئەو دنیا بازنەییەو کەس نەیتوانی هەڵتکۆڵێ...

١٩٩٠/١٠/٢١

ستۆکهۆڵم

پەراوێز:

١– تەبرسان گەورە : گۆڕستانێکە، مردووی گوندی «گوڵدەرە»ی لێ دەنێژرا، بەڵام لە «حەسار»ەوە نزیکترە.

قومسال، قلینچ دوو پارچە زەوی خوارو ژووری ئاواین.

٢– ئەو گوندانەی کە لەم چیرۆکەدا ناویان هاتووە کەوتوونەتە سەرەوەی کەرکوک... هێندێکیان ساڵی ١٩٦٣ ڕوخێندران و هێندێکی تریان لە سەردەمی (ئەنفال)دا.

٣– ترپ : توور.

٤– سەرک : سەلک

٥– کلاو قرپی : کلاوێکە، منداڵ لە گوڵە زەردە دەیچنن و ماوەی چەند سەعاتێ لەسەری دەکەن. ئەو ناوە، تەنها بەو کلاوە دەگوترێ کە لە گوڵە زەردە چنرابێ.

٦– باڵۆرەیەکی باوی ناوچەکە بوو. کەسیش نەیدەزانی ئەو حەسەنە کێیە.

٧– شامە غەریبە: گۆڕی ئافرەتێکی گوایە «ئەسحابە»یە. بەلای خەڵکی ناوچەکەوە پیرۆز بوو و نیازیان لەسەر دەگرتەوە.

بارە غولغول : مەرقەدی پیاو چاکێکی وەک «بارە گورگوڕە» ژنی نەزۆک دەچوونە سەری و خۆیان بە گردۆڵکەکەدا گلۆر دەکردەوەو ئەوەیان دەگوت کە بۆ بارەگورگوڕ گوتراوە «بارە غولغول بەگوڕ هاتم بۆ کوڕ هاتم»

خدر زیندە : ناوی گۆڕستانەکەی گوندی حەسارەو هەر لە «خدر زیندە»ی بەناوبانگەوە هاتووە.

٨– نارچێ : ناتەزێ «لەسەرما».

٩– ناژنەرێ : نابیستێ.

١٠– کەمە : چەماوە وەک دەمی داس «کەمەی گۆچان» باوە.

١١ بەور : وردترین گەردی کا. پووش کە دەسووتێ، هێندێ لە سووتاوەکەی لەگەڵ دوکەڵدا دەچێ بە ئاسماندا.. «بەور»ی پێ دەگوترێ.

دەمرێ... ئەو دێیە ناوکی دنیایە.

دەڵە دێوێ، وەک هەوری رەش لێت پەیدا بوو. چنگی لە سینگت گیر کرد، رەگی پەنجەی گەیشتە دڵت. رایتەکاندی و کرتەی لە رەگت هەستان. زەوی نرکەی لێوە هات. خاکە خۆڵەمێشیە هەزار جار سووتاوەکە زریکاندی... هەڵیکێشایت و بردتی. زەوی نەمرد. ئەگەر زەوی بەو نرکانە بمرێ، هەر لە سەرەتاوە دروست نەدەبوو. تۆش نەمردی، رەگت لەسەرتەوە دەرکرد. لە چاوتەوە، لە گوێچکەکانتەوە، لە دەمتەوە و لە سینگتەوە رەگی وەک رەگی گوڵە زەردەت دەرکرد. هەر تاڵێکی هەزار دەنکە زیخی وردی پێوە بوون.

***

گەیشتیتە وڵاتێکی خاک نەسووتاوی بێ گردو کەمە. وەک ئەو دەمەی کە لە دەنکە زیخ و قنچکە بەرد ورد دەبویتەوە، لە جەستەی دەڵە دێوە هاوسەرە دایکانەکەت ورد دەبوویتەوە:

ئەم خاڵە لەوەیان رەشترە. ئەم خاڵە لەم خاڵە خڕ ترە. سەری ئەم داوە قژە قڵەشاوە. ئەم گۆ مەمکە، کونێکی بۆ شیر لەو گۆیە کەمترە. لێی ورد دەبویتەوە، لە خەتەکانی ناو لەپی، لە گەندەمووی مەچەکی، لە زیپکەی باسک و لاملی ورد دەبوویتەوە. نەتدەزانی لە چ دەگەڕێی. وێڵی دوای نهێنییەک بوویت کە لە خۆشت نهێنی بوو. ئەوەی ویستت، لە خاکی ئەو جەستەیەدا نەبوو. وەک قەوزە بە سەریەوە مای بۆ ئەوەی بتتوێنێ، دەبوو مەمکی لە زارت نێ...

بەرەو وڵاتێکی بێگۆی دی و بەرەو باوەشێکی نادایک خۆت راپسکاند. دەڵە دێوە هاوسەرەکەت نرکەی دابڕان تەزاندی... نرکەی دابڕان پەکی خست. وەک بنێشتە تاڵەی بەر هەتاو داچۆڕایە ناو خاکەکەوە.

هیوای هێلانەی دڵت چکی کرد. چی دی بەدوای باوەشێکدا نەگەڕای کە بە باوەشی ئەو هەموو دایکە نەچێ. بە خەیاڵ، ژنێکت داڕشت؛ قژی وەک قژی رەعنە بوو. دەمی وەک دەمی خەجێ بوو. چاوی وەک چاوی ئامە بوو. مەمکی!.. هیچ ژنێکت وەبیردا نەدەهات کە مەمکی سەرچاوەی ژیان نەبێ. دەستی!.. دەستی هیچ ژنێکت وەبیردا نەهاتەوە کە سۆزی دایکێکی تێدا نەبێ. ئەو ژنەی کە داتڕشت.. وێنەی بە دارتووەکەی دەم جۆگە ئاواکەی ئاوایی دەچوو...

تۆ لە وڵاتی بێ گردو گۆ و (کەمە) (١٠) وە، دار تووەکەش لە خاکی شیر تێپەڕی و بەژیان ئاوسی ئاواییەکەتەوە، چاوبڕکێتان دەکرد. رەگەکانی کەللەسەرت، زیخەکانی هەڵوەرین. گەڵاو گۆپکەت سیس هەڵگەڕان. کزو سیس بووی. هێواش هێواش، دازایتە ناو تاریکاییەکی بێ ئامان و بێ سەرو بنەوە. شتێکت، شڵپ بەر بووەوە. جەستەت بوو و ڕما. وەک دیوارێکی رزیو، هەستت بە لەزەتی هەڵوەرینی جەستەت دەکرد. هەستی ترت بۆ پەیدا بوو. دەکشای، وەک بەردێکی پڕ بە مشتی منداڵێت کە بەرەو بنی بیرێکی بێ بن هەڵدرابێ، دەکشای. تیژ دەکشای بەڵام جەستەی داتەپیوی خۆتت دەدی کە رەگەکانی کەللە سەری وشکەوەبووی، خۆیان لەملی هاڵاندبوو. جەستەکەت، وەک کەرتە دەرخۆنەیەک، وەک هەنگڵی رەق هەڵاتووی مەشکەیەک. وەک سەرە تەشییەکی بێ کەڵک یا هەر شتێکی لە کەڵک کەوتووی سەر زبڵدان دەهاتە بەرچاو. خەمت لێ نەدەخوارد. ئەو جەستەیە، چی دی خۆشەویست نەبوو. دنیایەکەتیش، وەک گۆ خڕ بوو. پەمەیی بوو و لە هێندێ جێوە پەڵەی سووری پێوە بوو رەگ و دەماری وەک خوێنی تێدا بوون... نە ئازارت هەبوو نە خەم. هەستت دەکرد، لە نێوان دوو بەرداشی زەبەلاحدا دەهاڕدرێی. خرمە خرم و قرچەقرچی ئێسقانەکانت هێند پێ خۆش بوو پێت وابوو تەزووی حەزت پێ دەگا... داچۆڕای، بە نا سروشتی دا چۆڕای. هەموو شتێ بەرەو زەوی دادەچۆڕێ، کەچی تۆ بەرەو حەوا داچۆڕای. سووک سووک، بەرەو حەوا هەڵکشای. دەستت لە جەستەت گیرا ... هیچت وەبەر دەست نەکەوت. هەستت کرد دەستیشت نەبوو. روانیتە خوارێ، دنیا خڕو بازنەیی بوو. هەزار بازنەی بچووک بچووک لەناو بازنەیەکی خڕی گەورەدا، پاڵەپەستۆیان بوو. یەکێکیان داگیرسابوو. دەستت لە جەستەت کوتا. لەش هەبوو نە دەست. لەخۆت و بازنە داگیرساوەکەت پرسی:

– هەی هەی !! کوا جەستەم؟! هەی هەی!! من کوام.

خۆت نەدەبزواند، کەچی دەبزوای. بەدەم باوە، دەهاتی و دەچووی. وەک بەوری (١١) بەربا وا بووی، قورساییت نەبوو. سووک سووک دەهاتی و دەچووی. نە دەتویست ببزوێی نە هەوڵی نەبزوتنت دەدا.

نەکەوتبوو دووجاران مێرد بکا، دڵت خۆش دەبوو:

– دایک بمرێ لەوە چاکترە دووجاران مێرد بکا، دایکی من مرد. من دایکی خۆم نەدیوە... خوایە دەبێ دایک چۆن بێ؟! ئەوەت لەبەر خۆتەوە دەگوت و سەیری پەنجە قوڕاوییەکانی پێت دەکرد. دڵت خۆش دەبوو کە هێشتا دڕکە پێکوڵە ڕەق نەببوون و بە پێتدا نەدەچەقین. هەستت بە ماندوو بوونی ملت، لەژێر کڵاوەکەتدا دەکرد.. گوڵە زەردە، تەڕ و ئاودار و قورس بوون. گرێی چنینیان، لێرە و لەوێ بە ناوچەوانتدا دەچەقین و سووکە ئازارێکیان پێ دەگەیاندی.

وەک هەر ڕووەک و گیاندارێکی ماڵی و کێوی، زەوی دەیژیاندی و پەروەردەی دەکردی و پێی دەگەیاندی.. زەوی هەموو شت و هەموو کەسێکت بوو. خۆ زەوی و بستۆکە پیرۆزەکانی نەبوانایە هەر دروستیش نە دەبووی. دایکت، ژنێکی نەزۆک بوو. بەزەبری «مەرقەدەی پیاوچاکان پەڕیتە هەناوی دایکتەوە. «شامە غەریبە» و «باوە غولغولە» و « خدر زیندە» (٧) و «باوەگوڕگوڕ» لە خودا پاڕانەوە تا دایکت زگی پڕ بێ و تۆ دروست بی. لەبەر ئەوەی «باوەگوڕگوڕ» لە عاقاری بەرچاوت و لە ناو بازنەی دنیاکەی تۆدا نەبوو، بەلای تۆوە لە دنیایەکی دی بوو. دایکت بەرۆکی بەرنەدان و نەدان. تا زگی خۆی پێ پڕ نەکردن وازی لێ نەهێنان! وەک زالو بە هەناوی دایکتەوە لکای، دروست بووی.. پاشان، نرکەت لێ هەستاند و ترازای، دایکت وەک زەوی بەپیت و خۆڕاگر نەبوو. دایکت هەر بەو نرکەیە مرد... نرکەی لێک دابڕان و جودا بوونەوە بە کۆرپەیی، مەمکی هەموو ژنی ئاواییەکەت دەمژی. هەموویانت کرد بە دایک و هیچیشیان دایکت نەبوون. مەمکی چرچ و لۆچت مژی. مەمکی گۆشتن و توندو پڕ شیرت مژی. مەمکی وەک بەردەکەی ناو مشتت، ڕەق و بچکۆلەت مژی. ئاخر کچە عازەبێکی تازە پێگەیشتوش، وەک شەک مەڕ، بەسەرتدا دەیبانی و زوو زوو مەمکی لەزار دەنای.. تەزووی سەیرت پێ دەبەخشی. پاش هەر مەمک مژینێکیش، بەردی خۆلاویت دەمژی... تۆ چ بووی؟!.. نە تێر خاک دەبووی نە تێر مەمک. گردۆلکە دوورو نزیکەکان، لەبەرچاوت ، وەک مەمک بوون.. گۆزیان هەبوو. خەمت لە گردەکان دەخوارد کە دەتزانی عەسکەر گۆپکە قوتەکانیان هەڵدەدڕی.

لە پڕێکدا خۆشت نەتزانی چۆن زەوی دەستبەرداری سەرت بوو. خۆشت نەتزانی چۆن باڵات هەڵکشا و چۆن گەورە بووی. گەورە بوویت و ڕەگت زیاتر بەرەو ناو هەناوی ئەو خاکە ڕۆچوو. چاوت زیاتر بڕی دەکرد. ئەو دیو دنیا بازنەییەکەش شارەزا بووی. بە پێت بە گشت دۆڵ و تەلان و پاڵ و پەسێوێکی ناوەوەی بازنەکە و دیوی ئەو دیویشەوە دەبرد. دەتزانی لەو دیو بازنەی وڵاتەکەت بازنەی دی هەن. دەتزانی کە لەوێش زەوی دەنرکێنێ و ئەوێش هەر ئەو خۆڵە خۆڵەمێشی‌یە هەزار بار سووتاوەیە. گەورە بوویت و هۆشت فراوان بوو. تا خاڵخاڵان و هەیبە سوڵتان و پیرە مەگروون و ئەولا تریش بڕی دەکرد. بەڵام دەنکە زیخ و قنچکە بەردی ئاوایی، لەبەرچاوت بچووک نەبوونەوە. لەبەر خۆتەوە دەتگوت:

– ئەگەر قنچکە بەردێکی ئێرە بیەمە سەر پیرەمەگروون چ دەبێ؟ بەردی ئەوێ، بە هاوڕێی خۆیانی دەزانن؟! خاکی ئەوێ دەیگرێتە خۆی؟! ئەی لەوێ نارچێ (٨) ؟!.. نا... نا... بەردی ئێرە لەوێ هەڵناکا. هی ئەوێش لەبەر هەتاوی ئەم گەرمیانە هەڵناکا. بەردی ئێرە، وەک گلێنەی چاو وایە و لەجێی خۆی نەبێ نابینێ. هی ئەوێش، وەک ... وەک گوێیە و بەو سەرەوە نەبێ نازنەوێ (٩)... توخوا خوایە با هەرشتەو لە جێی خۆی بێ... ئاوها، وەک هەیە چەند جوانە!

گەورە بویت و مەودای هۆشت فراوان بوو. خەتت دا، دڵت کرد. کەچی لەهەر کیژێ ڕادەمای سیمای دایکێکت دەدی. هەر کیژێکت، وەک بڕکێ دەدی کە جووتێ مەمکی گواڵبەدەمی گرتبێ. دڵت، وەک پشیلەی دەستەمۆ، ئامادەی هەموو باوەشێ بوو. دڵت دا بە گشت کیژەکانی ئاوایی... بە کەسیشت نەدا.. لەباوەشی هەموویاندا، شیرو تیری «خوشکی شیری»ت دەچڕوسکانەوە. هەموو ڕۆژێ، مرخت بۆ سبەی خۆش دەکرد تا هێلانەیەک پەیدا کەی، تا وەک زالوو بەهەناوی کیژێکەوە بلکێی. کەس نەیدەتاراندی.. وەک سەردەمی کۆرپەییت باوەشی کیژت بۆ واڵا بوو. بەڵام کە سەرت دەخستە سەر سنگیان، نەوسی منداڵیت دەبزوا. دەستت بۆ مەمک گڕ دەدا... دەتمژی و خەو دایدەگرتی.

ساڵ سواری سەری یەک بوون. ڕۆژگار یەکیان شێلا... نە دایکێکت بۆ پەیدا بوو نە هێلانەیەک بۆ دڵت. لە هەموو شتێ دوو دڵ بووی ئەوە نەبێ کە ئەو دنیە چەقی دنیایە، ئەو دنیە نەبێ زەوی

دابــڕان

کاکە وەیس

پێشکەشە بە کوشتەی بێ وڵاتی و هەژاری و بێ دایک و باوکی «ئەحمەد سەعدون»

وەک بادەم، ڕەق و وشک و چیر و چاوقایم بووی. وەک بادەم، پڕ بووی لە ژیانی شاراوەی نوستوو. پەنجەی پێت، لە ڕەگی نادیارانەوە، خۆشاوی زەوییان دەمژی و ژیان، بەدەمارە وردیلەکانی جەستە بچکۆلە لاوازەکەتدا دەکێشا. بە زەوی دەژیایت و زەوی پێت دەژیا. لەگەڵ خاکە خۆڵەمێشی‌یە هەزار جار سووتاوەکەی ئاواییدا تێکەڵاوی یەک دەبوون. تەن و گیانتان تێکەڵ بەیەک دەبوون. تۆ، دەبووی بە خاک و خاک لە تۆدا خۆی دەنواند. ڕەنگی یەکترتان دەگرت. وەک «قەبرسان گەورە» و «قلینج» و «قومساڵ» (١) بووی بە بەشێکی ئەو خاکەو وەک دار توومەکەی دەم جۆگە ئاوەکە ڕەگی نادیارت تێدا داکوتا.

خەڵکی دێ، لە دوورەوە لوتکەی هەیبەسوڵتان و پیرە مەگروون و لوتکەو چەمکێکی خاڵخاڵانیان پیشانی یەک دەدا تۆش لە قنچکە بەردو دەنکە زیخ و سەرو ملی قالۆنچە و سەری بزێوی مێش و پێی هەزارپێی ژێر بەرد ورد دەبویتەوە. هێندە لە چاوت نزیکت دەکردەوە تا بە بارتەقای پیرەمەگرونی بەرچاوی گەورەکانی لێ دەهات. خەت و خاڵ و دەمار و ڕەگی بەردی پرمشتت، بە پاڵ و پەسێو و پەڵە بەفری خاڵخاڵان دەچواند. بەردی پڕ مشتە بچکۆلەکەت کلۆری وەک ئەشکەوتی چیای تێدا بوون. بەردی وات خۆش دەویستن، زمانت پێدا دەهێنان و تامی خۆڵت دەکرد. بەردی خڕ و لووست بەلاوە پیرۆز بوون و بەختت پێ دەگرتنەوە. تەمەنت گەورە دەبوو. ڕۆژگار یەکیان دەشێلاو ساڵ سواری سەری یەک دەبوون. کەچی جەستەت وەک خۆی دەمایەوە. سەرت قایل نەدەبوو بەرەو سەرێ بکشێ و لە زەوی دوور کەوێتەوە. چاوت ڕازی نەدەبوون لەو دانە گەوهەرانە دووربکەونەوە... بەڵام هۆشت، وردە وردە فراوان بوو. هۆشت، لە دوو کۆڵان پتر بڕی نە دەکرد. دوایی سنووری کۆڵان و عاقاری زەوی و زاری ئاوایی بەزاند و تا دوورتریش بڕی دەکرد. وڵاتی خۆت ناسی... وڵاتی تۆ، چوار پێنج گوند بوون کە جارجارێ ژنیان لێک دەخواست و بە شین و شایی یەکەوە دەچوون. گوندەکانی وڵاتەکەت، لەیەکەوە دیار بوون و بە بازنەیەکی خڕی گردی خۆڕسک دەوریان گیرابوو. لەملاوە، کەمەی «کەلەی کوردەمبل و سیکانیان بوو، لەولاوە، گردەکانی دارەمان (٢) بوو کە ئێوارە نەبوو خۆر قووت نەدا، لای ژووریشەوە هێندێ گرد و گردۆڵکەی دی باوەشیان بۆ دنیەکەت و دنیایەکەت کردبۆوە. ئەوە دنیای تۆ بوو... گوندەکەشت، چەقی ئەو دنیا خڕە بوو.

بەهاران، گوڵە زەردەت لەناو زەوی لماوی شێداردا هەڵدەکێشا، هەرچەندە سووک بە دەستە بچکۆلەکانتەوە دەهاتن بەڵام لەگەڵ هەڵکێشانی هەر تەڵێکدا، زەوی نرکەی لێوە دەهات. نرکەی زەوی، بە نرکەی کێلانێ دەچوو کە خەنجەرەکەی خۆی بۆ سوورکردن هەڵکێشێ. نرکەی زەوی، بەنرکەی دایکێ دەچوو کە منداڵ لە منداڵدانی ترازابێ. گوێچکەت بە زەوییەوە دەنا، گوێت لە وژە وژ دەبوو. گوێچکەت دەخستە سەر بەردێکی خڕی پڕ مشتت کە نیوەی لەناو خاکدا چەقی بێ. گوێت لە چپەچپی گوڵە زەردەی شەرمن و فەریکە جۆی تازە شیر تێپەڕاو دەبوو. چپەیان تێکەڵاوی هاژەو وژەی لافاوێکی نادیار دەبوو. لە ڕەگی گوڵە زەردەی دەستی خۆت ڕا دەمای. هەر ڕەگێکی، سەدان دەنکە زیخی شێداری پێوە بوو. ڕەگی گوڵە زەردە سپی بوو. بەڕەگی ترپە بەغدایی (٣) بێ سەرک (٤) دەچوو.

گوڵە زەردەت دەچنی و دەتکرد بە کڵاو قۆڕی (٥)، تۆ و هەموو منداڵانی ئاوایی، بەهاران کڵاو قۆڕیتان دەچنی. هەموو جارێ کە کڵاوەکەت دەنایە سەرت، بالۆرە نەمرەکەی منداڵانت وەبیر دەهاتەوەو لەبەر خۆتەوە دەتگو:

– گوڵە زەردە گوڵی کردووە دایک حەسەن دوو شووی کردووە (٦). لەبەر ئەوە دایکی تۆ فریای ئەوە

گلکۆی گوڵی سوور

نەزەند بەگی خانی

برژانگەکانت بخە سەر لێوم
لێوت بخە سەر برژانگەکانم
رۆژگارێکە لە نێوان لێو و برژانگەکانمان
گوڵێکی سوور سەربڕاوە.

لە تاریکی شەوی تەزیوی رێگا نەبڕاوەکان
دەخزامە ژووری هەناسەت
دەخزایە ژووری هەناسەم
باڵندە باڵکراوەکانی لەشمان دەکەوتنە سەما
هێواش هێواش
دەبووینە شەو، دەبووینە خەو
دەبووینە گڕێکی یەکجار گەرم

لەسەر شۆستەی شەقامە رووتەکانی شارە دەمامکدارەکان
لەبرسانا پەنجەی یەکترمان دەکرۆشت
نەرم نەرم
دەتواینەوە
دەبوینە خوێن
بەناو پێست و گۆشت و گیانی یەکتر ئاوا دەبووین
دەبووینە رەنگێکی یەکجار سوور

لەناو تەلبەندی سنوورە خزیوو داتەپیوەکان
لەترسانا خۆم نوقمی ناو چاوت دەکرد
خۆت نوقمی ناو چاوم دەکرد

دەخوساینەوە
دەبووینە دوو جۆگەلە ئاوی باریک
لەسەرە خۆ
بەئەسپایی
دەرژامە ناو کەلێنەکانی رۆخی جەستەت
دەرژایە ناو کەلێنەکانی رۆخی جەستەم

لەناو باخچە بێ رەنگەکان
لەسەر باڵای پەلکە لە هۆشخۆچووەکان
دادەهاتینەوە
وردە وردە
نغرۆ دەبووین
دەرواین، دەبووین بە دوو تاڵەگیا
دەئاڵاینە قەدی تیشک
دەبووینە پەلکە زێڕینە، دەبووینە باران
نم نم
دادەبارین
دەبووینە رەنگێکی یەکجار سەوز
گوڵە رەنگمان لە کەزی درەخت دەدا.

لە کەنار دەریا
لەبەرامبەر چاوی ئاسمان
جلی بەرمان دادەماڵی
شەپۆلە توورەکانیش
گوڵە کەفیان لە جەستەی تینوومان دەدا
تنۆک تنۆک
دادەچۆڕاین
دەبووینە رەنگێکی یەکجار سپی

بەڵێ ئازیز
سالأنێکە سمفۆنیای لەش
سەمای گەرمی چێژ دەگێڕێ
بەلأم دلم
بیرت نەچێ
لە نێوان لێو و برژانگەکانمان
گلکۆی گوڵێکی سووری سەربڕاو
بێ هوودە
سنووری گەنجێتیمان دەکێشێتەوە.

کۆپنهاگن
١٩٨٩

www.arsivakurdi.org

شیعر

زریکەیەک!

شێرکۆ بێکەس

ئاو.. نەیبردووم.
بوومەلەرزەی قەزاوقەدەر لێی نەداوم.
من خوێن بردوومی خوێن بردوومی خوێن و خوێن.
بەفرم سوورروو
نەوتم سوورروو
هاوارم سوور
بە هاژەی سوور، بە گڤەی سوور
گوێی کەڕی دنیام بەرداوە..
بە برووسکە و بە چەخماخەی ئەم هەموو سەرە بڕڕاوەم
چاوی کوێری ئەم جیهانەم هەڵهێناوە.
ئاو.. نەیبردووم.
بوومەلەرزەی قەزاوقەدەر لێی نەداوم.
- ئەم سەرمای کۆست و ئازارە
پەتوو گەرمی ناکاتەوە.
- ڕەوە ژانی ئەم کێوانەم
لەبەر برسێتی و نان نی‌یە ئەحیلێنن.
«مانگ»ی بیرم
لەژێر چادردا هەڵنایە.
لەژێر ئەودا مێژووم ئەبێ بە ئەسپێکی خەساو.
«سەر»م بە هەورێکی نەزۆک.
- «شارەزوور» لەژێر چادردا
«خاک و خۆڵ» و «نالیی» ئێمەی لە بارئەچێ.
بێ «کۆیە» «حاجی»م دارچۆالەی
هەڵبەستێکە قەت گوڵ ناکا.
بەبێ «کەرکووک» «ئەثیریی»م باڵای دووکەڵی
کوانوویەکی کوژاوەیە.
- هەڵەبجە هەر، لەنێو نیگای هەڵەبجەکەی،
«مەولەوی»دا هەڵەبجەیە!.
هەر بەوەوە
شیعرە و هەنارە و گوارەکەی «عەنبەر خاتوون».
ئاو.. نەیبردووم.
بوومەلەرزەی قەزاوقەدەر لێی نەداوم
من خوێن بردوومی خوێن بردوومی خوێن و خوێن.
ئەی دنیاکەی چاو تێ بڕیو
لە ڕێچکەی زام و کاروانی مەرگی سوورم!
من ئۆقیانووسی خوێنێکم
هەموو جارێ «کوێت»ێکم تیاغەرق ئەبێ و
بۆ ئازادیی هەڵگیرساوم!.

مارتی/ ١٩٩١

www.arsivakurdi.org

دەتوانیٚ چەند ئاگاداری باش و بە کەڵک وەربگریٚ. بۆ وێنە: تۆو چییە؟ دەنکە تۆو چۆن شین دەبیٚ؟ کوولەکەیەک چۆن پەیدا دەبیٚ و لە کوێوە دیٚ؟ شتێکی بۆش و هوڵۆل وەکو کوولەکە چۆن رەسەرئاو دەکەویٚ. ورچ چۆن دەژی و چی دەخوا؟. باڵۆن وەحەوا دەکەویٚ؟ و...... هتد.

*** ئەمیل، میها نیوچە:** ئەم چیرۆکە لە جیاوازی دەدویٚ. جیاوازی نەتەوایەتی. ئەوانەی کە لە نەتەوە و رەگەزی جیاوازن، بۆی هەیە کە بە هۆگەلێکەوە بۆ ماوەیەک لە تەک یەکدا زۆر لەیەک نزیک بن و پێکەوە بژین، بەڵام سەرەنجام شوێنی راستەقینەی ژیانی هەرکەس ئەو شوێنەیە کە هاورەگەزی لێی دەژی. ئەو شوێنەیە کە بە چاوی سووک لێی ناڕوانن. ئەو شوێنەیە کە دەتوانیٚ هەڤاڵی رۆژی تەنگانەی لیٚبگریٚ.

ئامادە کردن

وێژەریی: زۆربەی چیرۆکەکان لە زمان وێژەرەوە دەگێردرێنەوە، زۆر زیاتر لە کاسێتی یەکەم. هۆی ئەمەش ئاشکرایە کە لەبەر ئەوەیە ئەکتەرەکان زۆربەی زارۆکن. کار لەگەڵ زارۆک بەو ئیمکاناتەوە کە لە هەندەران لەبەردەستمان دایە یەکجار چەوتوونە. جێی خۆشحاڵیە کە راوێژی دڵگری (شاسوار) وەکو وێژەری ئەم چیرۆکانە نەیهێشتووە ئەم کورتیە زۆر لە نرخی کاسێتەکە کەم بکاتەوە.

دیالۆگ و ئەکتەرەکان: دیالۆگی ئەم کاسێتەش وەکو کاسێتی یەکەمە، جوان و رێکوپێک. بەڵام ئەکتەرەکان جیاوازن. زۆربەیان منداڵن. لەبەر ئەوە جار و بار کورتی دێنن. دەرهێنەر ناچارە زۆر لە وێژەریی کەڵک وەربگریٚ. رەخنەی سەرەکی لێرەدا ئەمەیە کە نەدەبوو بە تەواوی تەنیا کەڵک لە زارۆک وەربگیردریٚ. گەورەیەکیش دەتوانیٚ دەوری بەرخێک بگێڕیٚ. ئەوەی گرنگە راوێژە و نەختاڵێک دەنگ گۆڕین. جێی خۆیەتی ئاماژە بە دەورگێڕانی یەکجار جوانی زارۆکێک بکەین کە لە تیاتری (کوندریٚ هەڵەز)دا دەوری (هرچۆ) دەگێڕیٚ.

رەخنەیەکی تر کە بەلامەوە زۆر گرنگە و لەسەر کاسێتی یەکەمیش هەبوو و رامگرت بۆ ئێستا ئەمەیە کە، لە هەردووک کاسێتدا حەیوانەکان هەر بەناو حەیوانن. وێژەر باسی بەرخێک، یان کەروێشکێک دەکا. کاتیٚ هاتە سەر شانۆ جیاوازیەک لە نێوان راوێژی بەرخ و کەروێشکدا نییە. دەبیٚ پێوانەیەک بۆ منداڵ دابندریٚ کە بتوانیٚ بەرخ و کەروێشک، یان فیل و مێروولە لێک بکاتەوە. دەبیٚ منداڵی گوێگر یارمەتی بدریٚ کە بتوانیٚ وێنەیەکی حەیوانەکە لە مێشکیدا بکێشێتەوە، دەنا چیرۆکەکە ئەو کاریگەریەی نابیٚ کە دەرهێنەر چاوەڕوانە. بۆو مەبەستە، ئەو ئەکتەرەی دەوری بەرخ دەگێڕیٚ نەتەنیا دەبیٚ راوێژی تایبەت بە خۆی هەبیٚ، بەلکو دەبیٚ بیپارێزیٚ. هەڵبەت دەرهێنەر لەو مەسەلە خافڵ نەبووە. لە چیرۆکی (شێر و رێوی)دا ئەکتەرەکان لە دەوری شێر و رێڤیدا دەوری خۆیان باش دەگێڕن؛ بەڵام لە چیرۆکەکانی تردا ئەو مەسەلە یان وەپشت گوێ خراوە یان بەرادەی پێویست بە گرنگ نەگیراوە. خۆزگە وەکو بابەتێکی سەرەکی لەبەرچاو بوایە.

ساوند ئیفێکت: لە زۆربەی ئەم کاسێتەدا ساوند ئیفێکت بە رادەی پێویست و رێکوپێک کەڵکی لیٚوەرگیراوە. لە یەک دوو شوێندا، چیرۆکی (ئەمیل، میها نیوچە)، دەرهێنەر تووشی هەڵە بووە. بۆ ئەوە کە دەنگی کۆمەڵە بەرخێک بڵاوبکاتەوە کەڵکی لە دەنگی منداڵان وەرگرتووە. ئەوە دەگەڕێتەوە سەر ئەو مەسەلەی کەلەپێش ئەو خاڵە باسمان کرد.

موزیک: لەم کاسێتەدا بەڕادەیەکی کەم کەڵک لە مۆسیقای لاوەکی وەرگیراوە. ئەوی دیکە مۆسیقای خۆماڵی‌یە و تایبەت بۆ ئەم کاسێتەش دروست کراوە، دەگەڵ چەند گۆرانی لە بارەی شانۆکانەوە. ئەمە پلەیەکی پێشکەوتن لە ئاست کاسێتەکەی پێشترەوە، نیشان دەدا.

تۆمارکردن: چۆنایەتی ئەم کاسێتەش هەنگاوێکی تری پێشکەوتنە لە ئاست کاسێتی یەکەمدا. ئەمجارەش ئەو دەرەتانە نەبووە کە هونەرمەندی خاوەن دەوڵەت و پشتیوان هەیەتی، بەڵام بە هۆی هاوکاری بنکەیەکی هونەری سوێدی- کوردی‌یەوە باشتر بووە. کاسێتەکە یەکدەست دەرچووە. لە ئاکامیشدا بە شێوەیەکی رێکوپێک، خاوەن نووسراوە و سەر بەرگ بە وێنەوە دەرچووە.

قسەی دوایی: (شاسوار) بە هۆی چەند ساڵ کاری رادیۆیی‌یەوە، بەتایبەت لە بواری چیرۆکدا، خاوەن ئەزموونێکی باشە. لەگەڵ ئەوەشدا بەو کارانەی نیشانی داوە کە ئەڤینداری کارەکەیەتی؛ ئەگەر دەرەتان و ئیمکاناتی باشتری هەبیٚ، کاری باشتر دەکا. چاوەڕوانی کارەکانی داهاتووی کاک «بارزان شاسوار» ین.

٤/١٠/١٩٩٠ کەنەدا

www.arsivakurd.org

تەرخان کردنی کات بۆ کاری هونەرییەکی لەوەختێکی دیاریکراودا کە تەنیا بۆ شانازی و خزمەت بە کەلەپووری نەتەوەکەمانە، نەک بۆ بەرێچوون.

* تێبینی: لە بابەت دەوری ئەکتەرەکانەوە لە رۆڵی حەیوان‌دا ئیرادێکی گرنگ لەسەر ئەم کاسێتە و کاسێتەکەی تریشە، کە لە شوێنی خۆی‌دا، کاتی باسکردن لەسەر کاسێتی دووهەم، لێی دەدوێین.

ساوند ئیفێکت: ساوند ئیفێکت لە چیرۆکێکی رادیۆیی‌دا خالێکی یەکجار گرنگە دەتوانین بڵێین کە ساوند ئیفێکت لە رادیۆدا کاری وێنە لە تەلەفزیۆن‌دا دەکا. یارمەتی بە گوێگر دەدا کە هەست بکا ئەکتەرەکان چی دەکەن. شوێنی رووداوی بەسەرهات کوێ و چ کاتە. لەوانە دەنگی پێ، راکردن، شکانی دارێک، شووشەیەک، دەنگی با، گرماندنی هەور، چریکەی مەل و...... هتد.

شاسوار زۆر بە رێکوپێکی ئەم بابەتەی لەبەرچاو گرتووە. بە تایبەت ئەگەر بزانین بۆ یەکێکی بێ ئارشیف و بێ دەرەتانی ئیزگەیەکی رادیۆیی یان بنکەیەکی دەنگ، ئامادەکردنی ئەم هەموو دەنگانە چۆن دەگونجێ، ئەوکات دەزانین کە کاری دەرهێنەر چەند بە نرخە.

موزیک: مۆسیقا یەکدەست نییە. تێکەڵاوێکە لە مۆسیقای لاوەکی و خۆماڵی. ئەوەی بەلای من و وابزانم هەموو گوێگرێکەوە گرنگە، شێوەی کەلک وەرگرتن لە موزیکە. شاسراو لەمەش‌دا سەرکەوتووە و مۆسیقا راسپاردەی نیوەرۆکی رووداوەکانە و لێیان دەوەشێتەوە. لەچەند شوێنێک دەکرا زۆرتر لە مۆسیقا کەلک وەربگیردرێ، کە لەم حاڵەدا وێژەریی کەمتر دەبۆوە کە پێشتر باسی درێژبوونی زیاتر لە رادەی پێویستی ئەم خاڵەمان کرد. بۆ نموونە لە چیرۆکی (شەنگەلۆک و مەنگەلۆک) دا، کاتێ بزن کارژیلەکان بەجێ دێڵێ، بێ ئەوەی کە موزیک بێتە گۆڕێ، وێژەر وەقسە دێ و هەر دوا بە دوای ئەوەیش دێتەوە سەر بەسەرهات. وێژەریش هەر ئەو شتە دەڵێ کە پاش خۆی لە زمان ئەکتەرەکانەوە دەگێڕدرێتەوە. لەو حاڵەدا ئەو دڵەکوتە و چاوەڕێ بوونەی کە دەبێ بدرێ بە بینەر، نامێنێ. لەو شوێنەدا کە باسمان کرد، دەکرا هەر پاش رۆیشتنی بزن، کورتە مۆسیقایەک هەبوایە، پاشان بەبێ قسەی وێژەر، هاتبایە سەر شانۆکە، کە گورگ لە دەرگای کارژیلەکان دەدا. بەم جۆرە ئەو منداڵەی گوێ لە چیرۆکەکە ئەگرێ زیاتر ورد دەبێتەوە. زیاتر مێشکی وەکار دەخا تاکو بزانێ ئەمە چ حەیوانێکە لە دەرگای کارژیلەکان دەدا و مەبەستی چییە. بۆ ئەوە کە بە گوێگر بگوترێ ئەمە گورگە. دەبێ پاش ئەوە کە گورگ کارژیلەکانی خوارد، گوێگر لەلایەن وێژەرەوە ئاگادار بکرێ کە شک و بۆچوونی گوێگر چۆن بووە. یەکێک لە خاڵە گرنگەکانی کە دەرهێنەرێکی شانۆی رادیۆیی وەکوو دەرهێنەری فیلمێکی سینەمایی دەبێ لەبەر چاوی بێ ئەمەیە: رازدارکردنی بەسەرهات.

تۆمارکردن: بۆ تۆمارکردنی ئەم کاسێتە ئۆستودیۆ و ئارشیف و کەبکە بە و دەبدەبەی تر وەکو دەزگای تۆمارکردنی پێشکەوتوو لە گۆڕێ‌دا نەبووە. هەمووی ئیستریۆکی ئاسایی بووە دەگەڵ هۆدەی ماڵێک و چەند کاسێت. بە لەبەرچاوگرتنی ئەو خاڵە بۆمان دەردەکەوێ کە (شاسوار) لە کارەکەی‌دا شارەزایە و سەرکەوتووە.

کاسێتی دووهەم

ماوە: ٦٠ (شێست) دەقیقە.

دەرهێنەر و ئامادەکار: بارزان شاسوار

ئاواز و مۆسیقا: سمکۆ دەری

هەڵبەست: جیهات دیار

بڵاوکردنەوە: وەشانخانا چاندا کوردی

ئەم کاسێتە لە دوو شانۆ پێکهاتووە کە هەردووک بە زاراوەی کرمانجی ژووروون. چیرۆکەکان لە بنەڕەت‌دا سوێدین و تام و چێژی کوردیان پێ دراوە.

بەر لەوە کە بچینە سەر هەڵسەنگاندنی ئەم کاسێتە، پێویست بە گوتنە کە ئەمجار هەوڵ ئەدەین باسەکەمان بەپێی رەخساو کورت تر بێ و تووشی دووپاتەکردنەوەی باسەکانی کاسێتی یەکەم نەبین.

کورتەی چیرۆکەکان:

❁ کوندرێ هەلەز: دوو ورچ بە ناوەکانی (هرچۆ) و (هرچک) بە یەکەوە زۆر هەڤاڵن. رۆژێک دەنکە تۆوێک دەدۆزنەوە و دەیچێنین. دەنکە تۆو شین دەبێ و بڕکە داوێ. پاش ماوەیەک کوولەکەیەکی یەکجار گەورەی پێوە دەبێ. (هرچۆ) و (هرچک) ناوەکەی دەکۆڵن و پەنجەرە و دەرگای تێدەگرن و دەیکەنە ماڵی خۆیان. رۆژێک باران دەبارێ. کاتێ ورچەکان وەخەبەر دێن دەبینن کە رەسەر ئاوکەوتوون. لەسەر ئاو هەنگوین و شتی تریان بۆ خواردن دەس ناکەوێ. ناچار دەس دەکەن بە ماسی خواردن. ئەمجار بە خۆیان دەڵێن: ورچی ئاوێ. زستان دادێ. رۆژێک لەسەرمان ئاگر دەکەنەوە. ناوی کوولەکە. بە گەرما و هەڵم و دووکەڵ تژی دەبێ و وەکو باڵۆنێک وەحەوا دەکەوێ. ئەمجار (هرچۆ) و (هرچک) دەبن بە ورچی حەوایی.

❁ ئەمیل، میهانیڤچە: مەڕێک بەرخێکی دەبێ بە ناوی (ئەمیل). ئەمیل وەکو بەرخەکانی دیکە ناچێ. نیوەی رەشە و نیوەی سپی. سەبارەت بەوە بەرخەل وەخۆی ناکا. رۆژێک لەبەر پەرۆش سەری خۆی هەڵدەگرێ. تووشی گورگێک دەبێ. گورگ لێی دەترسێ و رادەکا. (ئەمیل) دەگەڕێتەوە لای بەرخەکان و پێیان دەڵێ: «من گورگ ترساند»، بەڵام بڕوای پێ ناکەن. دیسان سەری خۆی هەڵدەگرێ و دەڕوا. ئەمجار تووشی گورگێکی هار دەبێ، (ئەمیل) بەرەنگاری دەبێ و دەیبەزێنێ.

بەرخەکانی تر بەم ئازایەتیەی (ئەمیل) دەزانن و داوای لێدەکەن کە هەڤاڵەتیان بکا، بەڵام ئەو پێیان دەڵێ: «نا. ئەز ئیدی وەرناگەرێم با وە. وە دە رۆژێ تەنگانی‌دا ئەز نەکرن هەڤاڵی خووە، نها من دکن هەڤاڵی خووە. ئەز نایەم ئیدی، ئەز دچم سەر رێیا خووە.»

ئەمیل پاشان مێگەلێک دەدۆزێتەوە چەشنی خۆی و دەگەڵیان دەکەوێ. بەم جۆرە ژیانێکی خۆش دەست پێدەکا.

نێوەرۆک:

* کوندرێ هەلەز: ئەمە بە گشتی چیرۆکێکی زانستی‌یە. منداڵ

www.arsivakurdi.org

بە حەیوانەکانی ترم گوتبا و هەموو یەکمان گرتبا و بەرەنگارت بوایەین، ئاوامان بەسەر نەدەهات. ئەوە تاوانی خۆمە.

✿ کەروێشک و کیسەڵ: کەروێشک دەیەوێ یاری بە کیسەڵێک بکا.

کیسەڵ تووڕە دەبێ و داوا لە کەروێشک دەکا کە گرێوی ڕاکردنی دەگەڵ بکا. کەروێشک سەری سوڕ دەمێنێ و هێندەی تر گاڵتەی پێدەکا. قەل و ڕێوی دەگەنێ و دەبن بە قازی و داوەر. فەرمانی ڕاکردن دەدەن. کەروێشک کە هەر گاڵتەی پێ دێ، سەرێک ڕادەکا، پاشان بە ئارخەیانی ڕادەکشێ و خەو دەیباتەوە. کیسەڵیش هێدی هێدی، بەڵام بەبێ حەسانەوە و ڕاوەستان دەڕوا. کاتێ کەروێشک وەخەبەر دێ، تازە زۆر درەنگ دەبێ و کیسەڵ بەر لەو دەگاتە جێ و گرێوەکە دەباتەوە. ئەمجارە ڕێوی بە کەروێشک دەڵێ: «تۆ هەر قسەی زەلامت هەیە. تەنبەڵی و حەزت لە خەوە، بۆیە ئاوات بەسەر هات».

✿ فیل و شارەمێروو: شارە مێروولەیەک لە هێمنیدا دەژین. ڕۆژێک فیلێک خەریک دەبێ کە بەسەر ئەو شارەمێرووەیەدا بڕوا. مێروولەکان چەند ڕاسپاردە دەنێرن تاکو فیل ئەو کارە نەکا. فیل هەموو جارێ ڕاسپاردەکان دەکوژێ. مێروولەکان ئەمجار تەما دەگرن کە بە شەڕ کردن پارێزگاری لە شارەکەیان بکەن. لە شەڕێکدا چۆک بە فیل دا دەدەن. فیل تۆ بە دەکا. هەرچەند لەناو مێروولەکانەوە دەنگ و هاوار دێ کە:« نایبوورین، لیی خۆش نابین». بەڵام سەرۆکی مێروولەکان دەیبەخشێ. فیل تازە قەت بەوێنندەرێدا ناچێتەوە. مێروولەکانیش لە ئاشتی و خۆشیدا ژیان تێپەڕ دەکەن.

نێوەرۆک

لەم چوار چیرۆکەدا، دوو چیرۆکی کرمانجی ژووروو، دوو فکرەی زۆر باو دەخەنە ڕوو. ئەو فکرانە لە قسەی پێشینانەدا بەم جۆرە ڕەنگ دەدەنەوە:

* شەنگەلۆک و مەنگەلۆک:«حەق بە حەقدار دەگاتەوە».

هەڵبەت لەم چیرۆکەدا منداڵ ئەوەش وەردەگرێ کە، دەبێ پەند و قسەی دایکی لە گوێ بگرێ.

* شێر و ڕێوی:« هەر چەندی بکەی بێگانە پەرستی، ئاخرێکەی هەر دێنی نوشوستی».

دوو چیرۆکی کرمانجی خواروو کە بەش بە حاڵی خۆم پێشتر نەمبیستوون، فکری تازەتریان تێدایە و واوێ دەچێ بەرهەمی فکری ئەمڕۆ بن.

* کەروێشک و کیسەڵ: قسە تەنیا مەرج نییە، کردەوە شەرتە. بە لەز بوون و پەلەکردن نیشانەی بە گەیشتنی ئامانج نییە، بەڵکو بەردەوام و شێلگیر بوون لەسەر تەما و بڕوا هەتاکو سەر، مەرجی یەکەمە. بەم چیرۆکە پیاو ئەو قسە دەوڵەمەندەی پێشینانیش وەبیر دێتەوە:«قسە فەقیرە، هەموو کەس پێی دەوێرێ».

* فیل و شارەمێروو: باشترین ڕێگای چارەسەرکردنی ناکۆکی، ڕێگای هێمنانە و وتووێژە، بەڵام ئەوە ڕێگا نییە. پێشینیان گوتەنی:«شەڕ کە ق ...... لە دەرگا نا، دەبێ گۆپاڵی بۆ هەڵگری».

لە ئاکامی ئەو چیرۆکەشدا، کە چاوپۆشی لە زاڵم دەکرێ (بەومەرجە کە ئیتر دەستدرێژی نەکاتەوە) بە پێچەوانەی ئەم وتەی پێشینان کە دەڵێ:« تۆبەی گورگ مەرگە». هەردووک چیرۆکی کرمانجی خواروو هەڵگری چەند پەیامێکن کە لک و بۆیان زۆر لێ دەبێتەوە؛ لەبەر ئەوە تێگەیشتن لەم دوو تیاترە بە تەواوی لەلایەن زارۆکەوە نەتەنیا ئاسان نییە، بەڵکو ئەستەمە.

ئامادەکردن

* وێژەریی و وێژەر
* دیالۆگ و ئەکتەرەکان
* ساوند ئیفێکت
* مۆزیک
* تۆمار کردن

وێژەریی: لە دوو چیرۆکی کرمانجی ژووروودا، یەک دوو شوێن نەبێ، بە چێتر کەڵک لە وێژەر وەرگیراوە. (باروزان شاسوار) کە بۆخۆی وێژەری ئەو دوو چیرۆکەیە، لە ئەوپەری شارەزایی‌دا، بە ڕاوێژێکی شیرین و دڵگر بۆ زارۆکان ئەدوێ؛ بە جۆرێک کە ئەگەر وێژەری لەمە زیندەتریش بوایە، گوێگر لیی وەڕەز نەدەبوو.

لە دوو چیرۆکی سۆرانی‌دا، زۆربەی شانۆ لە زمان وێژەرەوە دەگێردرێتەوە، کە ئەوە ئیرادە. بەگشتی گوێگر حەز لە وێژەر ناکا (لەهەموو چیرۆکێکی ڕادیۆیی‌دا). گێڕانەوەی بەسەرهات لە زمان ئەکتەرەکانەوە سەرنج ڕاکێش ترە. سەرەڕای ئەمە، وێژەریش لە کاری خۆیدا ناشارەزایە. نەتەنیا وێژەر دەبێ وەکو ئەکتەر دەور بگێڕێ و هونەر بنوێنێ، بەڵکو دەبێ ئەمەش بزانێ کە بۆکێ داخوێ. وێژەر لەم دوو چیرۆکەدا بە داخەوە لەوە دەچێ کە وتارێکی وشک بۆ مامۆستاکەی لە قوتابخانەدا بخوێنێتەوە، نەک چیرۆک بۆ زارۆکان بگێڕێتەوە.

دیالۆگ و ئەکتەرەکان: دیالۆگ لە هەموو چیرۆکەکاندا بە زمانێکی سانا و منداڵانەیە.

لە دوو چیرۆکی کرمانجی ژووروودا بەرادەی پێویست و بەجێیە. تەنیا لە چیرۆکی (شەنگەلۆک و مەنگەلۆک)دا یەکێک لە زارۆکەکان کە زۆر کەم تەمەنە، هەر قسەکانی زارۆکەکەی دیکە دووپات دەکاتەوە. گۆڕینی دیالۆگی ئەم منالەش وێ ناچێ هێندە ئەستەم بووبێ و خۆزگە کرابا، ئەکتەرەکان لەم دوو چیرۆکەدا زۆر کەم واهەیە کورتی بێنن. دەرهێنەر بۆ خۆی بە کرمانجی ژووروو داخوێ. لەبەر ئەوە توانیویەتی زۆرتر کار دەگەڵ ئەکتەرەکان بکا و بەرهەمێکی جوان و ڕێکوپێک بە دەستەوە بدا.

جیاوازیەکی بەرچاو لە نێوان ئەکتەرەکانی دوو چیرۆکی سۆرانی و، دوو چیرۆکەکەی ترا خۆ دەنوێنێ. زۆربەی ئەکتەرەکانی دوو چیرۆکە سۆرانیەکە تازەکارن. سەرەڕای ئەمەش وێ ناچێ کە بەر لە تۆمار کردن، دەوری پێویستیان کردبێتەوە خۆیان تەیار کردبێ.

وابزانم هۆیەکەشی بگەڕێتەوە سەر گیروگرفتی ژیانی هەندەران. وەکو لەیەکدی دوور بوون، چەتوون بوونی کۆبوونەوە پێکەوە و

www.arsivakurdi.org

تیاتری رادیۆیی بۆ زارۆکان

ج. شێخولیسلامی (ئاشتی)

له ماوەی دوو ساڵی ڕابردوودا، دوو کاسێتی یەک ساعەتەی شانۆی رادیۆیی بۆ زارۆکان (دەرهێنانی بارزان شاسوار) بڵاو بوونەتەوە. سەبارەت بەوە کە ئەم کارەش وەکو زۆرێک لە بوارەکانی دیکەی هونەری کوردی، کاڵە و لە قۆناخەکانی سەرەتایی خۆی دایە، بایەخدان و سەرەنج دان بەو کارە ئەرکی هەموو خەڵک و بەر لە هەموویان ئەو کەسانەیە کە لەو بوارەدا زانست و ئەزموونێک شک دەبەن. لەو ڕوانگەوە و، بە یارمەتی نەختاڵە ئەزموونێک لەو بوارەدا، ئەو کاسێتانە هەڵدەسەنگێنم.

کاسێتی یەکەم

ماوە: ٦٠ (شێست) دەقیقە

بڵاوکردنەوەی: کۆمەڵەی کولتووری کورد لە ÖREBRO– سوێد

دەرهێنان و ئامادەکردن:

بارزان شاسوار

بە هاوکاری

سۆران خدر خەیات

ئەم کاسێتە لە چوار چیرۆک پێکهاتووە:

١- شەنگەلۆک و مەنگەلۆک

٢- شێر و رێڤی

٣- کەروێشک و کیسەڵ

٤- فیل و شارەمێروو

دوو چیرۆکی ژمارە ١و٣ بە زاراوەی کرمانجی ژووروون، دووەکانی تریش، کرمانجی خواروو (سۆران).

کورتە چیرۆکەکان:

✿ شەنگەلۆک و مەنگەلۆک: بزنێک دوو کارژیلەی دەبێ بە ناوەکانی شەنگەلۆک و مەنگەلۆک. رۆژێک بە خۆی و کاریلەکانییەوە لە ران هەڵدەبڕێ و لە ئەشکەوتێک دەگیرسێتەوە. بزنە دەڕوا کە خواردەمەنی بۆ کارژیلەکانی بێنێ. گورگ پێدەزانێ و هەردووکیان دەخوا.

کاتێ بزن دەزانێ کە ئەوە کاری گورگ بووە، شکایەت دەباتە لای قازی. قازی کە مام رێوییە، بە بزنە دەڵێ:« بچۆ لای وەستا تاکو شاخەکانت بۆ تیژ بکا». گورگەکەش بەولادا دەچێتە لای قازی و دەیترسێنێ، تاکو لایەنگری لە بزن نەکا. قازی ئەویش دەنێرێتە لای وەستا هەتا ددانەکانی بۆ تیژ بکا. بەڵام لەو لاشەوە بە وەستا دەڵێ: ئەگەر گورگ هات، هەموو ددانەکانی بکێشە. رۆژی موحاکەمە، بڕیار دەدرێ کە گورگ و بزن بەشەر بێن و مافی خۆیان یەکلا بکەن. بزن لەو شەڕەدا زگی گورگ دەدڕێ و شەنگەلۆک و مەنگەلۆک بە ساغی و سلامەتی دێنە دەرێ و بە دایکیان شاد دەبنەوە.

✿ شێر و رێوی: شێرێکی برسی رێی دەکەوێتە دارستانێک. یەکەم حەیوانی کە وەگیری دەکەوێ، رێوی دەبێ. رێوی دەڵێ: من مەخۆ، چونکە من هەموو ئەم دارستانە بەڵەدم، دەتوانم نێوچیری زۆر باشترت بۆ پەیدا بکەم. شێر دەڵێ: باشە. هەر کاتیش من تێر بووم تۆ بە فێڵبازی هەموو حەیوانەکانی دارستان یەک بە دوای یەکدا، دەخاتە دوای شێر و بە خواردنیان دەدا. هەتا ئیتر حەیوان نامێنێ. ئەمجار رۆژێک شێر برسی دەبێ و رێوی دەخوا. بەر لە خواردن رێوی دەڵێ: دەستخۆش شێر. حەقی خۆتە من بخۆی. ئەگەر رۆژێ هەوڵ

www.arsivakurdi.org

Maurice Imberto
Les Debats: 27, Mai 1935 «رۆژنامە»

... کچە بەگزادەی کورد، لەیلا بەدرخان، لەو ئاهەنگەدا، چەند سەمایەکی تایبەتی لەبەردڵ و قەشەنگی نەتەوەییانەی سەر بە رۆژهەڵاتی ناوەراستی پێشکەش کردین.

سیحرە شەخسی ، نەتەوەییەکەی ئەم کچە هونەرەکەی، لە داب و نەریتێکی پر لە بزاوتەوە، لە کانگای ژیان- خزیەوە هەڵقوڵابوون؛ هاوکات لەگەڵ مۆزسیقایەکی رەسەن و هاوشانی خۆی، کە M.N ئامادەی کردبوو، بە شێوەیەکی زۆر ئۆرکستراکەدا دەگێرا.

J. Baudry
Guide Musical: Juin, 1935 «گۆڤار»

... ئەمە بینینێکی هونەریی دانسقەیە، بەراستی، کە ئەم کچە سەماکەرە کوردە، لەیلا بەدرخان، پێشکەشمانی دەکا!

... وێرای هەموو ئەمانە، شتێکی دیکەش لەلای لەیلا بەدرخاندا هەیە، کە نرخێکی تایبەتی بۆ دادەنرێ: خەسڵەتی سروشتییانەی قەد و باڵای جوان و رەسەنی، کە جوولانەوە نەرم و وێنانەکانی، پێکهاتی چەماوەییانەی ئەوتۆ سازدەکەن کە هەتا بڵێی ئەشناوی و لەززەتبەخشن؛ هەمیشەش لەگەڵ ئەو رێتم و ئاوازە جۆراوجۆرانەی کە لە مۆزسیقای فۆلکلۆریی سەر زەمینی ئیسلامەوە هەڵدەقوڵێن، هاوئاهەنگ دەبنەوە.

... بۆ نموونە، ئێمە دەزانین، کە یەکەیەکەی جوولانەوەکانی ئەو سەمایەی کە ناوی *Hyêroglyphe* بوو، لە ئەنجامی تێخوێندنەوەیەکی قووڵی پشت بەستراو بە کۆمەڵێک دۆکیومێنت داهێندرابوون. لەیلا بەدرخان و هاوکارەکەی، دوو ساڵی رەبەقیان پێچوو تا توانیویانە ئەم دیمەنە مۆزسیقاییە داهێنن. ئەمەش بۆ ئەوان کارێکی زۆر سروشتی و ئاساییە.

L. Humbert
Le Monde Musical: Mai, 1935 «گۆڤارە»

Née aux bords fabuleux d'un Orient lointain,
Fille de Salomé, sœur de Shéhérazade,
Elle est venue à nous, sultane de parade,
Étoile vagabonde au gré de son Destin.

Vibrant éperdument aux sons des flûtes grêles,
Ou prêtresse figée aux poses hiératiques
Elle dévoile aux plis de ses lâches tuniques
Un corps marmoréen que moula Praxitèle.

Créature de chair ou princesse de rêve?
Elle danse. Un accord éclate et puis s'achève.
Romance du désert ou Phrase rituelle.

Incarnant Baladi et Balkis tour à tour,
Elle évoque à nos yeux la Beauté éternelle,
Au dessus du Désir, au dessus de l'Amour.

Professeur R. Fath
(dans la Gazette de Lausanne)

Leila BEDERKHAN
La Danseuse Kurde
Dans ses Danses d'Orient
Populaires et Stylisées

وێنەی ژمارە (٧). ئەفیشێکی دیکەی پڕۆپاگاندەی ئاهەنگەکانی کە شاعیرێکی فەرەنسی، پرۆفیسۆر (ر. فات) شیعرێکی پێشکەش کردووە.

ژێدەر

١- کۆد وژمارەی ئەم ئارشیفە ئەمەیە: (Mel.8. 917 - 22-) لە کتێبخانەی «Bibhothêque Interuniversitaire des Langues Orientales».

٢- هەمان ئارشیف. ژمارە بۆ لاپەرەکانی دانەنراوە. بروانە لاپەرەی «پێشەکییەکە»، بەختی درشت نووسراوە.

٣- بۆ ژیاننامە و خەباتی رووناکبیرانەی (عەبدولرزاق بەدرخان) بروانە (جلیلی جلیل: نهضه الاکراد الثقافیه والقومیه، ترجمه باڤي نازی، د. ولاتو، کلدر، الطبعه الاولى: ١٩٨٤، ص٦٥-٨٨).

٤- بەپێی قسەی کاک (محەمەد ئۆزوون): تاکو ئەم سێ- چوار ساڵەی دواییش، هەر لە پاریس ژیاوە و لە ژیاندا بووە.

٥- هەمان ئارشیف، پێشەکییەکە؛ هەروەها ئەو گۆڤار و رۆژنامە فەرەنسییانەی لەم وتارەدا ناومان بردوون و پشتمان پێی بەستوون.

٦- بۆ هەر زانیاری و قسەیەکی لێرەدا نووسیبێتمان، پشتمان بە ئەرشیفەکە- خۆی بەستووە.

٧- Francois- Renê Tranchefort:
Les instruments de Muique dans le monde
«ئامێرە مۆزسیقاییەکان لە جیهاندا»
بروانە لاپەرە (١٦٠)، (١٥٩)، (١٠٠). Volume (1), Edition du seuil, paris: 1980, P. 159, 160, 100.

٨- ئەو گۆڤار و رۆژنامە کۆنانەم، هەندێکیان لە ئارشیفخانەی (ژۆرژ پۆمپیدۆ)، هەندێکی تریشم لە ئارشیفخانەی (ڤێنسای- کە تایبەتە بۆ تەنیا رۆژنامە و گۆڤارە کۆنەکان) پەیداکردن. ئەم ژمارە دیاریکراوانەی ئەو بڵاوکراوانە، پڕن لە وێنەی جۆراوجۆری خاتوو بەدرخان، بەڵام بەداخەوە فۆتۆکۆپی کردنیان ئەستەم بوو.

www.arsivakurdi.org

چەند نموونەیەکی ئەو نووسراوانەی کە لە رۆژنامە و گۆڤارە فەرەنسییەکاندا بلاْوکراونەتەوە[٨] لە بارەی ئاهەنگەکەی (لەیلا بەدرخان): لە رۆژی ۱۹۳۵/۵/۲دا

.

لەیلا بەدرخان، کچە بەگزادەی کورد، بە سیحر و بەهای بەرزی سەماکانی، ئەمرۆ لەلایەن جەماوەرێکی فراوانی ئەورووپییەوە ناسراوە. ئەم کچە سەماکەرە، کچی میر عبدولرەزاق بەدرخانە، هەر لە منداڵییەوە بەخت یاریدەی داوە کە خولیای لێکۆڵینەوە لە داب و نەریتە دێرینەکانی خۆیانی بکەوێتە سەر، بە هەمان شێوەش رووبکاتە هونەری سەماکردن و خۆی تێدا قالْ بکاتەوە.

هونەری سەماکردن لە رۆژگاری دێریندا لەلای ئەواندا رەگ و ریشەیەکی پیرۆز و کۆنی هەبووە، بەلاْم ئەمرۆ تێکەڵ بە داب و نەریت و ژیانی رۆژانەی هەموو خەڵکەکە بووە، بەشێکە لە بەشەکانی کەلەپووری نەتەوایەتییان.

...... لەیلا بەدرخان، بە سەما دڵرفێنەکانی خۆیەوە، سەرکەوتنێکی دانسقەی وەدەست هێنا: لە پاریس، لە بەلژیکا، لە هۆلەندا، لە ئیسپانیا، لە سویسرا، لە ئەمریکا، هتد... وەرزی رابردوو، لە ڤیزدیڤالی سالزبوورک پێمان کرا بە دیمانەی شاد ببین، هەروەها بەم دواییەش، لەگەڵ بەرێوەبەرایەتیی (سکالا دی میلان- La Scala Milan) رێکەوتبوو بۆ ئەوەی رۆڵی بنچینەیی ببینێت لە بالیەی رۆژهەلاْتییانەی Respighi بە ناونیشانی (بەلْقیس، شاژنی سەبا- BALKIS,REINE DE SABA).

... ئێمە باسی هەموو سیحر و دڵرفێنییەکمان کرد کە لە پێکهاتی هونەریی ئەم کچە هونەرمەندەوە چەکەرە دەکا، ئەو کچە هونەرمەندەی، کە جوانی تام و بۆی سەماکانی، ئۆبهەت و سیحری رۆژهەلاْتی دێرینت لەلا زندوو دەکاتەوە. لەیلا بەدرخان، کە لە لێهاتوویی‌دا خاوەن دەستاوەردێکی یەکجار فراوانە، بەهرەی خۆی لەچەند سەرچاوەیەکی جۆراوجۆرەوە هەڵێنجاندووە: کەلەپووری میسری، میناتۆری فارسی، سەمای دینداری Rituelle یا سەما فۆلکلۆرییە رۆژهەلاْتییەکان.

ئەو کچە، لە لێهاتوویی خۆی، شەخسیەتێکی ئەفسانەییت لەبەرچاو زندوو دەکاتەوە، وێرای شکۆمەندییەکی پڕ لە ویقار، کە ئەمە لەلای ئەودا، دەتوانێ بڵێی کە شتێکی زگماکە.

Georges Mussy
Le Figaro: 1 Juin 1935 رۆژنامە

... بەژن و بالاْ جوان، لەش ئاهەنگاوی، کە بە هیچ شێوەیەکیش لە ئاریستۆکراتیەت بەدەر نییە؛ کچە سەماکەری کورد، لەیلا بەدرخان، لە هۆڵی بنکەی مارسیلان بێرتولۆت Marcelin Berthelot ئێمەی بەرەو هیندستان، بەرەو ولاْتی فارس، بەرەو میسر گەراندەوە. قەد و بالاْی، لەهەر چاوترووکانێک‌دا پێکهاتێکی ئارشیتیکتوورییانەی تابڵێی مەبەستاویی Expressive بە دەستەوە دەدا، بازووەکانی، لە نەرمی‌دا وەکو مار وابوون لە خزین‌دا، ئادگاریشی بە تەواوەتی وەکو شیعر، بە ئاخێزێک دڵیان دەرفاند. جلوبەرگێکی یەکجار قەشەنگ قەد و بالاْی داپۆشیبوو.

Carol Berardo
Echo de Paris: Mai «گۆڤار»

... کچە سەماکەری بەگزادەی کوردو لەیلا بەدرخان، پرۆگرامێکی رەنگاورەنگ و هەتا بڵێی زندووی پێشکەش بە ئێمە کرد. شەپۆلە نەرم نیانەکانیم زۆر بە دڵ بوو. هەموو ئەندامێکی لەشی، لەگەڵ هەر ترپەیەکی ئاوازی مۆسیقاکە دەلەرایەوە. ئەم هونەرە لەلایەن ئەوەوە لە ئەنجامی تێخۆزێندنەوەی چەند سەرچاوەیەکی قووڵەوە ئامادەکرابوو، کە فۆلکلۆر تێیدا بووە شێوازێکی هاوچاخان، بەبێ ئەوەی شێلوو بکرێت.

Pierre Wolf
La Liberte: Mai 1935 گۆڤار

... سالۆنێکی رازاوەی پڕ لە جەماوەرێکی بە باق و بریق، پێشوازی لە لەیلا بەدرخان دەکا.

... هونەری ئەم کچە، کە سەرچاوەکانی لە رۆژهەلاْتەوە، هەڵدەقوڵێ، لە پەیوەندی‌کردنی بە ژیانی رۆژئاواییەوە، بەرهەمێکی پاڵێوراوی تازەی بە دەستەوەدا؛ بەبێ ئەوەی بەهیچ شێوەیەک بۆ و بەرامەی تەڵزماویی داب و نەریتە پیرۆزەکانی رۆژهەلاْت بدۆرێنێ.

... مۆسیقاکەی م. ناگژیار M. NAGGIAR واتایەکی شکۆمەندانەی بە رەنگە هارمۆنییە رۆژهەلاْتییەکان بەخشیبوو، هەروەها بە جلوبەرگی کەشخەی ئەو کچە هونەرمەندە جوانە. هاوکارییەتی دیکۆرسازانەی رۆح لە نێوان مۆسیقا و دیدە هونەرییە سازگار و تایبەتییەکەی هونەرمەندا هەبوو.

La Semaine a Paris: 7 juin «رۆژنامە»

کچە بەگزادەی کورد- خاتوو بەدرخان، کچی میر عەبدولرەزاق بەدرخان، لەسەر شانۆی M-B بە درێژایی شەو، چەند سەمایەکی دڵرەفێنی پێشکەش کردین: بەرامبەر جەماوەرێکی سەرپژاردە، کە چەند شەخسیەتێکی عەرەبی ناوداریشیان تێدا بوو.

... ئەم کچە هونەرمەندە، کە ماوەیەک لەمەوبەر، لە بنکەی La scata de Milam رۆڵی یەکەمی لە بالیەی M.Rدا بە ناونیشانی (بەلْقیس، شاژنی سەبا)دا گێرابوو، جوانییەکی پەیکەر نومای هەیە. جوانیی هەیبەت و ئادگاری، مەگەر تەنیا لە جولانەوە هاوئاهەنگەکانی‌دا هاوتای هەبێ. شێوازی سەماکردنی، سەرچاوەی خۆی لە سەما میمۆلۆژیکە Mimologique دێرینەکانەوە وەرگرتووە، ئەو جۆرە سەمایەی کە بە درێژایی چەندین سەدە لە ولاْتەکەیان‌دا باو بووە.

ئاسەواری چەندین کاریگەرێتیی جۆراوجۆر و یەکانگیر بەسەر سەماکانییەوە دیاربوون: کاریگەرێتیی سەمای هیندی، لەلایەکی ترەوە فارس، هەروەها جگە لەمانەش تورکی. خاتوو بەدرخان هەموو ئەمانەی لەبەر یەکتر رانابوون؛ نواندنە رۆژهەلاْتییەکانی پێشکەشی کردین، بریتی بوون لە چەند ئیماژێکی پڕ لە بزاوتی ئەوتۆ کە سەما فۆلکلۆرییەکە لە رێگای ئەو نواندنانەوە گەیشتبووە ئاستی دەربڕینێکی رۆحی...... وهونەری ئەم کچە، تام و بۆیەکی تایبەت و ناوچەییانەی زۆر دیاری هەیە.

www.arsivakurdi.org

بە فەرەنسی نووسراوە. (لەیلا بەدرخان، کچە سەماکەری کورد لە سەما رۆژهەلاٌتییە فۆلکلۆری و هاوچەرخەکانی‌دا). ئۆرکستراکە لەژێر بەرێوەبردنی خۆی‌دا بووە، مۆسیقاژەن: مۆریس ناگژیار Maurice Naggiar، پیانۆژەن: ئیرێن ئایەتۆف Irên Aitoff.

ئەم ئاهەنگە لە هۆلێکی گەورە و بەناوبانگی شاری پاریس‌دا بەناوی (رامۆ) GRANDE SALLE RAMEAU سازکراوە. بلیٌتی ئەم ئاهەنگە: (٣٠) و (٢٥) و (٢٠) و (١٥) و (١٠) فرەنک بووە، لە چوار مەلٌبەندی هونەری و مۆسیقایی شاری پاریس‌دا فرۆشراوە. وێنەی سەر ئەفیشەکە بەکامێرای ستۆدیۆی (Iris) گیراوە.

٣- ئاهەنگێکی فراوانی مۆسیقای رۆژهەلاٌتی

بە داخەوە بۆمان ساغ نەکرایەوە داخوا ئەم ئاهەنگەی لە چ کات و رۆژێک‌دا سازکردووە. بەلاٌم بەپێی ئەفیشێک کە لەبەردەستمانە، دەردەکەوێ، کە ئەم ئاهەنگەشی هەر لە هەمان شوێن‌دا و لەگەلٌ هەمان گروپی مۆسیقاییەکەی پێشوودا سازکردووە.

ئەفیشی ئەم ئاهەنگە، لە ئەفیشی ئاهەنگەکەی پێشوو زۆر گەورەترە(بڕوانە وێنەی ژمارە ٣) بە فەرەنسی لەسەری نووسراوە (مێهرەجانی سەما رۆژهەلاٌتییەکان. لەلایەن لەیلا بەدرخانەوە). پرۆگرامی ئاهەنگەکە، دوو بەش بووە، کە بە هەمووی لە یازدە دیمەنە سەمای جۆراوجۆر پێکهاتووە: خۆڕازاندنەوەی ڕەزا (میناتۆری فارس)، خالٌکوویی فارس، دیلان (سەمای کوردی)، نیگای هیندی، هێرۆگلیف، سەمای دروزی، مار، گۆرانیی بووکگواستنەوە، ئاوازی دینداری، بەلقیس شاژنی سەبا، بالاد. ئۆرکسترای ئەم ئاهەنگەش هەر لەژێر بەرێوەبردنی خۆی‌دا بووە.

بۆ هەموو لایەکمان ئاشکرایە؛ لەیلا بەدرخان، وەختێ کە ئەم ئاهەنگە کوردییانەی لە پایتەختی ولاٌتە ئەورووپییەکاندا ئامادە و پێشکەش کردووە، واتە لە سالٌی ١٩٣٥دا: مۆسیقا و سەمای کوردی لە ناوەوەی ولاٌت‌دا (لە کوردستان‌دا) هێشتا بە هیچ شێوەیەک بەو شێوە تازە و فراوان و هاوچاخەی خۆی لە دایک نەبیوو. بۆیە لەیلا بەدرخان، بە یەکێک لە یەکەمین ئەو ئافرەتە هونەرمەندە کوردانە لە قەلٌەم دەدرێت کە هەولٌیان داوە بۆ بنیاتنان و بووژاندنەوە و بلاٌوکردنەوەی هونەری سەما و مۆسیقای کوردی. بەداخەوە، ئەو هەموو «یەکیەتی» و مەلٌبەندە کولتوورییانەی کورد لە ئەورووپان و کەچی هەرگیز غەم لە کۆکردنەوەی ئەم جۆرە ئەرشیف و تێکست و دۆکیومەنتە مێژووییانە ناخۆن. ئەگینا شەیتان دەزانێ؛ داخوا چەند نەوار و فیلم و کاسێتی ڤیدیۆیی ئەم کچە هونەرمەندە کوردە و هی دەیانی دیکەش، ئێستا لە ئەرشیفخانەکانی ئەورووپادا کەوتوون!؟

هەر بۆیە بە شتێکی سەیر نازاندرێ، کە گەلێک لە شارەزایانی مۆسیقا و هەروەها ئامێری مۆسیقاناسە ئەورووپییەکان، بۆ نموونە لەوانە (فرانسوا رێنێ ترانشیڤۆر) بنەچەی گەلێک لە ئامێرە مۆسیقاییەکانی رۆژهەلاٌت، وەکو (تەنبوور) و (بوزوک/ بزخ Buzuq) دەگێڕنەوە بۆ کورد، دەلێ کە لە سەرەتادا کورد ئەو ئامێرە مۆسیقاییانەی داهێناوە.(٧)

ئیتر، بابزانین رۆژنامە و گۆڤارە فەرەنسییەکانی سالٌی ١٩٣٥، چ شتێکیان لە بارەی ئەم کچە هونەرمەندە کوردە نووسیوە:

Administration de Concerts A. et R. FÉLIX, 33, avenue de Suffren, Paris 7me - Tél. Suf 04-87

GRANDE SALLE RAMEAU (ex-Pleyel)

252, Faubourg Saint Honoré

GALA DE DANSES D'ORIENT

PAR

LEILA BEDERKHAN

PROGRAMME

PREMIÈRE PARTIE

Prelude

1 Toilette de Radha (miniature Persane)

2 Estampe Persane

3 Dilan - Danse Kurde

4 Vision Hindoue

5 Hiéroglyphe

6 Danse Druse

DEUXIÈME PARTIE

7 Serpent

8 Chanson Nuptiale

9 Rythme Rituel

10 Balkis, Reine de Saba

11 Baladi

Entre les Danses l'orchestre exécutera des Intermèdes

Musique de M. Maurice NAGGIAR

Piano Pleyel

Costumes N 2 et 6 de **Paul POIRET.**

وێنەی ژمارە (٣). ئەفیشی ئاهەنگێکی دیکەی

www.arsivakurdi.org

بەروار و ساڵێکدا، بەڵام ئاشکرایە پێش ١٩٣٥/٥/٢. بەشدارییەکی چالاکانە و کارامانەی کردووە، هەروەها لە بەڕێوەبەرایەتی دەزگای (La Scala de Milan) ئەندام بووە و شەرەفی ئەوەی دراوەتێ کە لە بالیەیەکی بەناوبانگی ڕۆژهەڵاتیانەدا ڕۆڵی بنچینەیی ببینێت: لە بالیەی (Respighi) بە ناونیشانی(بەلقیس،شاژنی سەبا- BALKIS REINE DE-SABA)(٢)

بە داخەوە ئێمە نەمانتوانی هیچ شتێک لە بارەی ژیاننامەی (لەیلا بەدرخان) ساغ بکەینەوە، تەنیا ئەوە نەبێ کە دەزانین، وەک لە سەرچاوە فەرەنسییەکانیشدا پەنجەنوما کراوە: لەیلا بەدرخان کچی عەبدولڕەزاق بەدرخانی شۆڕشگێڕی کوردە، کە لە سەرەتای ئەم سەدەیەدا، ویڕای چەندین ڕووناکبیرانی دیکەی کوردستانی تورکیا پەراگەندەی دیوی ئێران ببون و لە دەوروبەری ساڵی ١٩١٢ لە شاری (خۆی) گیرساونەوە.(٣) دیارە لەیلا بەدرخان لەو سەروبەندەی ساڵانی دەیەکان دا جارێ منداڵ بووە و ژیانی هونەریی دەستی پێ‌نەکردووە؛ هێشتا پەراگەندە و ئاوارەی ئەورووپا نەبووە.(٤) ئاشکراشە کە دیدی ناسیونالیستانە و بیری پێشکەوتنخوازانەی باوکی، ڕووناکبیرێکی دنیا دیدەی وەکو عەبدولڕەزاق بەدرخان، کاریگەرییەکی زۆری تواندووە بەسەر پەروەردەبوونی ڕوحی و هونەریی ئەم کچە هونەرمەندە. ئەگەر کاریگەری ئەم بیرە ناسیونالیستە پێشکەوتنخوازەی باوکی نەبوایە، ئەوا هیچ کچە کوردێک لە ساڵانی سییەکان دا جورئەتی ئەوەی نەدەکرد کە ببێتە «سەماکەر» و بێت لە ئەورووپا بە دووای شۆرەتی خۆی‌دا بگەڕێ.

وەک لە هەندێ نووسراوەکانی ناو گۆڤار و ڕۆژنامە فەرەنسییەکانی ئەو سەردەمەدا بۆمان ساغکرایەوە: لەیلا بەدرخان، تەک هەر شارەزاییەکی قووڵ و فراوانی لە بارەی هونەری سەما و مۆسیقای فۆلکلۆری کوردی‌دا هەبووە، بەڵکو ئەم هونەرەی (سەما و مۆسیقای) بە شێوەیەکی ئەکادیمیانە و زانیستییانەش خوێندووە؛ وەک هەر هونەرمەندێکی کارامە و هاوچاخی سەردەمەکەی خۆی، بە تەواوەتی لەم هونەرە شارستانییە دانسقەیەدا قاڵ بۆتەوە؛ بەرهەمەکانیشی: بەری داری کۆشش و تێخوێندنەوەیەکی قووڵی ئەکادیمیانەی ئەون. جگە لەمانەش- شارەزاییەکی فراوانی لە بارەی هونەری مۆسیقا و سەما جۆراوجۆرە ڕۆژهەڵاتییەکان هەبووە، لە هەمان کاتدا مۆسیقای ئەورووپی و هەندێ لە سەما ئەورووپییەکانیشی باش ناسیوە؛ تەنانەت لە بواری پراتیکیشدا، بۆ نموونە لە سەمای (بالیە)دا، سەماکەرێکی خاوەن ئەزموون و کارامە بووە.(٥) بڕوانە وێنەی ژمارە (٦).

دەردەکەوێ کە لەیلا بەدرخان، دوا بە دوا هەر ئاهەنگێکی سەما و هەر ئاهەنگێکی مۆسیقایی کە لە وڵاتێکی ئەورووپی‌دا گێڕابێتی- ئیتر ڕۆژنامە و گۆڤارەکانی ئەو وڵاتە، بە لێشاوە ڕاپۆرت و وتاریان لە بارەیەوە بڵاوکردۆتەوە؛ چاوپێکەوتنی ڕۆژنامەنووسییان لەگەڵ سازکردووە. بۆ سەلماندنی ئەم قسەیەشمان، ئێمە لێرەدا تەنیا ئەو سێ شەو ئاهەنگەی شاری پاریسی بە نموونە دەهێنینەوە، کە لە خوارەوەدا بە درێژی باسی دەکەین.

دوا بە دوای ئەم سێ شەوئاهەنگە، ژمارەیەکی زۆر لە ڕۆژنامە و گۆڤارە پاریسییەکانی ئەو سەردەمە، وەکو فیگارۆ Le Figaro، لیبێرتی La Liberte، دنیا Les Semaine، تەنانەت گۆڤارێکی ناودار و گرنگی وەکو (جیهانی مۆسیقا Le monde Musicl) و(ڕێبەری مۆسیقا Guid Musical)یش وتار و ڕاپۆرتی تەرخانکراویان لە بارەیەوە بڵاوکردۆتەوە، ویڕای چەندین وێنە و پڕوپاگاندە و بیروبۆچوونی جۆراوجۆر.

کەواتە دیارە، لە وڵاتانی دیکەش‌دا (لە ئەمریکا و لە هۆڵەندا و ئیتاڵیا و بەلجیکا و ئیسپانیا و سویسرا) بەهەمان شێوە، لە ماوەی گێڕانی ئاهەنگەکانی‌دا، ڕۆژنامە و گۆڤارەکانی ئەو وڵاتانە ڕاپۆرت و وتاریان لەسەر بڵاوکردبێتەوە و ئێمە جارێ نەماندیبێ.

ئەو ئاهەنگانەی کە لەیلا بەدرخان لە شاری پاریس‌دا گێڕاونی، ئەمانەن:

١- ئاهەنگێکی فراوانی سەما و مۆسیقای کوردی، لە ڕۆژی ٢/٥ Mai ١٩٣٥دا.

ئەم ئاهەنگەی لە شاری پاریس، لە هۆڵی (مارسێلان بێرتێلۆت Centre Marcelin Berthelot) دا سازکردووە. زیاتر لە پێنج دیمەنە سەمای پێشکەش بە جەماوەر کردووە؛ تیپێکی ئۆرکێسترایی فراوان لەژێر سەرپەرشتیی مۆسیقاژەنێک بە ناوی (مۆریس ناگژیار Man-Naggiar rice) هاوکاریی کردووە لە پیادەکردنی مۆسیقا و هاونەغمەکردنی سەماکانی‌دا.

ئەم ئاهەنگە، سەرنجڕاکێشەرێکی فراوان لە ڕووناکبیر و هونەرمەندانی گەورەی فەرەنسی بینیوبانە، هەروەها چەند شەخسیەتێکی ناوداری عەرەبیش بۆ بینینی ئەم ئاهەنگە هاتوون. دوا بە دوای ئاهەنگەکەش، حەوت ڕۆژنامە و گۆڤاری جیاجیای پاریسی، وتار و ڕاپۆرتیان بە وێنەی جۆراوجۆرەوە لە بارەی ئەم ئاهەنگە بڵاوکردۆتەوە، کە لە خوارەوەدا، لەهەر یەکێک لەو وتارانە، چەند دێڕێکی هەڵبژاردە، بە نموونە پێشچاو دەخەین.

٢- ئاهەنگێکی مۆسیقا و سەمای کوردی، لە کاتژمێر (٩)ی ئێوارەی ڕۆژی دووشەممەی ٦/٢٤ Juin ساڵی ١٩٣٥.

ئەم ئاهەنگە، پێش سازکران، پڕوپاگاندەیەکی ڕەسمی فراوانی بۆ کراوە، ئەفیشی گەورە و جۆراوجۆری بۆ سازکراوە و لەگەڵ وێنەیەکی کچە هونەرمەندی کورد، لەیلا بەدرخان، بە شاری پاریس‌دا بڵاوکراوەتەوە. (بڕوانە وێنەی ژمارە ٢). لە ئەفیشەکەدا،

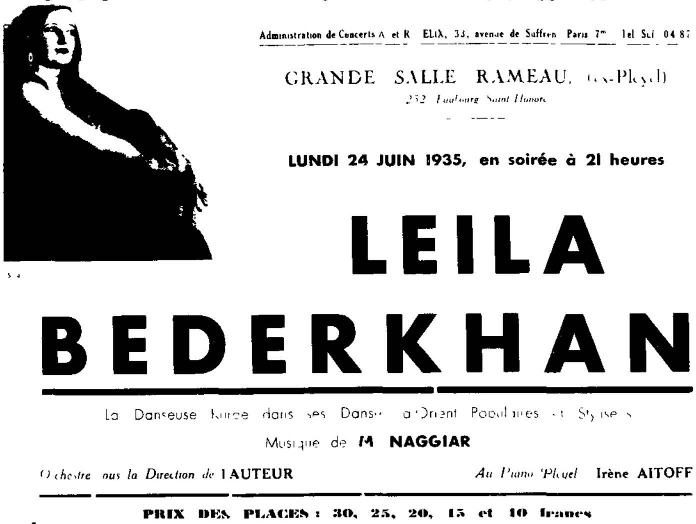

وێنەی ژمارە (٢). یەکێک لە ئەفیشەکان کە بەشێوەی پڕوپاگاندە بە شاری پاریس‌دا بڵاوکراوەتەوە

www.arsivakurdi.org

لەیلا بەدرخان
سەما و مۆسیقای کوردی لە ئەورووپای سالانی سییەکان دا

ئامادەکردن و وەرگێرانی لە فەرەنسییەوە: فەرهاد پیربال

❤

کچە هونەرمەندی کورد، لەیلا بەدرخان، بێ ئەوەی تاکو ئێستا پێی بزانین، بەپێی ئارشیڤ و سەرچاوە فەرەنسییەکان دەردەکەوێ کە لە ناوەراستی سالانی سییەکاندا، یەکێک بووە لە ئەستێرە هونەرییە هەرە پرشنگدارەکانی ژیانی شەوبێری و شەوئاهەنگە مۆسیقاییەکانی ئەورووپا؛ هەروەها رۆلێکی گەورەی بینیوە لە ناساندنی سەما و مۆسیقای نەتەوەیی کورد بە خەلکی ئەورووپا.

❤

وێنەی ژمارە ٦ - دیمەنێکی سەمای (لەیلا بەدرخان) لە بالیەی (بەلقیس، شاژنی سەبا)

لە ئەرشیفێکدا، کە بەم دواییە لە شێوەی دۆسیەیەکی دوازدە لاپەرەییدا لە کتێبخانەی (لانگرۆ) لە پاریس دۆزیمانەوە[١]، باسی ئەوە کراوە کە کچە هونەرمەندی کورد (لەیلا بەدرخان) لە ناوەراستی سالانی سییەکاندا چەندین ئاهەنگی مۆسیقا و سەمای کوردی جۆراوجۆری لە ولاتەکانی ئەمریکا، لە بەلژیکا، لە هۆلەندا، لە سویسرا، لە ئیسپانیا، لە فەرەنسا، لە ئیتالیا... پێشکەش بە خەلکی ئەورووپی کردووە؛ بەم سەما و ئاهەنگە مۆسیقاییە کوردییانەشی، سەرکەوتن و ناوبانگێکی فراوانی لە سەرتاپای ولاتە ئەورووپییەکاندا وەدەستهێناوە.

ئەم ئەرشیفە، بێ ئەوەی بەروار و سالی نواندنی هەموو ئەو چالاکییە هونەرییانەی ئەم کچە هونەرمەندەمان بە تەواوەتی بۆ دەستنیشان بکات، باسی ئەوە دەکات کە (لەیلا بەدرخان) لە فێزدیڤالێکی هونەریی جیهانیش دا، لە فێزدیڤالی سالزبۆرگ Salzboug (نازانین لە چ

وەفدی کوردان کە پێکهاتبوو لە (سامی عەبدولڕەحمان، نێچیرڤان بارزانی و ڕەسول مامەند) بە سەرۆکایەتی (جەلال تالەبانی) بۆ گفتوگۆ کردن چوونە بەغدا.

خەڵکی کوردستان، هیچ کاتێک دژی گفتوگۆ نەبووە، و هەمیشە وەکو هەنگاوێکی دیکەی خەبات حسێبی بۆ کردووە. بەڵام گفتوگۆ لەگەڵ کێ؟؟! لەگەڵ سەدامێک کە هیچ ڕەواییەتێکی نە لەسەر ئاستی ئێراقی، وە لەسەر ئاستی جیهانیی بۆ ماوەتەوە!!

لە کاتێک، دۆخێکی وەها درووست بوو کە سەددام بۆخۆی داوای گفتوگۆ لە کوردان بکا، و کەوتبووە حاڵەتێکی وا کە بتوانرێ مەرجی بۆ دابنرێ. هیچ پێویست نەبوو، سەرانی کوردان وەها ڕەفتار بکەن وەکو کردیان.

لە ١٩٩١/٤/٢٤، سەددام لەگەڵ وەفدی کوردان لەسەر شاشەی تەلەڤیزیۆن وەدەرکەوت. ئەندامانی وەفدی کوردان، یەک لە دوای یەک، ئەولاولای سەدامیان ماچ کرد. وەکو ئەوە وابێ کە ئەمە جاری یەکەمە سەدام دەبینن و سەدامیش لە ڕووی بنەماگە و جیهانبینینی و بڕوا بە بوونی کورد، وەفدی کوردی بۆ بەغدا بانگ کردووە!!

سەیر ئەوە بوو کە سەدام لە خۆی نەگرت لە کاتی ماچ کردنیان کەمۆکەک خۆی خوار بکاتەوە، بەڵکو وەکو خودای ئەفسانەکان ڕەپ و قیت ڕاوەستا بوو.

ئەم ڕەفتارەی سەرانی کورد، نەتەنها دەروونی گەلی کورد کردووزاند، بەڵکە لەلایەن دۆستانی کوردیش، لە دەرەوە، بەسەرووڕماویی وەرگیرا! چونکە لە کاتێک ئەوان لێوە ساردەکانی خۆیان لەسەر ڕوومەتی قرێژاوی سەدام دادەنا، ڕۆژانە هەزار، چکۆڵە و گەورەی کورد لەنێو چیاکان، ئەوانەی لەترسی سەدام و ڕژێمە بێ ئەخلاقەکەی، ئاوارە ببوون، لە برسان و لە سەرمان دەمردن.

ئەگەر سەرانی کورد مێژوویان لەبیربێ، ئەوە، ٢٤ی ئەپریل، ساڵرۆژی بۆمبارانکردنی قەلادزەیە، کە لە ١٩٧٤، بۆ ئێمەی کورد کارەساتێکی گەورە بوو، و لەلایەن هەمان ڕژێمی بەعسیش ئەنجام درا.

پاشان، جەلال تالەبانی، لە پرێس کۆنفرانسێکدا گوتی: «ئەوەی دەوڵەتی نێوەندیی لە ئێمە داوا بکا، ئێمە (دەبێ) قەبوولی بکەین بۆ ئەوەی گفتوگۆکە سەربگرێ».

ئەمە بە جێگەی ئەوەی بڵێ- (ئێمە، بەلای خۆمانەوە ئامادەین هاوکاری دەوڵەتی نێوەندیی بکەین بۆ چارەسەرکردنی گیروگرفتەکان.)

لەهەفتەی دواتر، وەفدی کوردان بۆ جاری دووەم گەڕایەوە بەغدا، بەڵام، ئەمجارەیان بە سەرۆکایەتی مەسعوود بارزانی بوو.

مەسعوودیش لە ١٩٩١/٥/١٨، لە پرێس کۆنفرانسێکدا ڕایگەیاند کە لەسەر ئەم بەندانەی خوارەوە لەگەڵ ڕژێم پێکهاتووە، هەندێک لەو بەندانەی لە تەلەڤیزیۆن خوێندرانەوە:

١- لێخۆش بوونی گشتی بۆ کوردان.

٢- گێڕانەوەی زانکۆی سەلاحەدین بۆ سلێمانی.

٣- بایەخ بە کوردستان لەمەڕ ئاوەدان کردنەوە بدرێ و..... و.....

ئەم بەندانەش، هیچیان، ئەو شتانە نین کە ڕەزای ڕژێمی بەغدایان پێویست بێ. چونکە لە کاتێک ئۆتۆنۆمی بۆ خەڵکی کوردستان وەردەگیرێ، لێخۆشبوونی کوردان مانایەکی نییە. گێڕانەوەی زانکۆ بۆ سلێمانی، یان گواستنەوەی بۆ شارێکی دیکە، ئەوەش پێوەندی بە دەوڵەتی خودموختاری کوردانەوە هەیە. کورد ئەگەر هەڵسووڕاندنی وڵاتەکەی خۆی بکەوێتە ئەستۆ، بەبێ گومان بایەخ بە ئاوەدانکردنەوەیشی دەدا. ئەگەر باسی ئازادکردنی بەندییە سیاسییەکانیش لە ئێراقدا کرابێ، ئەوەش بابەتێکی دەرەکییە و پێوەندی بە چلۆنایەتی تەواوێتی ئۆتۆنۆمییەوە نییە.

مەسعوود بارزانی، دواتر لە پرێس کۆنفرانسەکەدا گوتی: «ئەوەی لە هەموو شتێک بۆ من گرنگتر بێ، لەنێوان ئێمە و میری (دڵنیاییە). ئەز لەو بارەیەوە خۆشحاڵم.»

سەدامێک، کە چکۆلەترین ڕێزی بۆ مافەکانی مرۆڤ و دیموکراسییەت نییە، و لە ٢٣ ساڵی حووکمی بەعس، تووی شۆڤێنییەت و بێ ئەخلاقی لەناوی عارەبان بە دژی کوردان بڵاودەکاتەوە. لەوەتای کوردستان هەیە، و مێژووی کوردان دەنووسرێتەوە، کورد وەها سووکایەتی پێنەکراوە، وەکو ئەم سەدامە پێکردووە. بۆیە، قەت نەدەبوو بۆ ماچکردنی وەها سڕەیان بگرتایە، و وەها زوو ڕایانگەیاندبا، کە دەتوانین لێی دڵنیابین و بڕوای پێ بینین! سەدامێک، کە قەترەیەک ئابڕووی لەسەر ئاستی جیهانی بۆ نەماوەتەوە. چۆن بوو لە ماوەی ١-٢ هەفتە وای لێهات کوردەکان «بڕوای» پێ بکەن؟!

ئەوەی ئایندەی کوردان لەم گفتوگۆیە دابین دەکا، لە پلەی یەکەم، دەستەبەرکردنی ئەنجامەکانێتی لەسەر ئاستی جیهانی. ئەوجا بۆ ئەوەی سەرانی کورد لەبەرامبەر مێژوودا لێپرسراو نەبن، گەرەکە، چاو لە بستە خاکێکی نەتەوایەتی نەپۆشن، و ڕەفتاری یەکێتی نیشتمانی کوردستان لە ساڵی ١٩٨٣، دووبارە نەکەنەوە!

خۆ، ئەگەر وەها نەبێ، ئەمجارەیان خۆمان سووکایەتی بە خۆمان دەکەین. ئەگەرچی هەموو هەنگاوێکی ئەو زەلامەی بەغدا جێگەی گومانە... ئەوەتا کوێت، کە لە ١٩٦٣وە، ئەندامی نەتەوەیەکگرتووەکانە، هەقیقەتێکی بەرچاوە بۆ وادەشکێنی ئەو کابرایە!

بەڵام، ئەوەندە هەیە، ئەم دەستەبەرکردنە بۆ ڕۆژی «مەبادا» دەبێتە ملک، بۆ ئەوەی چەند دەنگێک، با کەمیش بن، لەملاو ئەولای جیهان، یەک- دوو چرپەیان بۆ بەرژەوەندی کوردان لێوە بێت.

✣

www.arsivakurd.org

بەعسیکان، بۆ جاری دووەم هەوڵی کوشتنی بارزانییاندا. خۆشبەختانە هەرتک جاران بارزانی، بە ساخلەمی تێیدا دەرچوو.
لە ماوەی ئەو چوارساڵە، لە پەنای گفتوگۆکردن، بە سەدان نیشتمانپەروەری کورد لە بەندیگەکانی بەعسیکان شەهید کران، یان، ڕاوەدوونران و لە وڵات دەرکران. کرۆکی غایەتی بەعسیکان لەم ڕێککەوتنە، تەنێ لێدانی بارزانی و شۆڕشی کوردان بوو. حەردان تەکریتیش، لە یادداشتەکانی خۆی هەقیقەتی ئەم ڕاستیەی زیندوو کردۆتەوە، و گوتوویەتی: «مەبەست لەم ڕێککەوتنە ئەوە بوو کە بتوانین کۆدەتایەکی سەربازی لەسەر بارزانی بکەین و بیکوژین.»
ساڵێک پاش ئەوەی شەریان بەسەر کوردان داسەپاندەوە، لە ۱۹۷۵/۳/٦، لەگەڵ ئێران ڕێککەوتن و پەیمانی جەزایەریان بۆ لە نێوبردنی شۆڕشی کوردان واژۆکرد. ئەم پەیمانە شێوەیەکی نیوچە نێونەتەوەیی هەبوو- بێلە ئێراق و ئێران، جەزایر و میسریش تێیدا بەشداربوون، و کەموزۆر هینری کیسنجەر، شالیاری دەرەوەی ئەو کاتەی ئەمریکاش دەستی تێدا هەبوو. ئەم پەیمانە لە ۱۹۸۰/۹/۲۱، لە لایەن ڕژێمی ئێراق هەلوەشایەوە، و ڕۆژێک دواتر، ئەسکەری ئێراق بە دەستووری سەددام، چووە ناوخاکی ئێران و جەنگی شوومی «قادسیەی سەددام» دەستی پێکرد، و بۆ ماوەی نزیکەی ۸ ساڵ درێژەی کێشا کە خوێناوترین جەنگ لە کۆتایی سەدەی بیستەم بوو. پتر لە ملیۆنێک ژیان لەم جەنگە مەحوو بۆوە. جێگەی سەرنجە، کە هەم پەیمانی ۱۱ ئازار، و هەم پەیمانی جەزایر لەلایەن خودی سەددام حوسێن واژۆکرابوون!
لە ساڵی ۱۹۸۳، یەکێتی نیشتمانی کوردستان، بەیەک لایی لەگەڵ ڕژێم دەستی بە گفتوگۆ کرد. زێتر لە ساڵێک چاوەڕێی «فەرمایشی» سەددامیان کرد. پاشان، بۆیان دەرکەوت کە دیسان سەددام فێڵی لێکردوون، و مەبەست لەم گفتوگۆیە لاوازکردن و تێکدانی ڕیزەکانی عێزی پێشمەرگە و بەرەی جەنگ بووە.
ئەو کوردستانە گەورە و جوانە، لەسەر دەستی ئەم ڕژێمە گوبینیزمەی ئێستای بەغدا وەها وێران کران. پتر لە چوار هەزار گوند لە ئاوەدانیی خران. بە هەزاران مرۆڤی کورد لە هەڵەبجە و خۆشناوەتی و ناوچەکانی سەر بە پارێزگەکانی مووسڵ و دهۆک بە گازی کیمیایی شەهید و بریندار کران.
لە ماوەی جەنگی «تۆفانی بیابان» پاش ئەوەی ئێزگەیەکی رادیۆ لەلایەن C.I.A لە سەعوودیە دامەزرا، و ڕۆژانە ۱۲ کاژمێر، هەفت ڕۆژ لە هەفتە، بەرنامەکانی خۆی بە زمانەکانی کوردی و عارەبی بۆ گەلانی ئێراق بڵاودەکردەوە، و بۆ هەڵسان لە دژی ڕژێم هانی دەدان. دواتر لە ۱۹۹۱/۲/۱۵، جۆرج بۆش، بۆخۆی داوای لە ئەسکەری ئێراق و گەلانی ئێراق کرد بۆ ئەوەی کۆتایی بە ڕژێمی سەددام بهێنن. ئەم سیاسەتە وای کرد ئەتمۆسفیرێکی وەها درووست بێ، کە کورد و عارەب و کەمەنەتەوەکانی دیکە لە ڕژێم وەدەنگ بێن و لە ماوەی چەند ڕۆژێک کوردستان لە لایەن کوردان ڕزگار بکرێ.
دوای ئەوەی بە زیانێکی زۆر کەم (۱۲٦ کوژراو)، چوارەمین هێزی جیهانی لەلایەن ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی، شکێنرا، و بە قەولی بووش (کابووسی ڤێتنام تێیەڵدرا)، ئەنجا پشتیان لە گەلانی ئێراق کرد، و بە ڕواڵەت چرای کەسکیان بۆ سەددام لێدا بۆ ئەوەی بەرهەلستکارانی ئێراق تێکبشکێنێت. لە ۱۹۹۱/٤/٥، بووش، بێشەرمانە گوتی: «من هیچ شتێکم نەگوتووە کە ئێراقییەکان وا تێیگەن یارمەتییان دەدەم.»
خەڵکی کوردستانیش، لە ترسی ئەوەی سەددام بە کیمیایی لێیان دەدا، شارە گەورەکانیشیان چۆڵ کرد و کورد ئاوارەی چیاکانی کوردستان بۆوە. ڕژێمیش بە تەیارە و کۆپتەر و تانک و تۆپ بە دوایانەوە بوو، و هەزاران ژن و منداڵ و پیری لێ شەهیدکردن. ئەمریکا و هاوپەیمانەکانیشی، لە ڕاست ئەم قەسابییەی سەددام لە کوردانی دەکرد بێدەنگ بوون. تا کار گەشتە جێگەیێ کە ئاوارەبوونی کوردان بووە گەورەترین کارەساتی مرۆڤایەتی لە دوای جەنگی دووەمی جیهانی. ئەنجا فەرانسا و ئینگلیستان و وڵاتانی دیکەی ئۆروپای ڕۆژاوا، پاشان لە ژێر گوشاری وان و خەڵکی ئەمریکا، بووشیش بە ناچاریی ملی دابەرێ و هێلی 36ەی مەداریی، کە زۆربەی کوردستانی بندەستی ئێراقی دەگرتەوە، کێشا و ئێراقیشی ئاگادار کردەوە کە پێویستە هەموو جۆرە چالاکییەکی سەربازیی خۆی لە نزیکایی ئەم هێڵەدا ڕابگرێ. لەوێ ڕژێمی ئێراق تێگەیشت کە ناتوانێ چیدی فڕۆکە و تانک و تۆپ بۆ ژینوسایدی کوردان بەکاربهێنێ. پاشان هاتە سەر ئەوەی هاوپەیمانەکانی تۆفانی بیابان سەرباز بنێرنە کوردستان بۆ یارمەتیدانی کوردە ئاوارەکان.
دوای ئەم ڕووداوانە، سەددام بۆخۆی داوای گفتوگۆ لەگەڵ کوردان کرد، ئەویش بەو نیازەی:

۱- مەترسی لەنێوچوونی ڕژێمەکەی نەهێڵێ.
۲- لە ڕێگەی ئەم ڕێککەوتنە، هێزەکانی هاوپەیمانەکان لە ئێراق وەدەربێنێ.
۳- ئەم ڕێککەوتنە ببێتە هۆی ئەوەی UN ئابلۆقە لەسەر ئێراق هەڵگرێ.

پاش ئاوارەبوونی کوردان، ڕۆژانە ۱۰۰۰ کەس لە ژن و منداڵ و مێر، لە سەرمان و لە برسان دەمردن. تورکیاش، بە جۆرێکی دیکە، ڕۆڵێکی گرنگی لە زیدەکردنی مەرگی کوردەکاندا دیت. چونکە ئەگەر تورکیا لێگەڕابا خەڵکەکە لەسەر کێوەکان بهاتبانایە خوارێ، ڕێژەی مەرگ وەها لەسەرەوە نەدەبوو. جودا لەمە، ئەو چەند هەزار کوردەی لەلایەن تورکیا وەرگیرابوون، و لە کامپ دامەزرابوون، زۆر خراپ ڕەفتاریان لەگەڵ دەکرا، جگە لە لێدان و تێهەڵدان، ئەو یارمەتییەی لە وڵاتانی دەرەوە بۆیان دەچوو، لەلایەن سەربازی تورکیا لێیان دەدزرا و پاشان دەفرۆشرایەوە.
لە ۱۹۹۱/٤/۸، هێزەکانی ئێراق، ۳ کیلۆمیتر چوونە نێو خاکی ئێران، و بەسەدان کوردیان شەهید کرد. چەند ڕۆژێک دواتر،

www.arsivakurdi.org

٢- فەریق روکن سالح مەهدی عەمماش- شارلیاری یەرگریی و شالیاری دەرەوە بەوەکالەت.
٣- دکتور مەحموود کیارە- وەکیلی شالیاریتی دەرەوە.

ئەم وەفدانە لەسەر ئەم مەرجانەی خوارەوە پێکهاتن.

١- کۆماری ئێراق، دان بەسەربەخۆیی شێخ نشینی کوێت دەنێت و تخووبی کوێت بەرەودەناسێ لەسەر بنچینەی پەیمانی سەرشالیارانی ئێراق کە لە ٢١ی ژوولای ١٩٣٢دا، وا رۆژی کردبوو، وشێخی کوێت لە مێژووی ١٠ ئۆگێشتی هەمان ساڵدا، بە بریاری دەوڵەتی خۆی قەبوولی کردبوو.

٢- هۆردوو دەوڵەت، پێکەوە هاریکاری دەکەن بۆ پێشڤەبردنی پێوەندی برایانە لە نێوان هەردوو وڵات، وەکو ئەرکێکی نەتەوایەتیی و بەرژەوەندی نێو کۆیی کە پاراستنی یەکێتی عارەبیش دەگرێتەوە.

٣- هەرتک دەوڵەت تێدەکۆشن بۆ ئەوەی لە بوارەکان فەرهەنگیی، بازرگانیی، و ئابووری هاوکاریی یەکدی بکەن و زانیارییەکانی هونەریی لەگەڵ یەکدی بگۆرنەوە.

هەر لە پاش ئەم رێککەوتنە، بێدرەنگ پێوەندی دیپلۆماسییان لەگەڵ یەکدیکە دامەزراند. کوێتیش بوو بە ئەندامی نەتەوەیەکگرتووەکان و لەکەڵ چەندان وڵاتانی گەورە و چکۆڵەی دونیا باڵیوزگەی گۆریەوە. لەو ماوەیە، کوێت، بە کردەوە پتر لە هەر وڵاتێکی دیکەی عارەبیی سەرنجی بە ئێراق دابوو. بە تایبەتی لەدەمی جەنگی ئێراق- ئێران، کوێت ١٧ بلیۆن دۆلار یارمەتی بە رژێمی ئێراقدا، کە ٦ بلیۆن کاش بوو. لە کاتی جەنگ لەسەر «فاو» رێگەیدا کە خاکی وێ لەلایەن ئەسکەری ئێراقیی بۆ وەرگرتنەوەی شاری داگیرکراو بەکار بهێنرێ.

سەددام حوسێن، کە لە ساڵی ١٩٧٩ کۆدەتای لەسەر بەکر کرد، بەڵێنی خۆی دووپات کردەوە کە «نابێ ئەسکەر لە نێوان وڵاتانی عارەبیی بۆ چارەسەرکردنی ناکۆکییەکانی نێوانیان بەکار بهێنرێ.»

پاشان، وەکو دیتمان لە ١٩٩٠/٨/٢، سەددام ئەسکەری ناردە کوێت و داگیرکرد و لەسەر ئاستی جیهانیش رایگەیاند: «کوێت بەشێکە لە ئێراق و لێی جیاناکرێتەوە.» دواتر کردیە ١٩مین پارێزگەی ئێراق.

ئەنجا، جیهان بە گشتی و رۆژاوا بە تایبەتی بۆ ماوەی پتر لە ٧ مانگ لە رێگەی ئابلۆقەدان هەوڵیان دا کە ئەسکەری ئێراق لە کوێت بچێتە دەرەوە و کارەکە بە ئاشتیی کۆتایی پێ بێت. سەددام، هەموو کۆششێکی رەدکردەوە.

پاش ئەوەی کاتی بۆ دیارکرا، کە لە ١٩٩١/١/١٥، بەبێ هیچ مەرجێک لە کوێت بچێتە دەرەوە. لە رۆژی ١٩٩١/١/١٣، سکرتێری گشتی نەتەوەیەکگرتووەکان «خافیر دیکولار» چووە ئێراق، و داوای لە سەددام کرد کە بە ئاشتیی بچێتە دەرەوە. سەددام ملهورانە رەدی دایەوە. دوای هەوڵدانێکی زۆر، هاوپەیمانەکان تێگەیشتن کە سەددام نایەوێ لە «زمانی ئاشتیی» بگا.

ئەنجا لە بەرەبەیانی ١٩٩١/١/١٧، لە کاتژمێری دەوروبەری ٤ی بەیانیی بە کاتی بەغدا، هێرشی ئاسمانیی لەلایەن هاوپەیمانەکان کرایە سەر ئێراق و «تۆفانی بیابان» دەستی پێکرد، و ٣٨ رۆژ دواتر هێرشی زەوینیش دەست پێکرا، و لە ماوەی درووست ١٠٠ کاژمێر جەنگ بە شکست و ئابڕووچوونی ئێراق کۆتایی پێهات و کوێت رزگارکرا.

شەش رۆژ پێش دەست پێکردنی جەنگی زەوینی، لە ١٩٩١/٢/١٨، گۆرباشۆڤ نوێنەری تایبەتی خۆی «یەڤگێنی پریمەکۆڤ» هەناردە لای سەددام، و لیستێکی پێشنیازیی، کە ئەم خاڵانەی خوارەوەی دەگرتەوە بە سەددامدا:

١- هاتنە دەرەوەی هێزەکانی ئێراق لە کوێت، بێدرەنگ و بێ مەرج. پاشان، بەڵێنی ئەم شتانەی بە سەددامدا.
٢- یەکێتی خاکی عێراق دەپارێزرێ.
٣- ناهێڵێ عێراق سزا بدرێ و سەددام لەسەر حوکم دەمێنێتەوە.
٤- دۆزی فەلەستین قسەی لەسەر بکرێ.

سەددام، لە وەرامدا بە پریمەکۆڤی گوت: «ئەگەر دوو رێگە لە پێشمدا هەبێ، یەکێکیان ئەوەبێ بکەومە سەرچۆکانم و خۆم بدەمەدەست، و ئەویدکەیان شەڕکردن بێ، ئەز رێگەی دووەم هەڵدەبژێرم.»

پاش ئەو هەموو ملهۆڕیتییەی سەددام کردی، لە رۆژی ١٩٩١/٤/٦، بەو شێوەی ئەمریکا دەیویست، وەها تەسلیم بوو، ئەویش بە:

١- نابودکردنی هەموو جۆرە چەکێکی کیمیایی- بایولۆژی، و تۆپە دووربۆیەکان لە ئێراق.
٢- ئێراق، هەوڵ نادا چەکی ئەتۆمی لە ئایندە بەدەست بێنێ.
٤- ئێراق، زیانی ئەو وڵاتانەی کە راستەوخۆ بە هۆی جەنگەوە لێیان کەوتووە، دەداتەوە.

بەعسیکان، لە ١٩٦٨، کە بۆ جاری دووەم دەوڵەتداریتییان گرتەوە دەست، هەموو هەوڵێکیان دا بۆ ئەوەی لە رێگەی ئەسکەریی چارەسەری دۆزی کوردان بکەن، کە زانییان ناتوانن، ئەنجا لە ١٩٧٠/٣/١١، لەگەڵ سەرکردایەتی شۆرش رێککەوتن، و بریار درا لە ماوەی ٤ ساڵ، هەموو بەندەکانی بەیانەکە جێبەجێ بکەن. پاشان، هەر ساڵێک و ٦ مانگ و ١٨ رۆژ دوای واژۆکردنی پەیمانەکە، ٩ عەمامەلەبەری بەرواڵەت مەلا لە «حاجی ئۆمەران» قەسدی کوشتنی بارزانییان کرد. لە ١٩٧٣،

جارێکی دیکە گفتوگۆ...
لەگەڵ خواوەندی پەیمانی جەزایر

کرمانج گوندی

لەهەر شۆڕشێکی نەتەوایەتیی- چینایەتیدا، گفتوگۆ ئامێرێکی دیکەی خەباتە لە پێناوی بەدەستهێنانی ئارمانجەکان. گفتوگۆ، وەختێک دەکەوێتە پراکتیک کە هەردوولا لە دیدێکی پراگماتیکییەوە بڕوا بە بوون و ئارمانجەکانی یەکدیکە بهێنن، ئەگەرچی هیچ گفتوگۆیەک لە خۆیەوە درووست نابێ، بەڵکە هەمیشە لە ئەنجامی ناقایل بوونی گرووپێکی ئەتنیکیی- چینایەتی، لە مانگرتنەوە بگرە تا ڕاپەڕینی چەکدارانە خۆی دەنوێنێ. بەڵام، لەهەر حاڵەتێکدا، گفتوگۆ، دەبێ لەسەر بنچینەی بنەماگەی هەرتکلا بە بابەتەکەوە بکرێ. دەنا فێڵ لە خۆکردن و یەکدی هەڵخەتاندن و «قومار» کردن بە ژیانی ڕاوپارییە. بە تایبەتی ئەگەر کێشەکە دۆزی نەتەوایەتیی بێ، ناکرێ خاڵی لاوازی هیچ لایەک بۆ ئەویدەکەیان ببێتە زەوینە بۆ سەپاندنی داخوازییەکانی خۆی.

کوردەکانی کوردستانی بندەستی ئێراق، لەپاش لکاندنی ئەم پارچە بە ئێراق، لە دوای یەکەمین جەنگی جیهانگیر، بە شێوەیەکی پچڕ پچڕ لە شۆڕشی چەکداری دان. ئەم شۆڕشانە، دەکرێ لە دوو قۆناغی جوداواز دەستەبەندیی بکرێن.

١- مامڵەکەتی ئێراق و شۆڕشی شێخ مەحموود ١٩١٩- ١٩٣١

ئارمانجە سەرەتایی و سەرەکییەکانی ئەو شۆڕشە، دامەزراندنی مەملەکەتی کوردستان لەژێر چاودێری ئینگلستان بوو. هۆی سەرنەکەوتنی شێخ مەحموود، پلانی پێشینی ئینگلستان لەمەڕ دابەشکردن و بێ بەشکردنی کوردان، تەواو دەبوو.

٢- کۆماری ئێراق و ژانراڵ مستەفا بارزانی ١٩٦١-١٩٧٥

ئارمانجەکانی شۆڕشی ئەیلوول بە سەرۆکایەتی بارزانی، ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان لە چوارچێوەی ئێراقێکی دیموکراتیک بوو. ئەم شۆڕشە بە ڕواڵەت چاوی لەسەربەخۆیی کوردستان پۆشی و سنووری ئێراقی قەبوول کرد. تائێستاش ئەم دروشمە لەلایەن هێزە ڕاوپارییەکانی ئەم بەشەی کوردستان پێڕەوی لێدەکرێ!

خەبات لە پێناوی ئۆتۆنۆمی، بوو بە فاکتەری ئەوە کە سەرانی کورد هەمیشە چاویان لە بەغدا بێ، داخوا کەینێ داوای گفتوگۆ دەکا. بە تایبەتی لە کاتی کۆدەتاکانی ئێراق، سەرانی کوردان، لەپاش هەر کۆدەتایەک بە ئاماژەیەکی ڕژێم شەڕیان ڕاگرتووە. هەر ئەمەش گەورەترین هەڵەی ڕاوپاریی- ئەسکەریی کوردان بووە.

گفتوگۆ لە نێوان کوردان و ڕژێمەکانی ئێراقیی، هەمیشە لەلایەن ڕژێمی بەغدا بۆ غایەتی خۆ بە هێزکردن و دەست لە شۆڕشی کوردان وەشاندن، پێشنیارکراوە. هەر جارەش، مێژووی سەرنەگرتن و هەڵوەشاندنەوەی هاتنە کە لەلایەن ڕژێم دووبارە کراوەتەوە، وەهەر جارەش سیاسەتەکەیان لە جاری پێشوو لە دژی کوردان نامرۆڤانە تر بووە.

دژوارترین ئازموون کە خەڵکی کوردستانی بندەستی ئێراق لەگەڵ ڕژێمەکانی ئێراق هەیبێ، لەگەڵ ئەم ڕژێمە فیرعەونییەی ئێستایە.

بەعسیکان، مێژوویەکی دوورودرێژی بێ بەڵێنی و پەیمان شکێنیان هەیە. لە فێبریوەری ١٩٦٣، کە بۆ جاری یەکەم دەوڵەتدارێتییان گرتە دەست، وەبیری چارەسەرکردنی کێشەی کوێت کە لەلایەن ڕژێمی قاسمەوە درووست ببوو کەوتنەوە. (قاسم دەیگوت، کوێت بەشێکی جیانەکراوە لە ئێراقە.)

بۆ ئەم مەبەستە، دەوڵەتی شێخ نشینی کوێت لەلایەن ڕژێمی بەعسیکان بە ڕەسمی داوەت کرا، و لە ڕۆژی ٤ی ئۆکتۆبەری ١٩٦٣، هەرتکلا لە بەغدا چوپان بە یەکدی کەوت. وەفدی کوێت لە مانەی خوارەوە پێکهاتبوو:

١- الشیخ سەباح سالم سەباح- جێگری ئەمیر و سەرشالیاران.
٢- شێخ سەعدعەبدوڵلا سالم سەباح- شالیاری نێو خۆیی و شارلیاری دەرەوە بەوەکالەت.
٣- خەلیفە خالید غەنیم- شارلیاری بازرگانیی.
٤- ئاورەحمان سالم عەتیقی- بالێوز و وەکیلی شالیارێتی دەرەوە.

وەفدی ئێراقییەکان بریتیی بوو لە:

١- لیوا ئەحمەد حەسەن بەکر- سارشالیاران.

www.arsivakurdi.org

کێشەی کورد و گیروگرفتی پەنابەرە ئاوارەکانی کورد لە ئاکامی داواو پێداگرتنی دەوڵەتی فەرانسا و ئینگلیز (ئەم جارە) توانیان ئەم مەسەلەیە بگەیێنە بەردەست ڕێکخراوی نەتەوەیەککرتووەکان. ئەوەبوو ئەنجوومەنی ئاسایش بۆ یەکەم جار بڕیارنامەیەکی مێژوویی دەربارەی کوردە پەنابەرەکان لەژێر ژمارەی ٦٨٨ دەرکرد. ئەم بڕیارنامەیە پێکهاتووە لە هەشت بڕگە کە داوا دەکات مەسەلەی کوردەکان لە عێراقدا چارەسەر بکرێت و دەستی یارمەتی بۆ پەنابەرانی کورد درێژ بکرێت. هەرچەندە ئەم بڕیارنامەیە بە تایبەتی باسی لایەنی مرۆڤایەتی کێشەی گەلی کورد دەکات، بەڵام هەروەک وەزیری دەرەوەی ئەڵمانیا (گێنشەر) لە کۆرێکی ڕۆژنامەگەریدا بڕیاری ٦٨٨ بە بڕیارێکی مێژوویی لەقەڵەمدا لە مێژووی گەلی کورددا. ئێمەش ڕامان وایە ئەم بڕیارە کارێکی یاسایی گرنگە لە ڕێگەی چارەسەرکردنی کێشەی کورددا.

بە پێی بڕیارنامەی ٦٨٨ ئەنجومەنی ئاسایش، بە پێشنیاری ئینگلیز و وڵاتە هاوپەیمانەکان چەند هەزار سەربازێکی خۆیان نارد بۆ یارمەتیدانی پەنابەرە کوردەکان و گەڕاندنەوەیان بۆ خاکی کوردستانی خوارووی. ئەوەبوو هاوپەیمانەکان چوونە ناو شاری زاخۆوە و یەکەم ئۆردوگایان لە کوردستان دروست کرد و پاراستنی ئەم ئۆردوگانەیان لە ڕووی سوپاییەوە مسۆگەرکرد و ئێستا خەریکی دروستکردنی ئۆردوگای ترن لە ناوچەکانی تردا.

بە ڕای ئێمە ناردنی هێزە هاوپەیمانەکان بۆ کوردستان لە ڕووی مرۆڤایەتییەوە کارێکی زۆر باشە بۆ گەلی کورد و رزگارکردنی لەم کارەساتە. لەوانەیە بوونی ئەم هێزانە ببنە ترسێک بۆ ڕژێمی بەغدا بۆ دەست هەڵگرتنی لە کوشتن و ئاوارەکردنی گەلی کورد. بەڵام وادیارە ئەمریکا وهاوپەیمانەکانی ئامادە نین لە ڕووی سیاسی و سوپاییەوە پشتی خەباتی گەلی کورد بگرن. بەڵام ناڕاستەوخۆبوونی ئەم هێزانە و پاشان گۆڕینی ئەم هێزانە بە هێزی پۆلیسی نەتەوەیەککرتووەکان پارێزگاری نێونەتەوەیی بۆ گەلی کورد مسۆگەر دەکات و کێشەی کورد زیاتر لە جاران لە ئاستی جیهانەوە دەتوانرێ چارەسەرکردنی بۆ بدۆزرێتەوە.

لەم بارە ئالۆزەشدا لەسەر داوای ڕژێمی بەغدا، لایەنەکانی بزوتنەوەی رزگاریخوازی گەلی کورد لە کوردستانی خواروو گازکران بۆ گفتوگۆکردن لە بارەی چارەسەرکردنی کێشەی کوردەوە لە عێراقدا. ئەوەبوو وەفدێکی چوارلایەنی چوون بۆ بەغدا و کۆمەڵێ بەڵێنیان لە سەدام وەرگرت. بێ گومان گفتوگۆ لە هەموو هەڵومەرجێکدا مافێکی ڕەوایە و ناکرێ دژایەتی بکرێت، دژی بوەسترێت. بەڵام وادیارە بۆ هەموو لایەک گفتوگۆ لەگەڵ ڕژێمی بەغدا زۆر سەختە. لەوانەیە گەلی کورد زۆر مافی نەتەوەیی بدرێتێ. بەڵام باوەڕ نەکردن بە ڕژێمی بەغدا و گفتەکانی لە ئەنجامی تاقیکردنەوەی جۆر جۆردا مافێکی ڕەوای تری گەلی کوردە. بۆیە پارێزگاری نێونەتەوەیی لەسەر هەر گفتوگۆ و پەیمانێک لەگەڵ ڕژێمی بەغدادا داواکاریەکی ڕەوای کوردە، و مەرجێکی زۆر زۆر گرنگە بۆ مسۆگەرکردنی مافەکانی گەلی کورد و بە جیهانی کردنی کێشەکەی. بە بیروباوەڕی ئێمەش وەفدی بزوتنەوەی رزگاریخوازی کورد دەبێ سوور بێت لەسەر مەرجی پارێزگاری نێونەتەوەیی وەکو مەرجێکی سەرەکی هەر گفتوگۆیەک و پەیمانێک لەمەڕ چارەسەرکردنی مەسەلەی کورد.

نێونەتەوەیی کردنی کێشەی کورد و چارەسەرکردنی لەبەر ڕۆشنایی یاساکانی نێونەتەوەییدا، مەسەلەیەکی زۆر گرنگ و پڕ بایەخە لە باری سیاسی و یاساییەوە بۆ دانانی بناغەی چارەسەرکردنی کێشەی کورد بەپێی پرینسیپی مافی گەلان و نەتەوەکان لە دیارکردنی چارەنووسیاندا.

ئەمڕۆش زیاتر لە هەموو کاتێک، گەلی کورد و بزوتنەوەی رزگاریخوازی نەتەوەی کورد، ڕۆشنبیران، ڕووناکبیران، یاساناسانی کورد لە ناوەوە و لە هەندەران، پێویستە هەموو هێز و توانایان بۆ بە نێونەتەوەیی کردنی مەسەلەی کورد تەرخان بکەن و مەسەلەی کورد بە ڕای گشتی جیهانی بگەیەنن. بۆ ئەم مەبەستەش پێویستە ریزەکانی بزوتنەوەی رزگاریخوازی ڕێک و یەککرتوو بێت، سمینار و کۆنفرانسی زانیاری و سیاسی بەرپابکرێ و شیکردنەوە و نووسین بڵاو بکرێتەوە لەسەر ئەم مەسەلەیە.

پێشخستن و ڕێکوپێک کردنی خەباتی سیاسی و سووپایی و داڕشتنی پرۆگرام و ستراتیژیەکی سیاسی یەککرتوو بۆ بزوتنەوەی رزگاریخوازی گەلی کورد لەسەر بنەرەتی مافی دیارکردنی چارەنووسە بە شێوەی پێکهێنانی سیستێمێکی فیدرالی لەگەڵ گەلانی وڵاتانی داگیرکەری کوردستاندا بە تایبەتی لە کوردستانی عێراقدا، دەبێتە پشتیوانیەکی کاریگەر و بەهێز بۆ خەباتی گەلی کورد لە پێناوی چارەسەرکردنی کێشەکەی لە ئاستی نێونەتەوەییدا.

گۆڕانە سیاسیەکانی ڕۆژ لە دوای ڕۆژی جیهان، خەباتی سەخت و بەردەوامی گەلی کورد بە ڕابەرایەتی بزوتنەوەی رزگاریخوازی گەلی کورد، هەنگاو بە هەنگاو چارەسەرکردن و بەدیهێنانی مافی دیارکردنی چارەنووسی گەلی کورد نزیک دەکاتەوە و وڵاتانی جیهان و ڕێکخراوە جیهانی و نێونەتەوەییەکان زیاتر بۆیان دەردەکەوێ کە بەبێ چارەسەرکردنی کێشەی کورد لەسەر بناغەی یاسا و پرینسیپە نێونەتەوەییەکان، هێمنی و ئاسایش قەت سەقامگیر نابێت نە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا ونە لە جیهانیشدا.

١٩٩١/٥/٩

www.arshivakurd.org

راپەڕینەکانی کوردستانیان سەرکوت کردووە و کوردیان قەلاچۆ کردووە. بە تایبەتی ڕژێمی دکتاتۆری عێراق بە لەپێش گرتنی سیاسەتی بە کۆمەڵ کوشتن (گینۆسایەد) چەندەها جار دەستی داوەتە کوشتاری بە کۆمەڵ، لەسەرووی هەموویانەوە تاوانی بۆمبارانکردنی شاری هەڵەبجە بە گازی کیمیایی ساڵی ١٩٨٨، وەدەست درێژی کردنی سوپای ڕژێمی بەغدا پاش شکانی سەرشۆڕانەی لە شەڕی کوێت، کە هەڵیکوتایە سەر چوار ملیۆن کوردی بە ئاوارە بوو.

تاوانی ژینۆساید یاخود گینوساید تاوانێکی نێونەتەوەییە و یاسای نێونەتەوەیی ریسوا و قەدەغەی کردووە. تاوانکەری گینوسایدیش لە ئاستی نێونەتەوەییدا بەرپرسیارە و دەبێ بە گوێرەی یاسا نێونەتەوەییەکان سزا بدرێت و گەلی کوردیش کە چەندەها جار لە رێگەی چارەسەرکردنی کێشەکەی دا ئەم تاوانەی دەرحەق کراوە پێویستی بە پارێزگاری نێونەتەوەیی هەیە. ئەمەش راستییەکی یاسایی ترە کە نێونەتەوەیی کێشەی کورد زیاتر دەردەخات. جگە لەوەش گەلی کورد دەژمێردرێت بە یەکێک لە گەلە خەباتگێڕەکان لە پێناوی ئازادی و سەربەخۆییدا، و لە ڕوانگەی یاسا نێونەتەوەییەکانەوە، هەموو گەلە خەباتگێڕەکان لە پێناوی سەربەخۆییدا دەژمێردرێن بە سوبێکتی (SUBJECT) یاسای نێونەتەوەیی، شان بە شان لەگەڵ وڵاتە سەربەخۆکان و رێکخراوە جیهانیەکاندا.

سەرەرای ئەم کۆمەڵە بەڵگە یاسایی و هۆکارە زانیارییانەی بە دەستی گەلی کورد و بزوتنەوەی رزگاریخوازی کوردەوەن، داگیرکەرانی کوردستان و دوژمنانی گەلی کورد، کێشەی کورد هەر بەگرێ و گۆڵی ناوخۆیی لە قەڵەم ئەدەن، و هەموو هەوڵ کۆششێکی سیاسی و دیپلۆماسی خۆیان، بۆ بەربەرچ دانەوە و دژایەتی کردنی هەرهەوڵ تەقەلایەک بۆ بەرزکردنەوەی کێشەی کورد لە ئاستی نێونەتەوەییدا و بە نێونەتەوەیی کردنی ئەم مەسەلەیەدا تەرخان کردووە. چونکە بە نێونەتەوەیی کردنی کێشەی کورد بە شێوەیەکی راستەوخۆ و کاریگەر هەڕەشە لە بەرژەوەندییە سیاسی و ئابوورییەکانی وڵاتانی داگیرکەری کوردستان دەکات.

دوژمنانی کوردیش لە سیاسەتیاندا دژ بە نێونەتەوەیی کردنی کێشەی کورد پشت بە چەند پرنسیپێکی یاسایی نێونەتەوەیی دەبەستن کە لە یاسای نێونەتەوەییدا دانی پێدانراوە. ئەمەش وەکو پرنسیپی نەگۆرانی سنووری نێونەتەوەیی دەوڵەتان، دەست وەرنەدان لە کاروباری ناوخۆیی دەوڵەتانی سەربەخۆ. داگیرکەران هەمیشە ئەم پرینسیپانە بۆ بەرژەوەندی خۆیان بە کاری دێنن و دەیکەن بە بیانوویەکی پتەو دژ بە پرینسیپی مافی گەلان و نەتەوەکان لە دیارکردنی چارەنووسی خۆیاندا.

بە رای ئێمە هەردوولا، گەلی کورد و بزوتنەوە رزگاریخوازەکەی و دوژمنانی گەلی کورد، بەڵگەی یاسایی خۆیان بەدەستەوەیە بۆ جێبەجێکردنی سیاسەت و ئامانجەکانیان. بەڵام بەڵگەی گەلی کورد، تەنانەت ئەگەر حەقیانەتی زیاتر و راستریش بێت چونکە گەلێکی ژێردەستە و دەسەڵاتی سیاسی نییە لە ئاستی جیهانیدا هەمیشە لاوازترە.

توندوتۆڵ کردنی خەباتی گەلی کورد و رێکخستنی سیاسی و یاسایی بزوتنەوە رزگاریخوازەکەی لە رێکخراوێکی سیاسی یەککرتوودا گومانی تیانییە دەبێتە یارمەتیدەرێک و رۆڵێکی کاریگەری دەبێ بۆ بەکارهێنانی بەڵگە نامەکانی گەلی کورد، بۆ بە نێونەتەوەیی کردنی کێشەی کورد لە رووی بە کردەوەوە.

رووداوەکانی ئەم دواییەی رۆژهەڵاتی ناوەراست، لە سەرووی هەموویانەوە شەڕی هاوپەیمانەکان و عێراق و بەزینی سەرشۆرانەی سوپای رژێمی بەغدا لەو شەرەدا و لاوازبوونی ئەم رژێمە، کارێکی راستەوخۆیان کردەسەر خەباتی رزگاریخوازی کورد و گەلی کورد بە گشتی. کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان و هێزی پێشمەرگەی کوردستان پێکەوە بە هاوبەش بۆ ماوەیەکی کورت توانیان کوردستانی خوارو لەژێر چەکمەی داگیرکەران ئازاد بکەن. بەڵام وەک هەمیشە، سوپاهەڵاتوە شکاوەکەی رژێمی سەدام کە توانای بە بەرەنگاربوونی هێزی پێشمەرگەی نەما، بێبەزەییانە بە گشت جۆرە چەکێک وەکو ناپاڵم، راکێتی سکاد و تۆپ و تەیارە، هەڵیکوتایە سەر کۆمەڵانی بێدیفاعی خەڵکی کوردستان و کەوتە وێرانکردنی شارەکان و کوشتنی هەزارەها ژن و منداڵ و پیر. بەم چەشنە پێشمەرگەی ناچار کرد بۆ پاراستنی گیانی جەماوەر و زیاتر وێران نەکردنی شارەکان، شارە گەورەکان بە جێ بهێڵێ. ئەنجامی ئەم هێرشە درندانەیەی رژێمی بەغدا، ئاوارەبوون و دەربەدەربوونی زیاتر لە دوو ملیۆن کورد بوو بە برسیەتی و نەخۆشی بۆ سنوورەکانی تورکیا و ئێران.

گەلی کورد دیسان بۆی دووپات بۆوە کە لە ئاستی جیهانیدا دۆستی نییە و هیچ لایەک یارمەتی خەباتە رەواکەی نادات. وڵاتە هاوپەیمانەکانی دژ بە عێراقیش بە سەرۆکایەتی ئەمریکا بە بیانوی ئەوەی کە کێشەی کورد کێشەیەکی ناوخۆیی عێراقە، پشتیوانی سیاسی و سوپایی خەباتی گەلی کوردیان نەکرد.

ئەو کارەساتە دڵتەزێنە کە بەسەر گەلی کوردا هات ئەوەندە گەورە و سامناک بوو توانی بیروڕای گشتی جیهانی بۆلای خۆی رابکێشێ و وڵاتانی جیهانی ناچار کرد کە چاوێک بە کێشەی کورددا بخشێنەوە و بگەنە ئەو باوەڕەی کە کارەساتی گەلی کورد، کارەساتێکی نێونەتەوەییە و چارەسەرکردنی تەنیا بە هەوڵ و کۆششی نێونەتەوەیی تەواو دەبێت.

www.arsiwakurdi.org

دەستکردانە وایان کردووە کە کێشەی کورد ببێتە مەسەلەیەکی ناوخۆیی و ببەسترێتەوە بە یاسا و دەستووری ئەم وڵاتە داگیرکەرانەوە.

وڵاتە ئیمپریالیزمە هاوپەیمانەکان، پەیمانی سیڤەری ساڵی ۱۹۲۰یان مۆرکرد. ئەم پەیمانە لە سێ بڕگەیدا باسی کوردستان و گەلی کوردی کردووە و دانی ناوە بە مافی گەلی کورد لە دیارکردنی مافی چارەنووسی خۆیدا و دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردستانی سەربەخۆ بە یارمەتی ڕێکخراوی نەتەوەکان.

لە ڕاستیدا ئەم پەیمانەش لە خۆشەویستی گەلی کورد نەبوو، بەڵکو دیسان وڵاتە هاوپەیمانەکان بەکاریان هێنا دژی تورکیا. ئەوە بوو پاش نزیک بوونەوەی تورکیای نوێ لە وڵاتە هاوپەیمانەکان، لە سەر داوای تورکیا پەیمانی (سیڤەر) هەڵوەشایەوە و ئاکامی نەما، و لە جێگەی ئەم پەیمانە پەیمانی (لۆزان) ساڵی ۱۹۲۳ مۆرکرا، کە بە ئاشکرا مافە ڕەواکانی گەلی کوردی تێدا پێشێل کراو هەر بە گوێرەی ئەم پەیمانەش سنووری عێراق و تورکیا چەسپکرا و ولایەتی موسل (کوردستانی خواروو) خرایە سەر دەوڵەتی عێراق. هەر چەندە ڕاپۆرتی لیژنەی ڕێکخراوی نەتەوەکان ساڵی ۱۹۲۳ بۆ کوردستانی خواروو (ولایەتی موسل) داوای کردبوو وڵاتێکی سەربەخۆی کورد لەم ناوچانە دامەزێنرێت.

هەرچەندە پەیمانی (سیڤەر) هەڵوەشایەوە و کاری پێ نەکرا، بەڵام دیسان تاکو ڕۆژی ئەمرۆمان بەتاقە بەڵگە نامەی یاسای نێونەتەوەیی دەژمێدرێت کە تێیدا دان بە مافی گەلی کورد نرا لە دیارکردنی مافی چارەنووسی خۆی و دامەزراندنی وڵاتی سەربەخۆی کوردستاندا. ئەم بەڵگەنامەیە دەسەلمێنێ کە کێشەی کورد کێشەیەکی نێونەتەوەییە و مەسەلەی کورد و سەربەخۆیی کوردستان هەر لە سەرەتاوە ئاکامی ئالوگۆڕ و دابەشکردن بووە لەلایەن وڵاتە بەهێزەکانی ئەو سەردەمەوە.

> **پارێزگاری نێونەتەوەیی لەسەر هەر گفتوگۆ و پەیمانێک لەگەڵ ڕژێمی بەغدادا داواکاریەکی ڕەوای کوردە، و مەرجێکی زۆر زۆر گرنگە بۆ مسۆگەرکردنی مافەکانی گەلی کورد و بە جیهانی کردنی کێشەکەی**

جگە لەم هۆکارە یاساییە گرنگە، کۆمەڵێ هۆکاری تر هەیە کە سەربەخۆیی گەلی کورد و جیاوازی لەگەڵ گەلەکانی ناوچەکەدا نیشان دەدات و نێونەتەوەیی کێشە و مەسەلەی گەلی کورد دەردەخات. ئەم هۆکارانەش لەلایەن هەموو زانا و یاساناسانی ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵاتەوە دانیان پێنراوە. جگە لەوەش ئەم هۆکارانە بە مەرجە گرنگە یاساییە نێونەتەوەییەکان دەژمێردرێن بۆ دابینکردنی پرنسیپی سەرەکی یاسای نێونەتەوەیی کە پرینسیپی مافی گەلان و نەتەوەکانە لە دیارکردنی مافی چارەنووسیاندا.

ئەم هۆکارانەش پێکهاتوون لە مانەی خوارەوە:

١- زمانی کوردی هاوبەش.

٢- نیشتمانی کوردستانی هاوبەش.

٣- مێژوو نەریتی کۆمەڵایەتی هاوبەش.

٤- خەباتی دوور و درێژی گەلی کورد لە پێناوی ئازادی و سەربەخۆییدا.

ئەم ڕەوشتە هاوبەشانەی سەرەوە پێکەوە پیشان دەدەن کە گەلی کورد گەلێکی سەربەخۆیە و جیاوازی تەواوی هەیە لەگەڵ نەتەوە فەرمان ڕەواکانی ئەو وڵاتانەدا کە کوردستانییان داگیرکردووە (تورک، عەرەب، فارس). هەر لەسەر بناغەی ئەم ڕەوشتانە گەلی کورد بۆی هەیە مافی چارەنووسی سیاسی خۆی بە خۆی دیار بکات وەک هەر گەلێکی تری سەربەخۆی جیهان.

پاش چارپێخشاندنێک بە یاسا و بەڵگەنامە نێونەتەوەییەکاندا، بۆمان دەدەرکەوێت کە یاسای نێونەتەوەیی ڕێکخراوە جیهانییەکان لە دەستور و عورفیاندا دانیان بە کۆمەڵە پرینسیپێکی یاساییدا ناوە کە بوونەتە بناغەی دروستکردنی پەیوەندی نێوانی دەوڵەت و نەتەوەکان و بەدیهێنانی ئاشتی و ئاسایش لە جیهاندا. یەکێک لە پرینسیپە هەرە گرنگەکانی یاسای نێونەتەوەیی پرینسیپی مافی گەلان و نەتەوەکانە لە دیارکردنی چارەنووسیدا خۆیاندا لە هەموو بوارێکی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیریدا. ئەم پرینسیپەش لە دەستوری نەتەوەیەککرتووەکان دانی پێنراوە و لە دیباجەی زۆربەی ڕێکخراوە جیهانی و هەرێمییەکاندا دارێژراوە. پرینسیپی مافی گەلان و نەتەوەکان لە دیارکردنی چارەنووسدا بەڵگەنامەیەکی بە هێزی گەلانی ژێردەستەیە بۆ بەرگریکردن لە مافی چارەنووسیان و مسۆگەرکردنی، گەلی کوردیش وەکو گەلێکی سەربەخۆ و خەباتگێر دەتوانی پشت ببەستی بە پرینسیپی مافی چارەنووس وەکو پرینسیپێکی یاسایی نێونەتەوەیی. لە ڕێگەی داواکردنی چارەسەری کێشەی گەلی کورد لە ڕێگەی ڕێکخراوە جیهانییەکانەوە.

میللەتی کوردی بندەست، بە درێژای مێژوو لە پێناوی ئازادی و سەربەخۆیی کوردستاندا خەباتی کردووە و خوێنی داوە، لە بەرامبەریشدا دوژمنان بە ئاگر و ئاسن و بەبێ بەزەییانە ترین شێوە

www.arsivakurdi.org

کێشەی گەلی کورد...
کێشەیەکی ناوخۆیییە یان نێونەتەوەیی!؟

عەبدولقادیر پشتیوان

هەروەک روون و ئاشکرایە، گەلی کورد و خاکی کوردستان تاکو ئێستا لە نێوان چوار وڵاتی ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و خوارووودا، تورکیا، ئێران، عێراق و سوریا، دابەشکراوە، واتە کوردستان و دانیشتوانی کوردستان راستەوخۆ بەستراونەتەوە بە سیستێمی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و رۆشنبیری ئەم چوار وڵاتەوە. لە رووی پەیوەندییەکانی ناوەوە و دەرەوەش کوردستان سەر بە یاسا و دەستووری ئەم وڵاتانەیە. دەستوور و یاسا بنەڕەتەکانی وڵاتانی داگیرکەر، قەت دانیان بە نەتەوەیەکدا نەناوە بە ناوی نەتەوەی کوردەوە؛ بەڵکو کوردیان هەر بە تورک و فارس و عەرەب لە قەڵەم داوە. وەهەرگیزیش دان بە مافی گەلی کورد لە دیارکردنی چارەنووس خۆیدا نەنراوە. ئەگەر دەستووری عێراق باسی گەلی کورد و مافەکانی کوردی کردبێت لە چوارچێوەی قەوارەی سیاسی عێراقدا، تەنیا نووسین بووە و لەڕووی بەکردەوەوە هیچ بایەخێکی نەبووە و پشتگوێ خراوە. زۆر جاریش ئەم (نووسینانە) دژ بە بەرژەوەندی کورد و مەسەلەی کورد بەکارهێنراون. نموونەی بەرچاویش یاسای ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستانی عێراقە ساڵی ١٩٧٤.

خاکی کوردستان، دووجار لە دووکات و هەلومەرجی مێژوویی جیاجیادا دابەش و پارچە پارچە کراوە. یەکەم دابەشکردنی کوردستان پاش شەڕی بە ناوبانگی «چالدیران» ١١٥٤ ئەنجام درا. ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و سەفەوی بەپێی پەیمانی ساڵی ١٦٤٩ ئەم دابەش کردنەیان بە شێوەیەکی رەسمی چەسپ کرد.

دابەشکردنی دووەمی خاکی کوردستان، پاش رووخان و لەناوچوونی ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی، وەدابەشکردنی زەوی ولایەتەکانی ئەم ئیمپراتۆریەتە لەلایەن وڵاتە ئیمپریالیزمە هاوپەیمانەکانەوە بە تایبەتی فەرانسە و ئینگلیز، ئەنجام درا. پەیمانی نهێنی (سایکس بیکۆ) کە لە ساڵی ١٩١٦ بە شێوەیەکی تایبەتی لە نێوان ئینگلیز و فەرانسەدا ئیمزا کرا، راستەوخۆ بەپێی ئەم پەیمانە زەویەکان و ولایەتەکانی ئیمپراتۆیەتی عوسمانی لە نێوان ئینگلیز و فەرانسەدا دابەش کرا. وە یەکێک لە ناوچە هەرە گرنگەکانی ئەم ئیمپراتۆریەتەش، ناوچەی کوردستانی رۆژئاوا بوو کە پاش شەری «چالدیران» درا بە ئیمپراتۆریەتی عوسمانی. گومانی تیانییە وڵاتە هاوپەیمانەکان ئەم پەیمانەیان دژ بە گەلی تورک و گەلی کورد ئیمزا کرد. چونکە لەم کاتەدا گەلی تورک خەریکی دامەزراندنی دەوڵەتی تورکیای نوێ بوو کە دژ بە بەرژەوەندی ئەم وڵاتانە نەبوو. وەهەروەها بزوتنەوەی رزگاریخوازی کوردی ئەو سەردەمە داوای دروستکردنی کوردستانێکی سەربەخۆیی دەکرد، ئەوە بوو بۆ ماوەیەکی کورت، تورکەکان بوون بە هاوپەیمانی کوردەکان پاش ئەوەی (کەمال ئەتاتۆرک) بەڵێنی ئۆتۆنۆمی دا بە کوردەکان.

پاش نزیک بوونەوەی تورکیا لە وڵاتە هاوپەیمانەکان و هەڵوەشاندنەوەی پەیمان لەگەڵ کوردەکان، دروستکردنی دەوڵەتی عێراق و سووریا و چەسپکردنی سنووری نێوان تورکیا و عێراق، کوردستانی رۆژئاوا کرا بە سێ لەتی ترەوە. بەشی خوارووی (ولایەتی موسل) خرایە سەر دەوڵەتی عێراق؛ بەشێکی بچووکی رۆژئاواش خرایە سەر سووریا، و بەشی هەرەزۆری باکووریشی خرایە سەر دەوڵەتی تورکیای نوێ. بەشی رۆژهەڵاتیش هەر لە چوارچێوەی سنووری ئێراندا مایەوە.

ئەم دابەشکردنە ناڕەوایە کە دژ بە بەرژەوەندی گەلی کورد ئەنجام درا، تاکو ئەمرۆکە ماوەتەوە. کوردستان وگەلی کوردی یەککگرتووش، سنووری نێونەتەوەیی چوار وڵات لەت لەتی کردووە. ئەم حالەتەش بووەتە تەگەرەیەکی گەورە بە رامبەر خەباتی گەلی کورد لە پێناوی مافە ڕەواکانیدا، و ئەم سنوورە

● لەم ژمارەیەدا ●

کرمانجی خواروو

کێشەی گەلی کورد .... عەبدولقادر پشتیوان
جارێکی دیکە گفتوگۆ .... کرمانج گوندی
لەیلا بەدرخان .. سەما و مۆسیقای کوردی .... فەرهاد پیربال
تیاتری ڕادیۆیی بۆ زارۆکان .... ج.شیخولیسلامی (ئاشتی)

▌ گۆشەی ئەدەب

زریکەیەک .... شێرکۆ بێکەس
گلکۆی گوڵی سوور............................ نەزەند بەگی خانی
داهران ....کاکە وەیس
میرووله .... کەریمی پورقباد
گۆڤارێکی تایبەت بە منداڵان .... کاکەباس
چاپکراوی نوێ .... بەربانگ

کرمانجی ژووروو

ئەدوز هات کوشتن ....خورتو
لە کوردستاندا شەرێ قرێژ .... بەهرام ئاردا
لەگرتیخانەدا ڕەوشا دوایی........................ کامران بژاوو
پیرۆزبایی سی ساڵەی ئەمنیستی...
دەنگبێژی ئاردا زێو گەلی کورد– سترین.................. لزران جەنگین
گالا بۆ کوردستان .... م. خەرێتی
رۆژ بە رۆژ– بەشی دووەم............................ ئەحمەد تگریس
یادی سمکۆی شکاک– بەشی دووەم– ....کەریمی حیسامی
لە وڵاتێ کوردی قەدەغەیە؟............................ ئەحمەد تگریس
پەیڤین لەگەڵ فەرهاد پیربال .... بەربانگ
شنو جان... ئەحمەد حسینی

زازایی (دملی)

سیامەند و خەجێ .... هـ. دلژەن
چەند هەلبەستەک– ئەستارە...

بۆ ئاگاداری

ئاونیشانی شوێن و تەلەفۆنی فیدراسیۆنی کۆمەڵە کوردستانییەکان لە سوێد و، گۆڤاری بەربانگ هاتەگۆران و بەو شێوەی خوارەوە:

S:t Eriksgatan 33B, T. Fridhemsplan
Tel. 08- 652 85 85

بــەربــانــگ

ئۆرگانی فیدراسیۆنی کۆمەڵە کوردستانییەکانە
لە سوێد

بەرپرسیار: ن. کریف
دەستەی نووسەران
ج. حەیدەری
خەبات عارف
ئا. تگریس
ل. جەنگین
پ. خۆرتو
سیامەند شێخ ئاغایی
دیلان دەرسیم

ئابونەی ساڵانە: ۱۰۰ کرۆنی سوێدییە
بۆ دەزگاکان ۲۰۰کرۆنی سوێدییە

دەستەی نووسەران بەرپرسیار نیە لە نووسین و وتارەکانی فیدراسیۆن و لەو نووسینانەی بە ئیمزای خاوەنەکانیان بڵاوەکرێنەوە.

ئاونیشان:
BERBANG
Box 45205
104 30 STOCKHOLM

تەلەفۆن:
08- 652 85 85

پۆستگیرۆ:
64 38 80-8

ژمارە ۷۳ (۱۰) ۱۹۹۱

کۆچی دوایی

دکتۆر رەحیمی قازی

دوکتۆر رەحیمی قازی

پێشمەرگە

لاپەڕەیەک لە خەباتی نەتەوەی کورد
بەرامبەر ئاغاوەت و داگیرکەران
لە دەورەیەری جمهوریەتی دیموکراتی کوردستان

١٩٦١

لە ١٩٩١/٥/٩ لە تەمەنی ٦٦ ساڵیدا، دکتۆر رەحیمی قازی، دوور لە نیشتمان و لە ئاوارەییدا کۆچی دوایی کرد.

دکتۆر رەحیم، کوری (ابوالحسن سیف القضاە)ە، کە بە شاعیری گەورەی موکریان ناوی دەرکردووە، برای حەمە (حسین خانی سەیفی قازی)یە، کە لە چوارچرا لە سێدارە درا و ئامۆزای پێشەوا قازی محەمەدە.

دکتۆر رەحیم لە ساڵی ١٩٢٥ لە مەهاباد لە دایک بووە. لە ساڵانی ١٩٤١-١٩٤٦ بەشداری لە بزوتنەوەی رزگاریخوازی کوردستانی رۆژهەڵاتدا کردووە. لەلایەن کۆماری دیموکراتی کوردستانەوە، لەگەڵ چەندان لاوی تر بۆ خوێندن رەوانەی باکۆ کراوە.

لە باکۆ دکتۆرای لە مێژوودا وەرگرتووە و تا روخانی رژێمی رەزاشا نەگەراوەتەوە کوردستان. دوای روخانی رژێمی پاشایەتی بۆ ماوەیەک گەراوەتەوە کوردستان و چالاکانە بەشداری لە بزوتنەوە رزگاریخوازەکەیدا کردووە. بەڵام بەر لە هێرشەیکەی خومێنی بۆسەر هێزە چەپ و ئازادیخوازەکان گەڕاوەتەوە سۆڤیەت.

دکتۆر رەحیمی قازی وەک زۆربەی نووسەرانی کورد بە نووسینی شیعر هاتۆتە کۆری نووسین و ئەدەبیاتەوە. بەر لەوەی بێتە سەر پەخشان نووسین، کۆمەڵە شیعرێکی بە شێوەی - دەمە تەقێ و بەیتی «خلە»ی نووسیوە. دکتۆر چەند بەشێکی لە رۆمانی «دیپلۆماسی» جێمس ئۆلدریج وەرگێراوەتە سەر کوردی و لە رۆژنامەی «کوردستان» کە لە ئازربێجان دەردەچوو و بڵاوکردۆتەوە. هەروەها چەند بەشێکی لە کتێبی ئۆستون گەل (لە زینداندا و لە ئازادیدا) وەرگێراوە، لەگەڵ وەرگێرانی بەشێک لە رۆمانی «بەرەو لێوارەکانی دەجلە»ی حاجی موڕادی موگویڤ.

دکتۆر شارەزایی لە ژیانی کوردەواری و کێشەی دەرەبەگ و فەلاحدا هەبووە و ئەو شارەزاییەی لە رۆمانی- پێشمەرگە-دا رەنگی داوەتەوە.

- پێشمەرگە- دەکرێ بە رۆمانێکی کورت یاخود بە چیرۆکێکی درێژ بژمێردرێت. ناوەرۆکی پێشمەرگە، باسی خەباتی رزگاریخوازی گەلی کوردستانە دژی رژێمی پاشایەتی حەمە رەزاشا و هێزی دەرەبەگی فەرمانڕەوای ئەو سەردەمە. بە کوردیکی پەتی و شێوەیکی رێکوپێک و راوێژێکی تەرووپاراو نووسراوە. پێشمەرگە- جارێک لە یەریڤان بە ناوی- هۆشیار بوون- چاپکراوە، جارێک لە ئازربایجان بە ئەزەری و بە کوردیش جاری یەکەم لە ساڵی ١٩٦١ لە بەغدا چاپکراوە. دوای شۆرشی گەلانی ئێرانیش بۆ یەکەم جار لە کوردستانی ئێران چاپکراوە.

جگە لە پێشمەرگە- دکتۆر رەحیم نامیلکەیەکی بە ناوی - قازی محەمەد و مەسەلەی خودمختاری کوردستانی ئێران- چاپکردووە. هەروەها دەست نووسێکی چاپنەکراوی لای نووسەری ئەم چەند دێرە هەیە بە ناوی (بزوتنەوەی رزگاری نەتەوایەتی گەلی کورد و قازی محەمەد) ئەم دەستنووسە نزیکەی ٤٠٠ لاپەرەیە.

دکتۆر رەحیم، کتێبخانە و ئەرشیڤێکی زۆر گەورەی لەپاش خۆی بەجێهێشتوە، کە هیوادارین بپارێزێت.

هەزار سڵاو لەگیانی دکتۆر رەحیمی قازی، زانا و نووسەری کورد.

جەمشید حەیدەری

www.arsivakurdi.org

بەربانگ

ژمارە ۷۳ گۆڤاری فیدراسیۆنی کۆمەڵە کوردستانییەکانە لە سوید ساڵی ۱۰

LEILA BEDERKHAN

DANSES D'ORIENT

www.arsivakurd.org